

Evaluatie pilot Tweektalig Primair Onderwijs

Eindmeting schooljaar 2021/2022

Tessa Jenniskens | Bianca Leest | Maarten Wolbers
Evelien Krikhaar | Annelies van der Lee | Emmi Stuij
Rick de Graaff | Angela Radić | Sanne van Vuuren

Projectnummer: 2019938

© 2022 KBA Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van KBA Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Tweetalig primair onderwijs	5
1.2	Eindmeting van de evaluatie pilot Tweetalig primair onderwijs	5
2	Probleemstelling en onderzoeksopzet	7
2.1	Inleiding	7
2.2	Probleemstelling	7
2.3	Onderzoeksopzet	8
2.4	Instrumenten en metingen	8
3	Methoden en resultaten vierde meting	11
3.1	Inleiding	11
3.2	Dataverzameling en steekproef	11
3.2.1	Engels onderwijs tijdens de coronaperiode	13
3.3	Toetsresultaten van leerlingen	13
3.3.1	Engelse taalvaardigheid	14
3.3.2	Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid	28
3.4	Achtergrondkenmerken leerlingen groep 8 en ouders	31
3.4.1	Inleiding	31
3.4.2	Engelstalige activiteiten thuis	32
3.4.3	Thuis taal: horen en spreken van Engels	34
3.4.4	Contact kind met Engelssprekenden	34
3.4.5	Betrokkenheid en attitude van het kind m.b.t. Engelse les	35
3.4.6	Keuzemotieven tpo/vvto	37
3.4.7	Mening aangeboden hoeveelheid Engels	38
3.4.8	Hoogste onderwijsniveau ouders	39
3.4.9	Moedertaal en spreektaal ouders	39
3.4.10	Leerlingen vragenlijst – zelfinschatting vaardigheden	39
3.5	Leerkrachtvariabelen	40
3.5.1	Rationale leerkrachtcompetenties en lesobservaties	40
3.5.2	Samenvatting vragenlijsten en interviews	43
3.5.3	Lesobservaties tpo-scholen	46
3.5.4	Attitude tpo-leerkrachten	51
3.5.5	Taalvaardigheidsniveau leerkrachten	55
3.5.6	Conclusie	56
4	Ontwikkelingen in Engelse en Nederlandse taalvaardigheid	59
4.1	Receptieve en productieve deeltaalvaardigheden Engels	59
4.1.1	Ontwikkeling in receptieve taalvaardigheid Engels	60
4.1.2	Ontwikkeling in productieve taalvaardigheid Engels	63
4.1.3	Ontwikkeling in leesvaardigheid Engels	65
4.2	Ontwikkeling in Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid	66
4.3	Invloed van school- en leerkrachtkenmerken op ontwikkeling Engelse taalvaardigheid	72

5 Conclusie en discussie	75
Literatuur	81
Bijlage 1	82
Bijlage 2	91
Bijlage 3	92
Bijlage 4	95
Bijlage 5	107
Bijlage 6	117

1 Inleiding

1.1 Tweetalig primair onderwijs

In 2014 is de pilot tweetalig primair onderwijs (tpo) van start gegaan. De scholen die deelnemen aan de pilot mogen tot 50% van hun onderwijstijd een vreemde taal als doeltaal gebruiken. In september 2014 zijn de eerste twaalf scholen gestart en een jaar later, in september 2015, zijn nog eens zes scholen begonnen met tpo. Alle deelnemende scholen hebben voor Engels als vreemde taal gekozen. In de tpo-pilot wordt *Content and Language Integrated Learning (CLIL)* gehanteerd. Tijdens de CLIL-lessen is Engels de voertaal en ligt de focus op zowel de inhoud (Content) van het vak dat aangeboden wordt als de taal (Language) die geleerd wordt. Voor een uitgebreide toelichting op tweetalig (primair) onderwijs wordt verwezen naar het linguïstisch-theoretisch en onderwijskundig kader tweetalig onderwijs zoals geschetst in het rapport van de startmeting (paragraaf 1.1 van 'Evaluatie pilot Tweetalig Primair Onderwijs- *Startmeting schooljaar 2014-2015*').

In het Flankerend onderzoek Tweetalig primair onderwijs (FoTo) wordt voor de twaalf scholen van het eerste cohort onderzocht hoe zij tpo vormgeven en wat het effect van tpo is op de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen. Het onderzoek bestaat uit vier metingen, in groep 1, 3, 5 en 8. In een viertal rapportages wordt verslag gedaan van het onderzoek.

1.2 Eindmeting van de evaluatie pilot Tweetalig primair onderwijs

Aanvankelijk behelsde het flankerend onderzoek drie metingen (in groep 1, 3 en 5). Om voldoende zicht te krijgen op de effecten van tpo in de bovenbouw van het primair onderwijs, heeft de minister van onderwijs naderhand bepaald om de pilot te verlengen tot en met schooljaar 2022-2023. Daarmee werd eveneens besloten om het flankerend onderzoek te continueren. Om deze reden heeft de vierde en laatste meting in 2022 plaatsgevonden, bij leerlingen die in het schooljaar 2021-2022 in groep 8 zaten en in alle leerjaren van het basisonderwijs tpo hebben gehad. Daarmee wordt in deze laatste rapportage de ontwikkeling van tpo-leerlingen over hun gehele loopbaan in het primair onderwijs in kaart gebracht.

2 Probleemstelling en onderzoeksopzet

2.1 Inleiding

De onderzoeksvragen die in dit rapport centraal staan zijn ongewijzigd ten opzichte van de vorige metingen. In de volgende paragrafen beschrijven we de onderzoeksvragen en bijbehorende onderzoeksopzet nogmaals kort. Een uitgebreide beschrijving van de onderzoeksvragen en onderzoeksopzet is opgenomen in het rapport over de startmeting.

2.2 Probleemstelling

De hoofdvraag van het onderzoek luidt als volgt:

Op welke wijze wordt vormgegeven aan tpo en wat is het effect van tpo op de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid?

Deze vraag is voor het gehele onderzoekstraject uiteengelegd in de volgende deelvragen:

1. Wat zijn de effecten van tpo op de Engelse en de Nederlandse taalvaardigheid? Welke verschillen zijn er op relevante deelvaardigheden tussen leerlingen die tpo volgen en leerlingen die dat niet doen?
  - a. Zijn er verschillen tussen scholen en specifieke groepen leerlingen? Welke factoren bieden mogelijk een verklaring voor eventuele positieve of negatieve effecten?
  - b. Welke relatie bestaat er tussen de ontwikkeling van de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid? Anders geformuleerd: ontwikkelt het Nederlands van tpo-leerlingen zich op vergelijkbare wijze als het Nederlands van leerlingen die geen tpo volgen?
2. Hoe ontwikkelen zich de verschillende deelvaardigheden van het Engels over de tijd?
3. Wat is het effect van tpo op de rekenvaardigheid?
4. Op welke wijze wordt op de scholen vormgegeven aan tpo, qua opzet, toegankelijkheid, intensiteit en didactische en talige vaardigheden van leerkrachten?
5. Wat zijn de attitudes van de leerlingen, ouders, leerkrachten, schoolleiders en bestuurders ten aanzien van tpo?

Op basis van de vier voltooide metingen worden de *relaties* tussen tpo en de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid in beeld gebracht en geven we inzicht in de ontwikkeling van de Engelse taalvaardigheid tot en met groep 8. Verschillen in vaardigheden tussen scholen en groepen van leerlingen in groep 8 (vraag 1a) evenals verschillen in de ontwikkeling van die vaardigheden (vraag 2) worden beschreven. Op basis van de resultaten uit de tweede tot en met de vierde meting kunnen uitspraken worden gedaan over de *effecten* van tpo op de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid en de rekenvaardigheid (vraag 1b en 3).

Tot slot kunnen de deelvragen 4 en 5 worden beantwoord voor de situatie in groep 1, 3, 5 en 8. Aan de hand van de resultaten van de vier metingen kunnen bovendien ontwikkelingen en mogelijke wijzigingen in vormgeving en attitudes in kaart worden gebracht.

2.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek kent een quasi-experimenteel design, met een experimentele groep en twee controlegroepen. We gaan na hoe de leerlingen zich wat betreft de Engelse en Nederlandse taal en het rekenen ontwikkelen en of er daarbij verschillen zijn tussen de experimentele groep en controlegroepen, en binnen de experimentele groep tussen scholen. Om mogelijke effecten zo eenduidig mogelijk te kunnen toeschrijven aan tpo, is het van belang rekening te houden met kenmerken van de leerlingen en hun ouders, van de leerkrachten en van de organisatie en vormgeving van tpo.

Er is sprake van een quasi-experimenteel design, omdat leerlingen niet *random* aan de experimentele groep en controlegroepen zijn toegewezen. De *experimentele* groep bestaat uit het eerste cohort uit de pilot tpo: de twaalf scholen die in het schooljaar 2014/2015 zijn gestart met tpo. Deze scholen nemen deel aan de pilot tweetalig primair onderwijs en hebben gekozen voor Engels als vreemde taal. De twee *controlegroepen* zijn gevormd uit groepen van scholen met vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto) en scholen die Engels pas later in het primair onderwijs aanbieden, vanaf groep 7 of groep 8 (Engels in het basisonderwijs; sinds 1986 een verplicht vak). Deze laatstgenoemde groep van scholen noemen we de eibo-scholen. Zo hebben we in dit onderzoek dus twee relevante referentiegroepen waartegen we de opbrengsten van de experimentele groep kunnen afzetten. De controlegroepen bestonden tijdens de startmeting uit 12 vvto-scholen en negen eibo-scholen. De studie wordt gekenmerkt door een longitudinale opzet. Dit betekent dat dezelfde tpo-, vvto- en eibo-scholen (en daarbinnen dezelfde leerlingen) deelnemen in alle vier de metingen. Een uitzondering daarop is één vvto-school (vvto 3), die zich na de startmeting heeft teruggetrokken uit het onderzoek¹. Bij de tweede en de derde meting was het aantal deelnemende vvto-scholen dus 11. Het tijdsinterval tussen de metingen in groep 1, 3 en 5 was steeds twee schooljaren. De laatste meting vond plaats in groep 8, met een interval van drie schooljaren. Vrijwel alle scholen zijn echter betrokken gebleven bij het onderzoek op enkele uitzonderingen na. Eén tpo-school heeft zich teruggetrokken waarmee het aantal tpo-scholen op elf uitkomt. Twee vvto-scholen (vvto 8 en vvto 12) zijn gefuseerd tot één school (vvto 13) en één vvto-school (vvto 1) heeft zich teruggetrokken uit het onderzoek. Dit resulteert in een totaal van negen deelnemende vvto-scholen bij de laatste meting. Alle eibo-scholen uit de voorgaande metingen (in totaal negen) zijn blijven participeren.

2.4 Instrumenten en metingen

In het onderzoek wordt met behulp van uiteenlopende toetsen informatie verzameld over vaardigheden Engels, Nederlands en rekenen. Verder worden er vragenlijsten afgenomen bij ouders, leerlingen, tpo- en vvto-coördinatoren, en leerkrachten om achtergrondinformatie te verzamelen. Er zijn observaties uitgevoerd om informatie over het onderwijs te verkrijgen.

In Tabel 2.1 wordt een overzicht gegeven van wanneer de metingen hebben plaatsgevonden en welke meetinstrumenten bij elke meting zijn ingezet. Aan de hand van de letters T (tpo), V (vvto) en E (eibo) wordt aangegeven bij welke groep een bepaalde meting heeft plaatsgevonden. De periode waarin de meetinstrumenten zijn ingezet is voor elk meetmoment januari-mei. Het meten

---

¹ Van de 11 vvto-scholen heeft één school bij de tweede meting niet deelgenomen aan de leerkrachtmeting.

van de Engelse taalvaardigheid is in de vierde meting gebeurd aan de hand van een aantal toetsen. Het betreft zowel toetsen voor de mondelinge receptieve taalvaardigheid als voor de mondelinge productieve taalvaardigheid. Daarnaast is er in deze meting ook aandacht besteed aan de schriftelijke Engelse taalvaardigheid, zoals lezen en schrijven in het Engels.

Er zijn ten opzichte van de eerdere metingen enkele wijzigingen doorgevoerd in het onderstaande schema. In groep 5 is de Primary School Assessment Kit (Integrate Ireland Language and Training, 2006) gebruikt om de leesvaardigheid te meten; in groep 8 is deze aangevuld door een taak gebaseerd op Peil.Engels. Om de mondelinge narratieve vaardigheden te meten is in groep 8 de Multilingual Assessment Instrument for Narratives (Gagarina et al, 2012) gebruikt, in plaats van de tot dan toe gebruikte Frog Story. Dit instrument is ook ingezet voor het uitlokken en meten van de schrijfvaardigheid in het Engels. De toetsen en taken die al bij de eerdere metingen werden ingezet, zijn in de betreffende rapportages beschreven.

Tabel 2.1 – Planning en invulling metingen: wanneer, wat en wie

	Vorm	2015 groep 1	2017 groep 3	2019 groep 5	2022 Groep 8
<i>Bij leerlingen</i>					
Receptief vocabulaire Engels (PPVT-4)	Test	TVE#	TVE	TVE	TVE
Receptieve grammatica Engels (TROG-2)	Test	TVE	TVE	TVE	TVE
Leesvaardigheid Engels (PSAK / Peil.Engels)	Test			TV	TVE
Technische leesvaardigheid Engels (OMT)	Test			TV	TVE
Productief vocabulaire Engels (EVT-2)	Test		TV	TV	TVE
Productieve grammatica Engels/woordstructuur (CELF-4)	Test		TV	TV	TV
Productieve grammatica Engels (TEGI)	Test			TV*	
Narratieve taak Engels (Frog Story / MAIN)	Test		TV**	TV**	TV**
Schrijfvaardigheid Engels (MAIN)	Test			TV	TVE
Non-verbale intelligentie (SON-R)	Test		TVE		
Taal voor Kleuters Nederlands	Test	TVE			
Rekenen voor Kleuters	Test	TVE			
Spelling Nederlands	Test		TVE	TVE	TVE
Woordenschat Nederlands	Test		TVE	TVE	TVE
Technisch lezen Nederlands (AVI)	Test		TVE	TVE	TVE
Technisch lezen Nederlands (DMT)	Test		TVE	TVE	TVE
Begrijpend lezen	Test			TVE	TVE
Rekenen/wiskunde	Test		TVE	TVE	TVE
Attitude	Vragenlijst			TV	TVE
Eindtoetscores (score, referentieniveau lezen)					TVE
<i>Bij ouders</i>					
Achtergrondkenmerken	Vragenlijst	TVE***			
Attitude, blootstelling	Vragenlijst	TVE	TVE	TVE	TVE
<i>Bij leerkrachten</i>					
Opleiding, ervaring en attitude Engels	Vragenlijst	T	T	T	T
Zelfinschatting Engels	Vragenlijst	T	T	T	T
Receptieve vocabulaire Engels	Test	T			
Gespreksvaardigheid Engels	Interviews/Observaties	T	T	T	T
Observaties	Observatie	T	T	T	T
<i>Bij tpo-/vvto-coördinatoren</i>					
Organisatie en vormgeving	Vragenlijst	T	T	T	TVE

#T=tpo-scholen; V=vvto-scholen; E=eibo-scholen

* De toets voor productieve grammatica Engels (TEGI) bleek te moeilijk te zijn en is daarom afgebroken.

** De narratieve taak Engels (Frog Story / MAIN) is bij een deel van de leerlingen afgenomen.

*** Bij de leerlingen die bij de vervolgmetingen of eindmeting zijn ingestroomd, zijn de achtergrondkenmerken bij instrooming opgevraagd.

3 Methoden en resultaten vierde meting

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de gegevens die we hebben verzameld bij de vierde meting. In paragraaf 3.2 rapporteren we (het verloop van) de dataverzameling en beschrijven we de gerealiseerde steekproef. De toetsresultaten van de leerlingen worden beschreven in paragraaf 3.3. In paragraaf 3.4 rapporteren we over de achtergrondkenmerken van de leerlingen en hun ouders in het onderzoek, gebaseerd op de schriftelijke vragenlijst die is voorgelegd aan de ouders van de leerlingen en de leerlingen zelf in groep 8. In paragraaf 3.5 beschrijven we de leerkracht- en lesvariabelen van de deelnemende tpo-scholen. In de bijlagen zijn de belangrijkste resultaten uitgesplitst naar school opgenomen.

3.2 Dataverzameling en steekproef

In schooljaar 2021-2022 heeft de vierde meting plaatsgevonden, bij leerlingen in groep 8. Deze eindmeting werd voorafgegaan door een startmeting in 2014/2015 in groep 1, een tweede meting in 2016/2017 in groep 3 en een derde meting in 2018/2019 in groep 5. In Tabel 3.1 wordt de gerealiseerde steekproef per meting gepresenteerd. Het onderzoek is longitudinaal van aard, wat wil zeggen dat we dezelfde scholen én leerlingen volgen over meerdere meetmomenten. Echter, doordat de deelnemende scholen te maken hebben met instromende en vertrekkende leerlingen, verandert de leerlingenpopulatie ook in het onderzoek. Zo wordt in Tabel 3.1 duidelijk dat minder dan de helft van de leerlingen die participeerden in de startmeting, ook hebben deelgenomen aan beide tussenmetingen en de eindmeting. Hoewel het totaal aantal leerlingen van de deelnemende scholen bij de vierde meting iets lager lag dan bij de eerste, tweede en derde meting, waren er nog altijd ongeveer 300 leerlingen per schooltype dat deelnam aan het onderzoek. Een deel van de leerlingen is pas bij de laatste meting ingestroomd. Met name bij de tpo-scholen is het aandeel latere instromers wat hoger. Bij een (kleine) tpo-school gaat het zelfs om meer dan de helft van de leerlingen.

Tabel 3.1 – Gerealiseerde steekproef van scholen en leerlingen, per meting, naar schooltype

	Meting 1				Meting 2				Meting 3				Meting 4			
	tpo	vvto	eibo	Totaal	tpo	vvto	eibo	Totaal	Tpo	vvto	eibo	Totaal	Tpo*	Vvto**	eibo	Totaal
n scholen	12	12	9	33	12	11	9	32	12	11	9	32	11	9	9	29
n leerlingen	330	356	322	1008	376	335	312	1023	348	327	301	976	308	302	296	906
waarvan leerlingen die ook meededen aan meting 1					263	230	231	724	212	196	204	612	148	168	176	492
waarvan leerlingen die ook meededen aan meting 1, 2 en 3													146	165	171	482
range leerlingen per school (min.-max.)	6-58	8-52	25-46		8-115	8-53	24-53		7-129	8-76	19-82		7-56	3-49	19-49	
gemiddeld aantal leerlingen per school	28	30	36		31	30	35		35	30	32		36	32	35	

* Eén school is uitgevallen tijdens meting 3

** Eén school is uitgevallen en twee scholen zijn gefuseerd in de periode tussen meting 3 en 4. Eén vvto-school viel na meting 1 uit.

Alle deelnemende scholen zijn gepseudonimiseerd weergegeven in het rapport. Dezelfde schoolcodes als bij de voorgaande metingen worden daarbij gehanteerd. Ook de anonimiteit van de tpo-leerkrachten die deelnamen aan het onderzoek wordt gewaarborgd. In paragraaf 3.5 zijn de tpo-leerkrachten herordend en gepseudonimiseerd. In de vervolganalyses worden de tpo-leerlinggegevens gekoppeld aan de tpo-leerkrachtgegevens.

De scholen hebben informatie aangeleverd over het geslacht en de geboortedatum van de leerlingen. Op basis van de ontvangen informatie is de leeftijd van de leerlingen op 1 september 2021 bepaald. In Tabel 3.2 is de verdeling naar geslacht en de gemiddelde leeftijd per schooltype weergegeven.

Tabel 3.2 – Geslacht (% jongens) en leeftijd (gemiddeld) op 1 september 2021 van de deelnemende leerlingen naar schooltype

	Schooltype			totaal
	tpo	vvto	eibo	
Geslacht (% jongens)	48,1%	53,3%	45,6%	49,0%
Leeftijd (in jaren)	11,3	11,3	11,4	11,4

Er zijn geen significante verschillen tussen de schooltypen naar het aandeel jongens en de gemiddelde leeftijd.

De tpo- en vvto-coördinatoren (of eventueel groepsleerkrachten) van de deelnemende scholen hebben bij elke meting geschat hoeveel minuten van de totale onderwijstijd per week in het Engels wordt onderwezen. In Tabel 3.3 zijn deze gegevens gepresenteerd, waarbij het absolute aantal minuten ook wordt uitgedrukt in een percentage van de totale onderwijstijd. Enkele scholen hebben aangegeven dat het niet mogelijk is aan te geven hoeveel minuten per week in het Engels wordt onderwezen. In Bijlage 1 is de onderwijstijd in het Engels uitgesplitst naar school opgenomen, inclusief toelichting bij de scholen die geen onderwijstijd hebben opgegeven.

Tabel 3.3 – Aantal minuten Engels in groep 1, 3 en 5 per week, absoluut en relatief ten opzichte van de totale onderwijstijd, naar schooltype (gemiddelden en %)

	Eerste meting (groep 1)		Tweede meting (groep 3)		Derde meting (groep 5)		Vierde meting (groep 8)	
	p/w minuten	p/w % van 1500 min.	p/w minuten	p/w % van 1500 min.	p/w minuten	p/w % van 1500 min.	p/w minuten	p/w % van 1500 min.
tpo	532	36%	364	24%	423	28%	446	30%
vvto	75	5%	124	8%	129	9%	151	10%
eibo	-	-	-	-	-	-	55	4%

Tpo-scholen verzorgen in groep 8 gemiddeld 446 minuten per week onderwijs in de Engelse taal. Dat is 30% van de onderwijstijd. Zes van de elf scholen bieden minder Engels aan in groep 8 dan in groep 5. Tussen tpo-scholen zijn grote verschillen waargenomen: waar de ene school de helft (50%) van het onderwijs in het Engels verzorgt, verzorgt de andere school slechts een klein deel

(6%) van het onderwijs in de Engelse taal. Dat is zelfs minder dan enkele vvto-scholen. Drie van de elf tpo-scholen halen bovendien het minimum van 30% niet.

Gemiddeld besteden de vvto-scholen 10% van de onderwijstijd aan het Engels. Het aantal minuten dat vvto-scholen Engels aanbieden in groep 8 verschilt licht van het aantal minuten in groep 5. Bij de meeste vvto-scholen in groep 8 ligt het aantal minuten iets lager dan in groep 5. De eibo-scholen hebben we bij de eindmeting voor het eerst gevraagd naar de aangeboden hoeveelheid Engels. Deze scholen bieden – normaal gesproken – pas Engels aan vanaf groep 7. Bij de vorige meting in groep 5 bleek echter al dat enkele eibo-scholen hun leerlingen al lessen in het Engels aanboden. Daarmee waren deze scholen al in groep 4 of groep 5 gestart. In groep 8 besteden eibo-scholen gemiddeld 4% van de onderwijstijd aan Engels. De verschillen tussen de eibo-scholen zijn klein.

3.2.1 Engels onderwijs tijdens de coronaperiode

Tijdens de coronaperiode, en dan met name tijdens en om de lockdowns heen, moest het onderwijs anders dan normaal worden georganiseerd (in het bijzonder via afstandsonderwijs als gevolg van de schoolgebouwenluitingen). In het voorjaar van 2021 zijn daarom alle deelnemende scholen gebeld om te vragen hoe deze periode het Engels onderwijs heeft beïnvloed. Het grootste deel van de tpo-scholen geeft aan dat tijdens de lockdowns zoveel mogelijk aandacht is besteed aan Engels, zowel in instructie als door een grote hoeveelheid Engelse opdrachten. Na de lockdowns is op elke tpo-school het reguliere programma weer opgestart. Drie scholen geven aan dat er weinig tot geen aandacht is geweest voor Engels tijdens de lockdowns, maar dat dit vooral kwam omdat het online onderwijs praktisch lastig was. Eén van deze scholen heeft na de eerste lockdown tot aan de zomervakantie helemaal geen onderwijs in het Engels verzorgd. Alle scholen geven aan dat er vooral weinig aandacht is geweest voor de productie van Engels door de leerlingen, en dan met name voor spreken.

De meeste vvto-scholen geven aan tijdens de eerste lockdown vrijwel geen instructie in het Engels te hebben gegeven. Wel waren er Engelse taken beschikbaar voor leerlingen, maar er is weinig zicht op hoeveel ze hier gebruik van hebben gemaakt. In de tweede lockdown is er op de meeste scholen wel meer aandacht besteed aan het Engels, maar nog steeds minder dan normaal. Na de lockdowns is op alle vvto-scholen het reguliere programma weer opgepakt. Eén school geeft aan dat het Engels onderwijs ook tijdens de lockdowns op hetzelfde niveau is doorgegaan. Een andere school geeft aan dat tijdens beide lockdowns helemaal geen onderwijs in het Engels heeft plaatsgevonden.

De meeste eibo-scholen geven aan dat Engels tijdens de coronaperiode, en dan met name tijdens de lockdowns, volledig naar de achtergrond is gezakt en dat er heel weinig tot geen aandacht aan is besteed. Alle eibo-scholen melden dat na de laatste lockdown het reguliere programma met Engels weer is opgepakt; een aantal scholen geeft aan dat de aandacht voor Engels juist is toegenomen sinds de heropening van de scholen.

3.3 Toetsresultaten van leerlingen

In deze paragraaf presenteren we de resultaten op de Engelse en Nederlandse taalvaardigheidstoetsen en de rekentoets in groep 8. De behaalde resultaten van de leerlingen in de verschillende schooltypen worden vergeleken om zodoende uitspraken te kunnen doen over de effectiviteit van

tpo. Verschillen tussen schooltypen zijn getoetst op statistische significantie. Daar waar de verschillen significant bleken, zijn deze in de beschrijvingen genoemd. Op het oog bestaande verschillen die niet significant zijn, worden niet beschreven.

3.3.1 Engelse taalvaardigheid

Net als in voorgaande metingen, zijn er verschillende toetsen afgenomen om na te gaan hoe vaardig de leerlingen zijn in de Engelse taal. Leerlingen zijn getoetst op diverse productieve en receptieve aspecten van Engelse taalvaardigheid, zowel mondeling als schriftelijk. Het gaat hierbij om woord- en zinsbegrip, woord- en zinsproductie, technisch en begrijpend lezen, en schrijven (stellen).

3.3.1.1 Productieve en receptieve Engelse taalvaardigheid

Bij de eerste meting, aan het begin van de basisschoolperiode van de leerlingen in het onderzoek, lag de focus voor de Engelse taalvaardigheid op de receptieve kennis van de leerlingen. Aan de hand van de *Peabody Picture Vocabulary Test* (PPVT-4) en de *Test of Reception of Grammar* (TROG-2) werd de receptieve Engelse taalvaardigheid van de leerlingen in kaart gebracht. De productieve taalvaardigheid Engels werd voor het eerst getoetst bij de tweede meting (groep 3), aan de hand van de *Expressive Vocabulary Test* (EVT-2) en de *Clinical Evaluation of Language Fundamentals* (CELF-4). Bij de derde meting (in groep 5) is deze set van meetinstrumenten uitgebreid met enkele andere meetinstrumenten. Om de leesvaardigheid te toetsen hebben de tpo- en vvto- leerlingen de One-Minute-test (OMT) en een aanvullende leestaak uitgevoerd. Voor het meten van de productieve taalvaardigheid in het Engels is in groep 3 en 5 bij een steekproef van tpo- en vvto-leerlingen de narratieve taak Frog Story afgenomen. In groep 8 is de set meetinstrumenten deels aangepast en vooral uitgebreid voor de eibo-leerlingen. De Frog Story is vervangen door de MAIN taak, omdat de leerlingen te oud waren geworden voor de Frog Story. De eibo-leerlingen hebben in groep 8 dezelfde taken uitgevoerd als de tpo- en vvto-leerlingen, met uitzondering van de CELF en de narratieve taken, die als te moeilijk werden ingeschat voor deze groep leerlingen.

In groep 5 werd de meting van de Engelse taalvaardigheid voor de tpo- en vvto-leerlingen uitgebreid met een leestaak, een schrijftaak en een attitudevragenlijst. Deze taken en vragenlijst zijn in groep 8 nogmaals afgenomen en voor het eerst ook aan de eibo-leerlingen voorgelegd. Alle Engelse toetsen – met uitzondering van de klassikale lees- en schrijftaak, en attitudevragenlijst – zijn individueel afgenomen. De lees- en schrijftaak, en attitudevragenlijst zijn afgenomen in de klas, bij alle leerlingen tegelijk, waarbij naast de toetsleider de groepsleerkracht meestal aanwezig was.

De individuele toetsen zijn verdeeld over twee sessies, zodat per sessie het aantal minuten toetstijd beperkt kon blijven en de toetsafnames niet te lang werden voor de leerlingen. Bij leerlingen die de narratieve taak kregen, is soms gekozen voor een derde sessie wanneer de tweede sessie te lang zou worden vanwege afname van de narratieve taak. De twee sessies werden bij een leerling op twee verschillende dagen afgenomen, enkele uitzonderingen daargelaten. De verdeling van de toetsen over de twee sessies is gedaan op basis van de soort toets en de lengte van de afname van de toetsonderdelen. Beide sessies bevatten zowel receptieve als productieve

taken, waarbij in elk van de sessies steeds werd begonnen met een receptieve toets. De afnameduur per sessie kon verschillen en lag tussen de 30 en 60 minuten. Dit was voor een deel afhankelijk van de mate van succes van de leerling op sommige toetsonderdelen, waarvoor gold dat doorgetoetst kon worden totdat de leerling uitviel op testitems en daarbij voldeed aan de afbreeknorm voor de toets. Voor de afname van de toetsen zijn toetsleiders ingezet die een specifieke training hebben gekregen in het afnemen en beoordelen van alle individuele en klassikale taken.

In Tabel 3.4 zijn de resultaten op de toetsen PPVT, TROG, EVT en CELF gepresenteerd (verwijzend naar respectievelijk receptieve woordenschat, receptieve grammatica, productieve woordenschat en productieve grammatica). Voor PPVT presenteren we het aantal correct beantwoorde items, ook wel de ruwe score genoemd. De PPVT bestaat uit sets van 12 items. Bij de afname van de PPVT in groep 8 werd er gestart bij de 7^e set. Vervolgens is er afhankelijk van het aantal fouten van de leerling teruggetoetst, naar de bodemset. De toets is daarna voortgezet tot de afbreekregel² gold. Omdat er variatie bestaat in de bodemset en de laatst afgenomen set (en daarmee ook het aantal afgenomen items) wordt er voor de berekening van de ruwe score vanuit gegaan dat alle items vóór de bodemset juist beantwoord zouden zijn, ook al zijn deze feitelijk niet afgenomen. Vervolgens wordt het aantal juist beantwoorde, afgenomen items opgeteld om tot de ruwe score te komen.

Voor de TROG presenteren we twee scores, te weten het aantal aangeboden items en het aantal correcte responses. De TROG bestaat uit 80 items. Voor de EVT presenteren we het aantal afgenomen items en het aantal correcte responses. De CELF-test bestaat uit een vaststaand aantal items (32), die goed of fout worden gerekend. In de tabel wordt het aantal correcte responses op de CELF vermeld. In Bijlage 1 zijn de resultaten op de vier toetsen uitgesplitst per school gepresenteerd.

In Tabel 3.4 is te zien dat tpo-leerlingen in groep 8 het hoogst scoren op de PPVT. Deze groep leerlingen scoort significant hoger dan vvto- en eibo-leerlingen op de PPVT. Het verschil in gemiddelde score tussen vvto- en eibo-leerlingen is klein en niet significant. Ook op de TROG-test is het aantal correcte responses het hoogst bij de groep tpo-leerlingen, gevolgd door vvto-leerlingen. Eibo-leerlingen laten het laagste aantal correcte responses zien. Deze verschillen tussen de drie groepen zijn significant.

Tabel 3.4 laat ook zien dat tpo-leerlingen significant meer correcte responses hebben gegeven op de EVT-test dan vvto- en eibo-leerlingen. Vvto-leerlingen hebben op hun beurt significant hoger gescoord op de EVT-test dan eibo-leerlingen. De CELF-test is alleen voorgelegd aan tpo- en vvto-leerlingen. Ook op deze test scoren tpo-leerlingen significant hoger dan vvto-leerlingen. De toetsscores per school (zie Bijlage 1) laten zien dat er veel variatie is tussen scholen, maar ook binnen scholen. De minimale en maximale toetsscore binnen een school liggen vaak ver uit elkaar.

---

² De taak stopt wanneer een leerling ≥ 8 fouten maakt in een set (van 12 items). De desbetreffende set wordt wel afgemaakt.

Tabel 3.4 – Toetsscores PPVT, TROG, EVT en CELF naar schooltype (gemiddelden, standaarddeviatie)

Receptieve Engelse taalvaardigheid		tpo	vvto	eibo	totaal
PPVT	Aantal correct (ruwe score) (sd)	138,0 (26,6)	121,9 (29,1)	116,5 (29,8)	125,8 (29,9)
	N	300	297	274	871
		tpo	Vvto	eibo	totaal
TROG	Aangeboden (sd)	78,6 (5,9)	76,2 (11,1)	71,2 (16,0)	75,4 (12,0)
	Correcte responses (sd)	72,5 (9,0)	67,3 (12,8)	60,4 (17,5)	66,8 (14,3)
	N	280	283	263	826
Productieve Engelse taalvaardigheid		Tpo	Vvto	eibo	totaal
EVT	Aantal items (sd)	64,0 (27,0)	51,4 (26,0)	30,8 (27,0)	52,4 (28,3)
	Correcte responses (sd)	40,1 (21,2)	29,2 (18,5)	21,5 (19,1)	30,5 (21,0)
	N	299	297	274	870
		Tpo	Vvto	Eibo	Total
CELF	Correcte responses (sd)	25,4 (5,1)	22,4 (6,1)	-	23,9 (5,8)
	N	280	282	-	562

In hoofdstuk 4 van het rapport wordt de *ontwikkeling* op de Engelse taalvaardigheid besproken aan de hand van de resultaten op bovenstaande toetsen in de metingen in groep 1, 3, 5 en 8. In dat hoofdstuk wordt vastgesteld of er verschillen bestaan in ontwikkeling tussen leerlingen met verschillende achtergrondkenmerken en van verschillende scholen en schooltypen.

3.3.1.2 Engelse taalvaardigheid – Technisch en begrijpend lezen

Tabel 3.5 – Toetsscores OMT en Leestaak naar schooltype (gemiddelden, standaarddeviatie)

		tpo	vvto	eibo	totaal
OMT	Aantal woorden gelezen	87,1 (18,9)	78,9 (18,8)	72,9 (19,2)	79,8 (19,8)
	Aantal goed (sd)**	82,8 (22,2)	74,3 (21,4)	66,2 (22,5)	74,6 (23,0)
	N	280	283	263	826
Leestaak (Onderdeel PSAK)	Aantal goed (sd)	16,4 (1,2)	15,9 (1,5)	15,8 (1,6)	16,0 (1,5)
	N	258	265	277	800
Leestaak (onderdeel Peil.Engels)	Aantal goed (sd)	14,0 (2,8)	13,0 (3,1)	12,3 (3,5)	13,1 (3,2)
	N	260	261	266	787

Om de Engelse leesvaardigheid van de leerlingen te toetsen is voor technisch lezen de One-Minute Test (OMT) afgenomen en voor begrijpend lezen een taak die bestond uit een onderdeel van de PSAK (Integrate Ireland Language and Training, 2006) en een onderdeel van de Peil.Engels leestaak. In Tabel 3.5 zijn de scores op de OMT en de begrijpend leestaak gepresenteerd. Bij de OMT krijgen de leerlingen een woordenlijst van 114 woorden voorgelegd en dienen ze in

een minuut zoveel mogelijk woorden zo duidelijk mogelijk voor te lezen. Tpo-leerlingen lezen in een minuut meer woorden voor dan vvto- en eibo-leerlingen. Bovendien is het aantal correct gelezen woorden significant groter voor tpo-leerlingen dan voor vvto- en eibo-leerlingen. Bij de OMT worden veel verschillen tussen, maar ook binnen scholen waargenomen (zie Bijlage 1).

Het Peil.Engels onderzoek meet de Engelse taalvaardigheid van leerlingen aan het einde van de basisschool. Deze toets bestaat onder andere uit een begrijpend leestaak waarbij leerlingen meerkeuzevragen beantwoorden over (korte) Engelse teksten. Voor FoTo zijn de onderdelen blok 5 en 6 van de Peil.Engels leestoets gebruikt. Deze bestaan uit opdrachten op A1, A2 en B1 niveau. De Peil.Engels taak is klassikaal af te nemen en gemakkelijk te scoren. Leerlingen kregen een korte instructie en maakten de taak vervolgens zelfstandig.

Het aandeel correcte responses op het eerste onderdeel van de leestaak (PSAK) is significant groter voor tpo-leerlingen dan voor vvto- en eibo-leerlingen. Er is geen significant verschil tussen vvto- en eibo-leerlingen. Het aandeel correcte responses op het tweede onderdeel van de leestaak is eveneens significant hoger voor tpo-leerlingen dan voor vvto- en eibo-leerlingen. Ook bij dit onderdeel van de taak is het verschil tussen vvto- en eibo-leerlingen niet significant. Bij de leestaak zijn de verschillen tussen scholen binnen de schooltypen minder groot dan op andere testen (zie Bijlage 1).

3.3.1.3 Productieve Engelse taalvaardigheid – Schrijftaak

Methode

Om een beeld te krijgen van de Engelse schrijfvaardigheid van de leerlingen is in groep 8 bij alle tpo-, vvto- en eibo-leerlingen klassikaal een schrijftaak afgenomen. Voor de schrijftaak is gebruik gemaakt van de plaatjes van een stripverhaal afkomstig uit het Multilingual Assessment Instrument for Narratives (MAIN, Gagarina et al., 2012). Dit is een instrument bedoeld om de narratieve vaardigheden van één- of meertalige kinderen te toetsen. De taak bevat vier verschillende stripverhaaltjes, elk bestaande uit een reeks van zes plaatjes. Eén verhaaltje uit de MAIN hebben we ingezet als schrijftaak, waarbij kinderen het verhaal opschrijven in plaats van vertellen. Bij de meting in groep 5 is deze schrijftaak zowel in het Nederlands als in het Engels afgenomen om leerlingen in het Nederlands bekend te maken met de taak en de resultaten op deze taak in de beide talen met elkaar te kunnen vergelijken. In groep 8 is de taak alleen in het Engels afgenomen en uitgevoerd. De instructie voor de Engelse schrijftaak was in het Engels, zodat de taal van de instructie aansloot bij de taal waarin gevraagd werd te schrijven. Voor leerlingen van deze leeftijd zijn we ervan uitgegaan dat hun niveau van taalbegrip in het Engels voldoende was om de instructie voor de schrijftaak in het Engels te begrijpen.

Bij de analyse van de schrijftaak is een steekproef van 201 leerlingen gebruikt. Deze groep leerlingen heeft ook de mondelinge narratieve taak uitgevoerd, waardoor de mondelinge en schriftelijke vertelvaardigheid bij dezelfde leerlingen kan worden gemeten. Verderop in deze paragraaf worden de resultaten op de mondelinge narratieve taak besproken. De resultaten van één leerling zijn niet meegenomen in de analyse van de schrijftaak. Het betreft een vvto-leerling die in totaal maar één zin van vijf woorden had geschreven en daardoor de resultaten sterk beïnvloedde. Het totaal aantal leerlingen kwam hierdoor uit op 200 (67 tpo-leerlingen, 66 vvto-leerlingen en 67 eibo-leerlingen).

De handgeschreven schrijfproducten van deze leerlingen zijn digitaal getranscribeerd om ze met het programma CLAN te kunnen analyseren. In dit programma kunnen woorden in verschillende categorieën gecodeerd worden. Tabel 3.6 toont een overzicht van de coderingen die gebruikt zijn.

Tabel 3.6 – Coderingen gebruikt voor de transcripten van de schrijftaak.

Categorie	Code	Voorbeeld
Engels: incorrecte spelling/uitspraak	[: ...] [*]	sawsages [: sausages] [*]
Engels: real world-spelfouten	@d [: ...]	meet@d [: meat]
Nederlands woord	@s	worstjes@s
Hybride woord	@s:eng+nld	komming@s:eng+nld
Woord kan Engels of Nederlands zijn	@s:eng&nld	wil@s:eng&nld
Onduidelijk woord	[?]	hewout [?]
Child-invented woord	@c	glossy's@c
Losse letters	@l	b@l
Onomatopée	@o	woof@o; boom@o
Samentrekkingen	[: ... ...]	don't [: do not]

De transcripten zijn in CLAN geanalyseerd op de volgende punten:

- aantal Engelse uitingen
- aantal uitingen met een mix van Engels en Nederlands
- gemiddelde uitingslengte (Mean Length of Utterance, MLU, gemeten in woorden per zin)
- aantal gebruikte Engelse woorden (tokens)
- aantal verschillende gebruikte Engelse woorden (types)
- lexicale diversiteit
- aantal gebruikte Nederlandse woorden

Voor de schrijftaak is gebruikgemaakt van een variantie-analyse (one-way ANOVA) om te beoordelen of er significante verschillen zijn tussen de tpo-, vvto- en eibo-leerlingen. Om te controleren welke groepen significant van elkaar verschillen is de post-hoc-test Tukey uitgevoerd.

Bij het berekenen van de gemiddelde uitingslengte zijn alle woorden meegenomen in de berekening, met uitzondering van losse letters, child-invented woorden, onomatopéeën en onleesbare woorden. Hierbij is in eerste instantie de uitingslengte van alle volledig Engelse uitingen berekend. Daarna is de uitingslengte berekend van de uitingen die deels Nederlandse of hybride woorden bevatten. De Nederlandse en hybride woorden zijn niet meegerekend in de gemiddelde uitingslengte.

Bij het berekenen van de lexicale diversiteit zijn alle Engelse woorden meegenomen, inclusief verkeerd gespelde woorden en real world-spelfouten. Onomatopéeën (woorden die een geluid nabootsen, zoals 'boem' en 'auw'), hybride woorden en child-invented woorden, losse letters en onleesbare woorden zijn niet meegenomen

Naast de kwantitatieve metingen van gemiddelde uitingslengte, lexicale diversiteit en aantal gebruikte Nederlandse woorden, spelen ook kwalitatieve factoren een rol in de schrijfproducten. Zo

gebruiken sommige leerlingen woorden die een mengvorm van Nederlands en Engels zijn. Ook komt afwijkende spelling voor.

In de voorbereiding voor de analyse van de schrijftaak viel op dat er door de leerlingen af en toe opvallende afwijkende woorden werden gebruikt, zoals hybride woorden (mengvorm Nederlands en Engels), twijfelgevallen (kan Nederlands of Engels zijn, bijv. “was”), child-invented woorden (bijv. sogges, greoping) en onomatopeewoorden (bijv. boem, hmmm). Deze woorden bleken echter in verhouding zeer weinig voor te komen (gemiddeld 5 – 10 woorden per proefpersoongroep) en bovendien lastig verder te classificeren. Deze opvallende afwijkende woorden zijn daarom niet verder meegenomen in de analyse.

Resultaten schrijftaak

Spelling

Hoewel spelling van de woorden op zichzelf niet als relevante maat is meegenomen in deze analyse van de schrijftaak, vielen hierbij wel een aantal zaken in het oog. Met betrekking tot het aantal gemaakte spelfouten, was te zien dat tpo-leerlingen de minste fouten maken, gevolgd door vvto-leerlingen en dan eibo-leerlingen. Het verschil in aantal spelfouten tussen deze groepen is echter niet significant. Bij nadere inspectie van het type spelfouten dat in de schrijfproducten voorkomt blijkt dat er naast de ‘gewone’ spelfouten ook een andere bijzonder type spelfout voorkwam, we noemen deze hier ‘real-world’-spelfouten. Real world-spelfouten zijn gevallen waarbij leerlingen een correct gespeld bestaand Engels woord hebben gebruikt, maar waarbij uit de context duidelijk blijkt dat ze een ander woord bedoelden. Hieronder staat een voorbeeld weergegeven.

- (1) The man has a **back** of **meet**.

In de schrijftaak moest onder andere een plaatje worden beschreven waarin een man een tas met worstjes bij zich heeft. Uit de context is dus duidelijk op te maken dat de leerling waarschijnlijk /bag/ en /meat/ heeft bedoeld te schrijven, maar dit foutief heeft gespeld als /back/ en /meet/, wat op zichzelf wel weer bestaande Engelse woorden zijn. De analyse en interpretatie van dit soort spelfouten kan wat lastig zijn. Bij ‘gewone’ spelfouten is het duidelijk dat de leerling het orthografisch woordbeeld niet (volledig) beheerst en daar nog fouten mee maakt. Bij real-world spelfouten kan het zijn dat de leerling wel correcte bestaande orthografische woordbeelden kent, maar niet de juiste betekenis aan dat woordbeeld heeft gekoppeld of niet weet dat de twee woorden die (bijna) hetzelfde klinken maar wel een verschillende betekenis hebben ook verschillend gespeld moeten worden (bijvoorbeeld /meat/ en /meet/). Het aantal ‘gewone’ spelfouten wisselt sterk per leerling, maar hierin zijn geen opvallende patronen te zien. De real-world spelfouten komen niet bij alle leerlingen voor, maar bij ongeveer een derde van de leerlingen per groep in deze steekproef, te weten 22 tpo-leerlingen, 26 vvto-leerlingen en 28 eibo-leerlingen. Deze leerlingen maken meestal maar één of twee keer een dergelijke spelfout in hun geschreven verhaal. De spelfouten zijn niet verder meegenomen in de kwantitatieve analyse van de schrijfproducten, maar kunnen wellicht wel aanleiding geven voor nader kwalitatief vervolgonderzoek naar ontwikkeling van orthografisch woordbeeld in het Engels bij dit type leerlingen.

Aantal uitingen en gemiddelde uitingslengte

Voor alle schrijfproducten van alle leerlingen is het aantal uitingen en de gemiddelde uitingslengte (MLU: mean length of utterance) berekend. Er is onderscheid gemaakt tussen het totale aantal uitingen en het aantal volledig Engelse uitingen, dat wil zeggen uitingen waarin alle woorden Engels waren.

Tabel 3.7 toont het aantal volledig Engelse uitingen per groep en het totaal aantal uitingen. De tpo-leerlingen produceerden gemiddeld meer volledig Engelse uitingen ($M = 11,3$) dan de vvto-leerlingen ($M = 10,1$) en eibo-leerlingen ($M = 8,7$). Twee vvto-leerlingen wijken opvallend af van de rest van de leerlingen. Deze leerlingen hebben geen volledig Engelse uitingen geproduceerd. De post-hoc-Tukey-toets toont geen significant verschil tussen de tpo-leerlingen en de vvto-leerlingen. Het verschil tussen de tpo-leerlingen en de eibo-leerlingen is wel significant ($p = .002$). De tpo-leerlingen produceren dus gemiddeld meer volledig Engelse uitingen dan de eibo-leerlingen. Geen van de leerlingen hebben volledig Nederlandse uitingen geproduceerd. Ongeveer een derde van de tpo-leerlingen ($n = 20$) en de helft van de vvto- en eibo-leerlingen ($n = 29$; $n = 32$) heeft naast Engelse woorden ook Nederlandse woorden gebruikt in Engelse zinnen. Het gemiddeld aantal uitingen met een mix van Engelse en Nederlandse woorden verschilt niet significant per groep.

Tabel 3.7 – Totaal aantal uitingen en aantal volledig Engelse uitingen per groep

	tpo		vvto		eibo	
	Aantal uitingen totaal	Aantal uitingen ENG	Aantal uitingen totaal	Aantal uitingen ENG	Aantal uitingen totaal	Aantal uitingen ENG
Min.	6	1	6	0	4	1
Max.	33	33	18	18	27	19
Gem.	12,4	11,3	12,1	10,1	11,4	8,7
SD.P.	3,9	4,7	2,7	3,9	3	4
Median	12	11	12	10	11	9

Tabel 3.8 toont de gemiddelde uitingslengte van de volledig Engelse uitingen en van het totaal aantal uitingen. De Nederlandse en hybride woorden zijn niet meegeteld in de uitingslengte. Voor de gemiddelde uitingslengte, berekend over de volledig Engelse uitingen, is geen significant verschil aangetoond tussen de tpo-, vvto- en eibo-leerlingen. Wanneer de gemiddelde uitingslengte wordt berekend voor het totaal aantal uitingen (in aantal Engelse woorden per uiting) toont de variantieanalyse wel een significant verschil ($F(2, 197) = 3.454$; $p = .034$). De tpo-leerlingen hebben een significant grotere gemiddelde uitingslengte (geteld in Engelse woorden) dan de eibo-leerlingen ($p = .034$). Dat betekent in dit geval dat de tpo-leerlingen significant meer Engelse woorden per uiting gebruikten. Het verschil tussen de tpo-leerlingen en de vvto-leerlingen is niet significant, evenals het verschil tussen de vvto-leerlingen en de eibo-leerlingen.

Tabel 3.8 – Gemiddelde uiting lengte van totale uitingen en volledig Engelse uitingen, exclusief Nederlandse en hybride woorden

	tpo		vvto		eibo	
	MLU totaal	MLU ENG	MLU totaal	MLU ENG	MLU totaal	MLU ENG
Min.	4,231	2	3	0	2	4
Max.	12,8	12,8	13	13	13	13
Gem.	8,3	8,2	7,6	7,4	7,5	7,6
SD.P.	1,8	1,9	1,5	1,9	2	2
Median	8,1	8,1	7	7	7,4	7,6

Types, tokens en lexicale diversiteit

Tabel 3.9 toont het aantal Engelse woorden (tokens), het aantal verschillende Engelse woorden (types) en de lexicale diversiteit per groep. De post-hoc-Tukey-toets laat zien dat de tpo-leerlingen gemiddeld significant meer Engelse woorden (tokens) gebruiken dan de eibo-leerlingen ($p = .014$). Het verschil tussen de tpo- en vvto-leerlingen en de vvto- en eibo-leerlingen is niet significant. Ook is gekeken naar het gemiddeld aantal verschillende Engelse woorden (types) dat de drie groepen hebben gebruikt. De tpo-leerlingen gebruiken gemiddeld significant meer verschillende Engelse woorden ($M = 43,9$) dan de vvto-leerlingen ($M = 37,9$) ($p = .033$) en de eibo-leerlingen ($M = 34,1$) ($p < .001$). Het verschil tussen de vvto-leerlingen en de eibo-leerlingen is niet significant.

Om de lexicale diversiteit te bepalen is Malvern's D berekend. Deze maat is niet gevoelig voor verschillen in tekstlengte. Voor vijf tpo-leerlingen, drie vvto-leerlingen en zeven eibo-leerlingen kon Malvern's D niet berekend worden, omdat het aantal tokens in hun transcripten te laag was voor de random sampling procedure waar Malvern's D op gebaseerd is. De tpo-leerlingen hebben een significant hogere D-score ($M = 24,3$) dan de vvto-leerlingen ($M = 19$) ($p < .001$) en de eibo-leerlingen ($M = 18,13$) ($p < .001$). De tpo-leerlingen laten dus een grotere lexicale diversiteit zien dan de andere leerlingen.

Tabel 3.9 – Types, tokens en lexicale diversiteit per groep

	TPO			VVTO			EIBO		
	Types	Tokens	Malvern's D	Types	Tokens	Malvern's D	Types	Tokens	Malvern's D
Min.	12	26	10,85	14	20	6	8	16	5
Max.	111	233	54,62	90	169	45	69	177	38
Gem.	43,85	93,63	24,30	37,94	86,12	19,00	34,18	78,30	18,13
SD.P.	14,72	33,92	8,37	12,07	26,50	7,20	12	29	8
Mediaan	44	92	23,37	37	82	18	35	75	17,22

Gebruik van het Nederlands in de schrijftaak

Tpo-leerlingen gebruiken het minst aantal Nederlandse woorden per 100 woorden geschreven tekst ($M = 2,5$), gevolgd door vvto-leerlingen ($M = 3,4$). Eibo-leerlingen gebruiken de meeste Nederlandse woorden per 100 woorden geschreven tekst ($M = 6,37$). Uit de post-hoc-Tukey-toets blijkt dat alleen het verschil tussen de tpo-leerlingen en de eibo-leerlingen significant is voor het

aantal Nederlandse woorden per 100 geschreven woorden ($p = .026$). Twee-derde van de tpo-leerlingen ($n = 45$), de helft van de vvto-leerlingen ($n = 35$) en de helft van de eibo-leerlingen ($n = 33$) gebruikt helemaal geen Nederlandse woorden in hun tekst.

Tabel 3.10 – Aantal Nederlandse woorden per groep, genormaliseerd naar 100 woorden

	tpo		Vvto		eibo	
	NL woorden	NL woorden genormaliseerd	NL woorden	NL woorden genormaliseerd	NL woorden	NL woorden genormaliseerd
min	0	0	0	0	0	0
max	19,00	31,58	30,00	60,00	22,00	51,43
gem	1,54	2,50	2,62	3,40	4,45	6,37
sd	3,62	6,78	5,30	8,32	6,38	10,04
med	0,00	0,00	0,00	0,00	1,00	0,99

Conclusie Schrijftaak

Zowel tpo-, als vvto- en eibo-leerlingen hebben in de schrijftaak in ongeveer gelijke mate zinnen met een mix van Engelse en Nederlandse woorden geproduceerd. Ook het aantal en type waargenomen spelfouten is niet significant verschillend voor de drie groepen. Uit de analyse blijkt dat de tpo-leerlingen in groep 8 op de overige onderzochte punten significant verschillen van de eibo-leerlingen. Zo produceren de tpo-leerlingen gemiddeld meer volledig Engelse uitingen en gebruiken ze gemiddeld meer Engelse woorden per uiting dan de eibo-leerlingen. Een logisch gevolg hiervan is dat de tpo-leerlingen aanzienlijk minder Nederlandse woorden gebruiken in de Engelse schrijftaak dan de eibo-leerlingen. De tpo-leerlingen verschilden op deze punten echter niet significant van de vvto-leerlingen, beide typen leerlingen, tpo en vvto, scoorden dus vergelijkbaar op lengte van de geschreven uitingen en de hoeveelheid Nederlandse woorden in de geschreven Engelse tekst.

Voor de lexicale diversiteit in de schrijftaken is wel een significant verschil tussen de tpo- en vvto-leerlingen gevonden. Leerlingen die tpo-onderwijs hebben gevolgd gebruiken meer verschillende Engelse woorden bij het uitvoeren van de schrijftaak dan de vvto-leerlingen en de eibo-leerlingen. De tpo-leerlingen laten dus een hogere mate van lexicale diversiteit zien dan de overige leerlingen. Dit betekent dat deze leerlingen een grotere variëteit in de gebruikte woorden laten zien. Dit kan erop wijzen dat de tpo-leerlingen een grotere productieve woordenschat hebben om in te zetten bij een dergelijke schrijftaak dan de andere leerlingen.

Dezelfde soort taak voor Schrijfvaardigheid is eerder ook afgenomen bij de meting in groep 5, maar toen bleek deze taak voor een groot deel van de kinderen nog veel te moeilijk en kon de respons op deze taak niet verder in detail kwantitatief onderzocht of statistisch geanalyseerd worden. Er is hier dan ook helaas geen longitudinaal patroon te vinden of uitspraak te doen over de ontwikkeling op de Engelse Schrijftaak tussen groep 5 en groep 8.

3.3.1.3 Productieve Engelse taalvaardigheid – Mondelinge narratieve taak

Methode

Om een compleet beeld te krijgen van de productieve mondelinge Engelse taalvaardigheid van de leerlingen is in groep 8 opnieuw een mondelinge verteltaak (narratieve taak) afgenomen bij een steekproef van de tpo- en vvto-leerlingen. Voor de selectie van leerlingen voor deelname aan

deze narratieve taak zijn dezelfde leerlingen gevraagd die in groep 5 ook hadden deelgenomen, waarbij leerlingen die inmiddels zijn doorgestroomd naar een andere groep of school door andere leerlingen zijn vervangen. In totaal is bij 60 tpo-leerlingen en 64 vvto-leerlingen een narratieve taak afgenomen, d.w.z. bij 6 tot 9 leerlingen per school. In verband met de leeftijd van de leerlingen is gekozen voor een andere taak dan bij de vorige meetmomenten, namelijk het *Multilingual Assessment Instrument for Narratives* (MAIN, Gagarina et al., 2019). Leerlingen werden gevraagd een verhaal te vertellen op basis van een beeldverhaal bestaande uit zes plaatjes. Voor de narratieve taak in groep 8 zijn twee beeldverhaaltjes gebruikt, namelijk *Babyvogeltjes* en *Kat*. Eerst kreeg de leerling gelegenheid om alle plaatjes te bekijken. Vervolgens werden de plaatjes per twee aan de leerling gepresenteerd en werd de leerling gevraagd het verhaal in het Engels aan de testleider te vertellen. Wanneer de leerling klaar was met de eerste twee plaatjes, werden de volgende twee plaatjes uitgevouwen, en daarna de derde set van twee plaatjes. Deze procedure werd herhaald voor het tweede beeldverhaal. Beide verhaaltjes werden door de testleider opgenomen.

De opnames van de narratieve taak zijn getranscribeerd in CHAT format (MacWhinney, 2000), waarna de transcripten in CLAN zijn geanalyseerd op de volgende punten:

- aantal Engelse uitingen
- aantal uitingen met een mix van Engels en Nederlands
- gemiddelde uitingslengte (*Mean Length of Utterance*, MLU)
- aantal gebruikte Engelse woorden (tokens)
- aantal verschillende Engelse woorden (types)
- lexicale diversiteit
- aantal gebruikte Nederlandse woorden

Om te beoordelen of er op deze punten significante verschillen waren tussen de narratieve taken van de tpo- en de vvto-leerlingen is een toetsing op verschil in gemiddelden (t-toets) uitgevoerd. Het aantal uitingen met een mix van Engels en Nederlands en het aantal gebruikte Nederlandse woorden was niet normaal verdeeld; hiervoor is de Mann-Whitney U toets gebruikt.

Resultaten Mondelinge narratieve taak

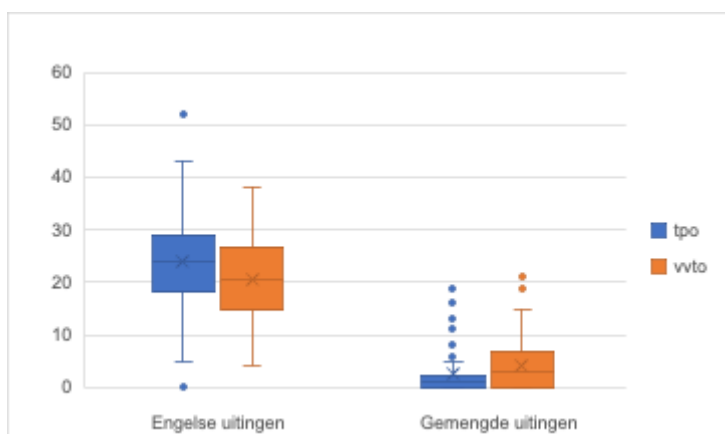
Aantal uitingen en gemiddelde uitingslengte

De tpo-leerlingen produceerden gemiddeld bijna 24 Engelse uitingen; voor de vvto-leerlingen was dit gemiddeld 21 uitingen (Tabel 3.11). Eén tpo-leerling wijkt opvallend af van de rest van de tpo-leerlingen. Deze leerling produceerde helemaal geen volledig Engelse uitingen. Toch ligt het gemiddelde aantal Engelse uitingen per transcript voor de tpo-leerlingen significant hoger dan voor de vvto-leerlingen ($t = 2.0$, $df = 122$, $p = .03$). Geheel Nederlandse uitingen werden in groep 8 niet meer geproduceerd, op één uiting van een vvto-leerling na. Uitingen met een mix van Nederlands en Engels kwamen nog wel met enige regelmaat voor, maar significant minder vaak bij de tpo-groep dan bij de vvto-groep ($U = 1452.50$, $z = -2.43$, $p = .008$).

Tabel 3.11 – Aantal Engelse uitingen en uitingen met een mix van Engels en Nederlands

	TPO (n=60)		VVTO (n=64)	
	Aantal uitingen ENG	Aantal uitingen MIX	Aantal uitingen ENG	Aantal uitingen MIX
Min.	0	0	4	0
Max.	52	19	38	21
Gem.	23,83	2,75	20,67	4,11
SD	9,51	4,89	8,55	5,17
Mediaan	24	1	20,5	3

Figuur 3.1 – Aantal Engelse uitingen en uitingen met een mix van Engels en Nederlands

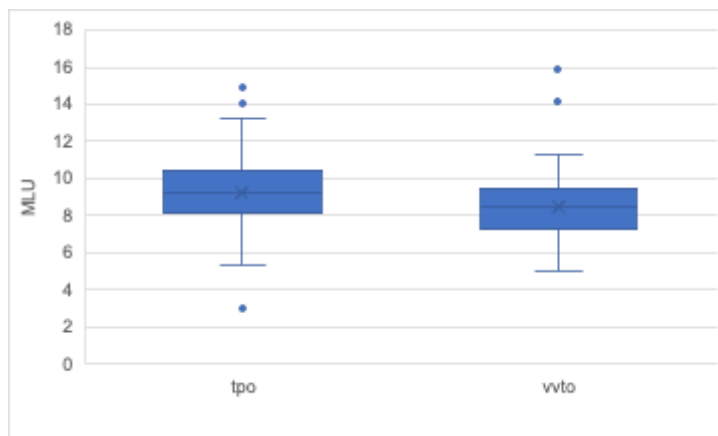
Van de Engelse uitingen is ook de gemiddelde uitingslengte (MLU) in woorden berekend. Deze lag voor de tpo-leerlingen significant hoger dan voor de vvto-leerlingen, met gemiddelden van respectievelijk 9,28 en 8,51 woorden per uiting ($t = 2.1$, $df = 121$, $p = .02$).

Tabel 3.12 – Gemiddelde uitingslengte

	TPO (n=60)	VVTO (n=64)
Min.	3,00	5,00
Max.	14,95	15,93
Gem.	9,28	8,51
SD	2,18	1,85
Mediaan	9,19	8,45

Figuur 3.2 – Gemiddelde uitingslengte

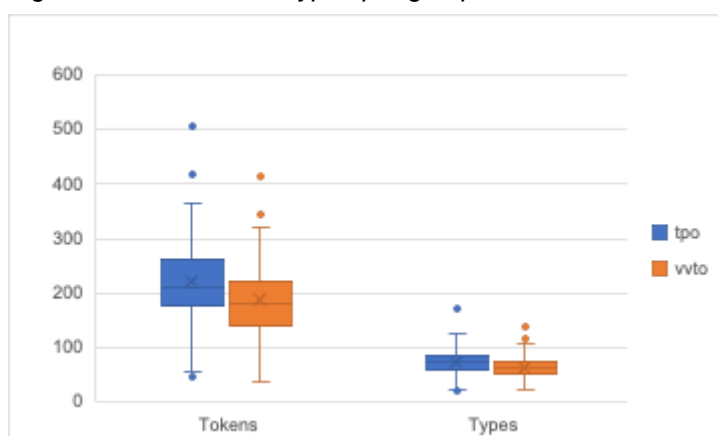
Tokens, types en lexicale diversiteit

Met een gemiddelde van ruim 221 tokens gebruikten de tpo-leerlingen significant meer Engelse woorden in hun narratieve taak dan de vvto-leerlingen, die gemiddeld bijna 190 Engelse woorden gebruikten ($t = 2.4$, $df = 122$, $p = .01$). Ook gebruikten de tpo-leerlingen meer verschillende Engelse woorden (types) dan de vvto-leerlingen, met gemiddelden van respectievelijk bijna 76 en 64 verschillende woorden per transcript. Ook dit verschil was significant ($t = 2.8$, $df = 122$, $p = .003$).

Tabel 3.13 – Tokens en types

	TPO (n=60)		VVTO (n=64)	
	Tokens	Types	Tokens	Types
Min.	46	20	37	21
Max.	507	171	415	140
Gem.	221,53	75,73	189,84	63,81
SD	82,15	25,51	67,72	21,05
Mediaan	208,5	75	179	64

Figuur 3.3 – Tokens en types per groep

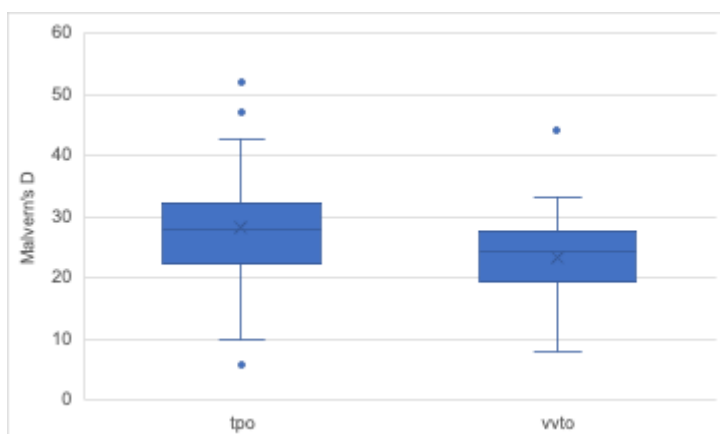

Om de lexicale diversiteit van de narratieve taken van de tpo- en vvto-leerlingen te kunnen beoordelen, hebben we ook gekeken naar Malvern's D, een maat die niet gevoelig is voor verschillen in tekstlengte. Voor één tpo-leerling en één vvto-leerling kon Malvern's D niet berekend worden, omdat het aantal tokens in hun transcripten te laag was voor de random sampling procedure waar Malvern's D op gebaseerd is. De tpo-leerlingen hebben een gemiddelde D-score van 28,08, significant hoger dan de score van 23,43 van de vvto-leerlingen ($t = 3.2$, $df = 120$, $p = <.001$). Dit wil zeggen dat de lexicale diversiteit van de productie van de tpo-leerlingen hoger was dan die van de vvto-leerlingen en ze dus meer verschillende woorden gebruikten in hun narratieve taak.

Tabel 3.14 – Lexicale diversiteit (Malvern's D)

	TPO (n=60)	VVTO (n=64)
Min.	5,80	7,83
Max.	51,90	44,69
Gem.	28,08	23,43
SD	8,60	7,40
Mediaan	27,77	24,38

Figuur 3.4 – Lexicale diversiteit (Malvern's D)

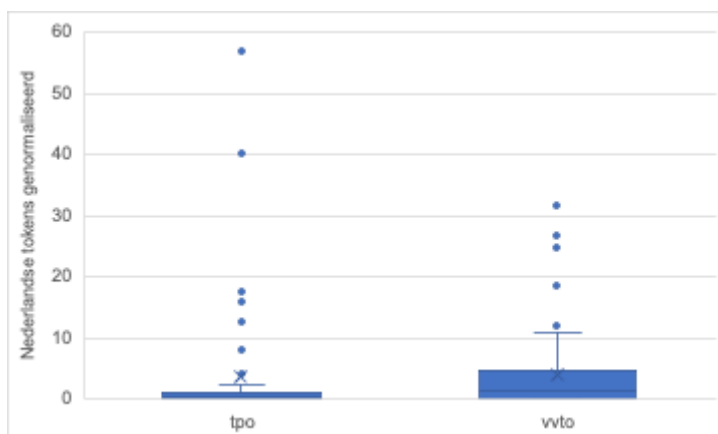
Gebruik van het Nederlands

Hoewel het gebruik van het Nederlands sterk varieerde binnen beide groepen, gebruikten de tpo-leerlingen significant minder Nederlandse woorden per 100 woorden dan de vvto-leerlingen ($U = 1464.00$, $z = -2.36$, $p = .009$). Een groot deel van de leerlingen – 29 van de 60 tpo-leerlingen en 22 van de 64 vvto-leerlingen – gebruikte in groep 8 helemaal geen Nederlandse woorden meer in hun narratieve taak.

Tabel 3.15 – Nederlandse woorden en Nederlandse woorden genormaliseerd per 100 woorden

	TPO (n=60)		VVTO (n=64)	
	NL woorden	NL woorden genormaliseerd	NL woorden	NL woorden genormaliseerd
Min.	0	0	0	0
Max.	67	56,78	47	31,54
Gem.	5,68	3,54	6,75	3,91
SD	13,17	9,70	11,16	6,71
Mediaan	1	0,35	2,5	1,46

Figuur 3.5 – Nederlandse woorden genormaliseerd per 100 woorden

Conclusie mondelinge narratieve taak

Uit de analyse blijkt dat de tpo-leerlingen in groep 8 op elk van de onderzochte punten significant verschillen van de vvto-leerlingen. De tpo-leerlingen produceren meer en langere Engelse uitingen en juist minder uitingen met een mix van Engels en Nederlands. De transcripten van hun mondelinge passages bevatten meer Engelse woorden (tokens), meer verschillende woorden (types) en – als rekening wordt gehouden met verschillen in tekstlengte – is ook de lexicale diversiteit van de tpo-leerlingen groter. Bovendien gebruiken de tpo-leerlingen minder Nederlandse woorden. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat er – naast de verschillen tussen de tpo- en vvto-leerlingen – ook veel variatie is binnen de twee groepen, met een enkele tpo-leerling die beduidend lager scoort dan de gemiddelde vvto-leerling.

Deze resultaten bevestigen grotendeels de bevindingen van de eerdere meetmomenten in groep 3 en groep 5. In groep 3 produceerden de tpo-leerlingen al een groter aantal Engelse uitingen en een groter aantal tokens en types dan de vvto-leerlingen. Hun lexicale diversiteit (Malvern's D) was gemiddeld ook hoger, hoewel dit verschil toen niet significant bleek. Ook was er in groep 3 nog geen significant verschil in het aantal uitingen met een mix van het Engels en het Nederlands. In groep 5 zijn de opnames van de narratieve taak niet getranscribeerd, maar door getrainde beoordelaars beoordeeld op woordenschat, zinsopbouw, woordstructuur, uitspraak, vlotheid en gebruik van Engels/Nederlands. Op elk van deze aspecten werden de tpo-leerlingen significant hoger beoordeeld dan de vvto-leerlingen. Omdat de opnames van de eerdere meetmomenten niet of alleen gedeeltelijk getranscribeerd zijn, kunnen we op dit moment alleen concluderen dat de tpo-leerlingen ook in groep 8 significant beter scoren op elk van de onderzochte punten dan

de vvto-leerlingen. Om de groei van de leerlingen tussen groep 3 en groep 8 in kaart te brengen willen we op een later moment alsnog de opnames van de eerdere meetmomenten transcriberen en de mondelinge productie van beide groepen longitudinaal analyseren.

3.3.2 Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid

Het niveau van de Nederlandse taalvaardigheid en de rekenvaardigheid van de leerlingen is bepaald aan de hand van de toetsen uit het Cito-leerlingvolgsysteem (LOVS). Het LOVS wordt door een meerderheid van Nederlandse basisscholen gebruikt om het niveau van deze vaardigheden te bepalen. Bij alle scholen die deelnamen aan het onderzoek zijn de resultaten van taalvaardigheidstoetsen en een rekenvaardigheidstoets opgevraagd. Door gebruik te maken van toetsen die de scholen zelf al afnemen, is de belasting in het kader van het onderzoek lager. Een bijkomend voordeel van LOVS is dat leerlingen gevolgd kunnen worden van groep 3 tot en met groep 8, en door het gebruik van vaardigheidsscores kunnen de scores op toetsen in verschillende leerjaren makkelijk worden vergeleken.

In de tweede meting van dit onderzoek werden de scores op de M3-versies geanalyseerd, in de derde meting is er gebruikgemaakt van de resultaten op de M5-versie, en in deze vierde meting zijn de resultaten van de B/M8-versies (begin/midden groep 8) gebruikt. De B/M-8 versie is één versie van de toets, die zowel rond november (begin schooljaar (B)) als rond januari/februari (midden schooljaar (M)) afgenomen kan worden. Scholen kiezen voor groep 8 zelf voor afname van B8 óf M8. Omdat er vaardigheidsscores worden geanalyseerd, is het (kleine) verschil in periode van afname geen probleem.

Voor de vierde meting zijn de resultaten van de volgende toetsen opgevraagd bij de deelnemende scholen: Spelling, Woordenschat, Technisch lezen- teksten lezen (AVI), Technisch lezen- leesnelheid van woorden (DMT), begrijpend lezen en Rekenen/Wiskunde.

Niet alle LOVS-toetsen worden door alle scholen afgenomen. Scholen bepalen zelf welke toetsen ze relevant achten in het curriculum en daarom is er sprake van variatie in de aantallen leerlingen (N) voor wie we toetsscores hebben ontvangen.

In Tabel 3.16 worden de gemiddelden op de vaardigheidsscores per schooltype gepresenteerd. Het aantal scholen dat de scores op de woordenschattoets heeft aangeleverd is erg klein en om deze reden worden de resultaten hiervan niet gepresenteerd.

Tabel 3.16 – Toetsscores Spelling, Woordenschat, Technisch lezen, Begrijpend lezen en Rekenen/Wiskunde (gemiddelden)

		Schooltype			
		tpo	vvto	eibo	totaal
Spelling / taalverzorging	Vaardigheidsscore (sd)	382,92 (37,9)	373,3 (42,3)	373,2 (33,7)	376,7 (37,5)
	Minimum-maximum vaardigheidsscore	201-480	264-519	239-480	90-519
	N (N scholen)	212 (9)	132 (4)	251 (7)	595 (20)
		tpo	vvto	eibo	totaal
Technisch Lezen (AVI)	Beheersingsniveau	10,4 (1,3)	10,3 (1,3)	10,7 (0,8)	10,5 (1,1)
	Minimum- Maximum beheersingsniveau	5-11	4-11	7-11	4-11
	N (N scholen)	195 (9)	168 (6)	193 (6)	556 (21)
		tpo	Vvto	eibo	totaal
Technisch Lezen (DMT) 3.0	Vaardigheidsscore (sd)	102,5 (47,9)	99,9 (18,3)	105,8 (32,3)	105,5 (34,5)
	Minimum- Maximum vaardigheidsscore	25-150	49-147	11-208	11-391
	N (N scholen)	164 (7)	179 (6)	249 (7)	592 (20)
		tpo	vvto	eibo	totaal
Begrijpend Lezen	Vaardigheidsscore (sd)	214,5 (28,9)	206,4 (30,9)	203,4 (26,3)	207,9 (29,0)
	Minimum- Maximum vaardigheidsscore	93-316	201-374	131-307	93-374
	N(N scholen)	215 (9)	201 (6)	252 (7)	668 (22)
		tpo	Vvto	eibo	Total
Rekenen/Wiskunde	Vaardigheidsscore (sd)	281,4 (26,6)	270,5 (28,1)	269,6 (24,6)	274,2 (26,9)
	Minimum- Maximum vaardigheidsscore	155-380	199-337	185-352	155-380
	N (N scholen)	266 (10)	202 (6)	252 (7)	720 (23)

Spelling (niet-werkwoorden)

In Tabel 3.16 zien we dat een groot aantal leerlingen de B/M8-toets spelling heeft gemaakt.

De leerlingen van de tpo-scholen scoren gemiddeld het hoogst op de spellingtoets. Vvto- en eibo-leerlingen scoren gemiddeld nagenoeg gelijk. Tpo-leerlingen scoren significant hoger dan eibo-leerlingen. Het verschil tussen tpo- en vvto-leerlingen is niet significant.

Uit de minimum en maximumscores en de standaarddeviaties wordt duidelijk dat er redelijk grote verschillen zijn tussen leerlingen binnen scholen op de spelingscores.

Een klein aantal scholen heeft ook de Cito-LOVS Spelling werkwoorden afgenomen. Vanwege het kleine aantal scholen dat deze test heeft afgenomen, worden de resultaten van deze test niet gepresenteerd.

Technisch lezen- teksten lezen (AVI)

Aan de hand van het AVI-beheersingsniveau wordt de vaardigheid Technisch lezen- teksten lezen vergeleken tussen de schooltypen. Het beheersingsniveau varieert tussen 0 en 11, waarbij 11 het hoogste niveau is. Beheersingsniveau 11 houdt in dat de leerling AVI-plus heeft behaald. Uit Tabel 3.16 blijkt dat het merendeel van de leerlingen dit niveau heeft behaald, gezien de gemiddelde score per schooltype, dat 11 benadert. De verschillen tussen de schooltypen zijn klein, al is het verschil tussen vvto- en eibo-leerlingen significant bevonden.

Technisch lezen- woordlezen (Drie-Minuten-Toets (DMT))

Om de vaardigheid woordlezen te meten bij leerlingen nemen scholen de DMT-test af. De meerderheid van de scholen heeft deze test afgenomen. Tabel 3.16 toont dat eibo-leerlingen het hoogst scoren op technisch lezen, gevolgd door tpo-leerlingen. De verschillen in de gemiddelde scores tussen de groepen zijn echter niet significant.

Begrijpend lezen

De toets Begrijpend lezen is bij een groot aantal leerlingen afgenomen door de scholen. Tpo-leerlingen scoren op de vaardigheid begrijpend lezen significant hoger dan vvto- en eibo-leerlingen. Het verschil tussen de gemiddelde scores van vvto- en eibo-leerlingen is klein en niet significant. Wel zijn er grote verschillen tussen individuele leerlingen wat betreft hun niveau van begrijpend lezen.

Rekenen/Wiskunde

De leerlingen op de tpo-scholen hebben een gemiddeld significant hogere vaardigheidsscore op de B/M8-toets voor rekenen/wiskunde behaald dan leerlingen van de vvto- en eibo-scholen. De gemiddelde vaardigheidsscore op rekenen/wiskunde voor vvto- en eibo-leerlingen verschilt niet.

In Bijlage 1 zijn de tabellen opgenomen met de gemiddelde resultaten voor de Nederlandse taalvaardigheidstoetsen en rekenvaardigheid, uitgesplitst per school. In Bijlage 2 is een tabel opgenomen waarin de correlaties tussen de verschillende toetsen Engelse en Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid worden getoond. Uit de tabellen blijkt dat de scores op de verschillende toetsen van de Engelse taalvaardigheid onderling sterk positief correleren. Ook zien we positieve correlaties tussen de Engelse leesvaardigheidstoetsen en een aantal Nederlandse taalvaardigheidstoetsen en rekenvaardigheid.

Eindtoets in groep 8

Bij de meting in groep 8 is het behaalde referentieniveau lezen (op basis van de eindtoets) van de leerlingen opgevraagd. De eindtoetsen (Centrale eindtoets en andere eindtoetsen) meten sinds schooljaar 2015/2016 de beheersing van de referentieniveaus voor lezen, taalverzorging en rekenen (lvhO, n.d.³). We hebben de referentieniveaus voor de leerlingen van 10 tpo-scholen, 7 vvto-scholen en 7 eibo-scholen ontvangen.

Deze leerlingresultaten helpen bij het interpreteren van eventuele verschillen tussen scholen en schooltypen, omdat deze resultaten een indicatie kunnen geven van het leerpotentieel⁴ van de leerlingen op de deelnemende scholen.

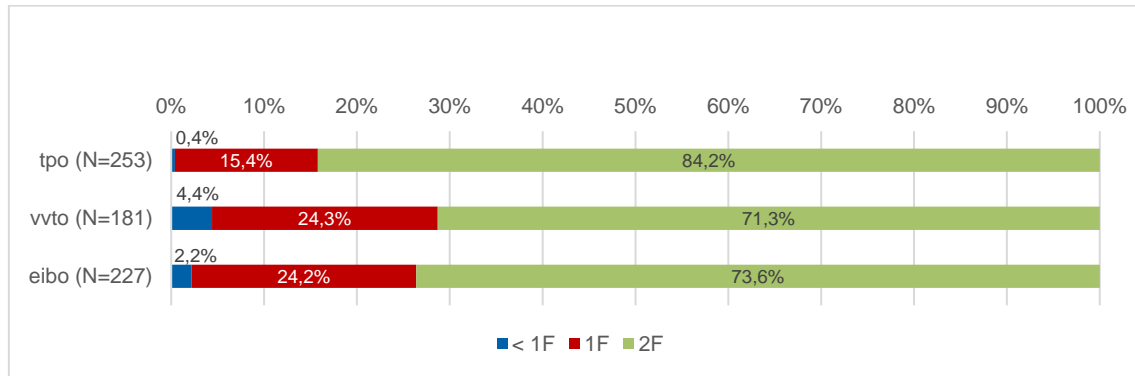
---

³ <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/peil-onderwijs/taal-rekenen/eindtoets-referentieniveaus>

⁴ Rekening houdend met het feit dat de eindtoets ook een momentopname betreft.

Voor groep 8 is het fundamentele niveau 1F en het streefniveau 2F (ofwel 1S) (IvhO, n.d.). In Figuur 3.6 wordt duidelijk dat slechts een zeer klein deel van de tpo-, vvto- en eibo-leerlingen niveau 1F niet heeft behaald. Bovendien wordt duidelijk dat de meerderheid van de leerlingen van alle schooltypen het streefniveau 2F heeft behaald. Het aandeel met referentieniveau 2F is wat hoger onder tpo-leerlingen dan onder vvto- en eibo-leerlingen.

Figuur 3.6 – Referentieniveaus lezen, naar schooltype

3.4 Achtergrondkenmerken leerlingen groep 8 en ouders

3.4.1 Inleiding

In voorgaande paragraaf zijn de resultaten op de taal- en rekenvaardigheidstoetsen gepresenteerd. Om deze resultaten op juiste wijze te interpreteren, is het van belang om inzicht te krijgen in een aantal achtergrondkenmerken van de leerlingen en hun ouders. Middels (schriftelijke) oudervragenlijsten hebben we informatie verkregen over achtergrondkenmerken, zoals opleidingsniveau van de ouders, etniciteit, thuistaal, attitude ten aanzien van Engels onderwijs (tpo, vvto, eibo) van de ouders en leerlingen en het contact met het Engels buiten school. Deze oudervragenlijsten zijn grotendeels overeenkomstig met de vragenlijsten van de start- en tussenmetingen. Ouders die in een voorgaande meting al een vragenlijst hebben ingevuld, krijgen bij de vierde meting een kortere versie van de vragenlijst, zodat ze vragen ten aanzien van een aantal achtergrondkenmerken niet opnieuw hoefden te beantwoorden. Hierbij gaat het om gegevens waarvan we aannemen dat ze stabiel zijn, zoals gezinssamenstelling, geboorteland, opleidingsniveau, moedertaal, onderlinge spreektaal en beheersingsniveau van de Nederlandse en Engelse taal. De uitgebreide versie van de vragenlijst is voorgelegd aan ouders van leerlingen die later dan de startmeting zijn ingestroomd in het onderzoek en ouders die nog niet eerder een oudervragenlijst hadden ingevuld.

Er zijn zes verschillende versies van de oudervragenlijst, te weten een korte en lange versie van de vragenlijst voor elk van de drie groepen tpo-, vvto- en eibo-leerlingen (zie Bijlage 6). Bovendien zijn er van de tpo-vragenlijsten Engelse vertalingen gemaakt.

De op de naam van het kind gestelde vragenlijsten zijn via de scholen onder de ouders verspreid en na invullen door de leerkracht ingenomen. Bij deze vierde meting konden ouders de vragenlijst ook digitaal invullen door middel van een link en inlogcode op de vragenlijst. In totaal hebben de ouders van 910 leerlingen de vragenlijst ontvangen en zijn 611 vragenlijsten geretourneerd. De respons bij de tpo-scholen bedroeg 72%, bij de vvto-scholen 73% en bij de eibo-scholen 57%

(zie Tabel 3.17). Overigens kan de respons op afzonderlijke vragen lager liggen, doordat ouders sommige vragen niet hebben beantwoord.

Tabel 3.17 – Respons Oudervragenlijsten

	Aantal leerlingen	Aantal responderende ouders	Responspercentage
tpo	309	221	72%
vvto	302	221	73%
eibo	299	169	57%
Totaal	910	611	67%

De belangrijkste resultaten van de oudervragenlijsten presenteren we in de volgende paragrafen. Sommige tabellen en figuren zijn omwille van het leesbaar houden van het rapport in Bijlage 3 geplaatst. De resultaten worden telkens getoond naar schooltype (tpo, vvto, eibo) en daarbinnen naar school.

We laten hier ook een aantal gegevens zien waarvan we hebben aangenomen dat ze stabiel zijn (zie bovenstaand) en in de tweede, derde en vierde meting niet opnieuw zijn bevraagd, maar die op groepsniveau wel enigszins variërende resultaten kunnen laten zien per meting vanwege de uitval en instroom van leerlingen in groep 3, 5 en 8. Voor deze ‘stabiele’ kenmerken zijn de gegevens uit de startmeting gebruikt van de leerlingen die aan alle vier de metingen hebben deelgenomen, aangevuld met gegevens die bij de drie volgende metingen zijn verkregen voor de leerlingen die in groep 3, 5 of 8 zijn ingestroomd en aangevuld met gegevens van ouders die in een eerdere meting de oudervragenlijst nog niet hadden ingevuld. Voor aspecten als attitude en blootstelling aan het Engels, die aan verandering onderhevig kunnen zijn en die opnieuw zijn bevraagd, zijn alleen de gegevens van de vierde meting gebruikt.

Middels een leerlingvragenlijst is ook aan de leerlingen zelf een aantal vragen voorgelegd. Alle leerlingen die in groep 8 op de Engelse taalvaardigheid zijn getoetst, hebben ook deze leerlingvragenlijst gekregen. De vragen hadden onder andere betrekking op de Engelstalige activiteiten thuis, de mening over de hoeveelheid Engels op school, de betrokkenheid bij het leren van Engels en een beoordeling van de eigen Engelse taalvaardigheid. In de volgende paragrafen worden de resultaten op deze vragen eveneens gepresenteerd.

3.4.2 Engelstalige activiteiten thuis

Aan de ouders is gevraagd hoeveel minuten per week het kind thuis in aanraking komt met de Engelse taal. Daarbij werd nagegaan hoeveel minuten per week het kind gemiddeld besteedt aan de volgende activiteiten: Engelstalige spelletjes of apps, Engelstalige tv-programma’s voor Engelstalige kinderen, Engelstalige tv-programma’s met of zonder ondertiteling, Engelstalige filmpjes en muziek via o.a. TikTok, YouTube en Instagram en het maken van huiswerkopdrachten of oefeningen in het Engels die bij de lessen van school horen. Het aantal minuten dat aan de vijf activiteiten werd besteed is opgeteld en in Tabel 3.18 is het gemiddeld aantal bestede minuten gepresenteerd, naar groep.

In Tabel 3.18 is te zien dat tpo-leerlingen thuis gemiddeld 567 minuten per week besteden aan de zes Engelstalige activiteiten. Voor vvto-leerlingen bedraagt het gemiddelde 527 minuten per

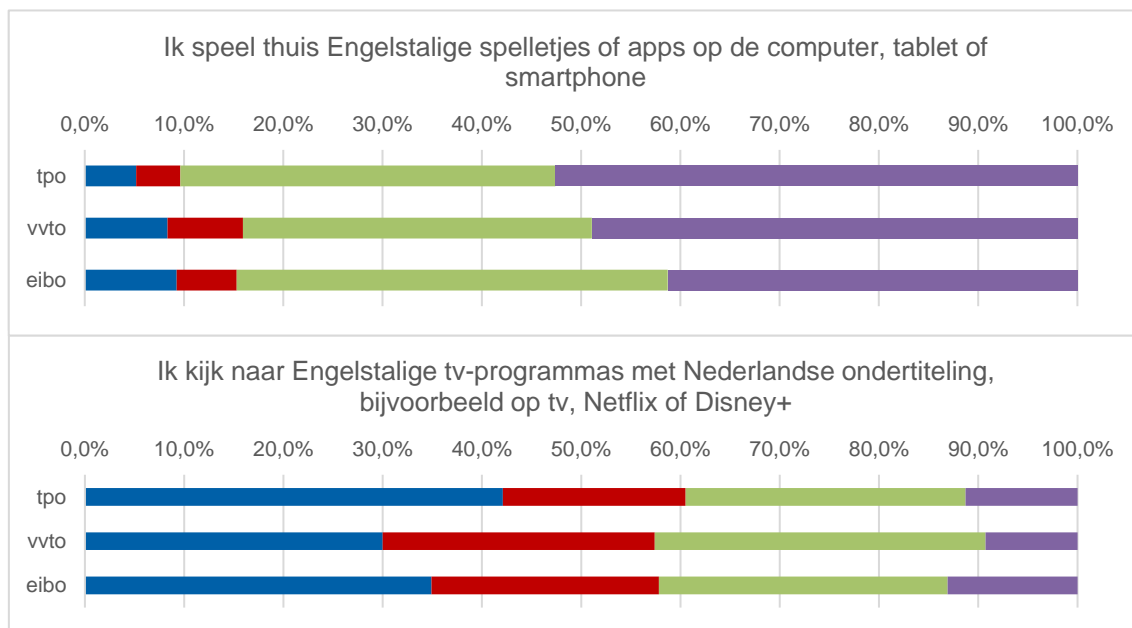
week en voor eibo-leerlingen 494 minuten per week. Het verschil in gemiddelde tussen de drie groepen is echter niet significant. Binnen de onderscheiden groepen bestaat er veel variatie in het aantal bestede minuten. Dit blijkt uit de minimum- en maximumwaarde, en de standaarddeviatie (sd).

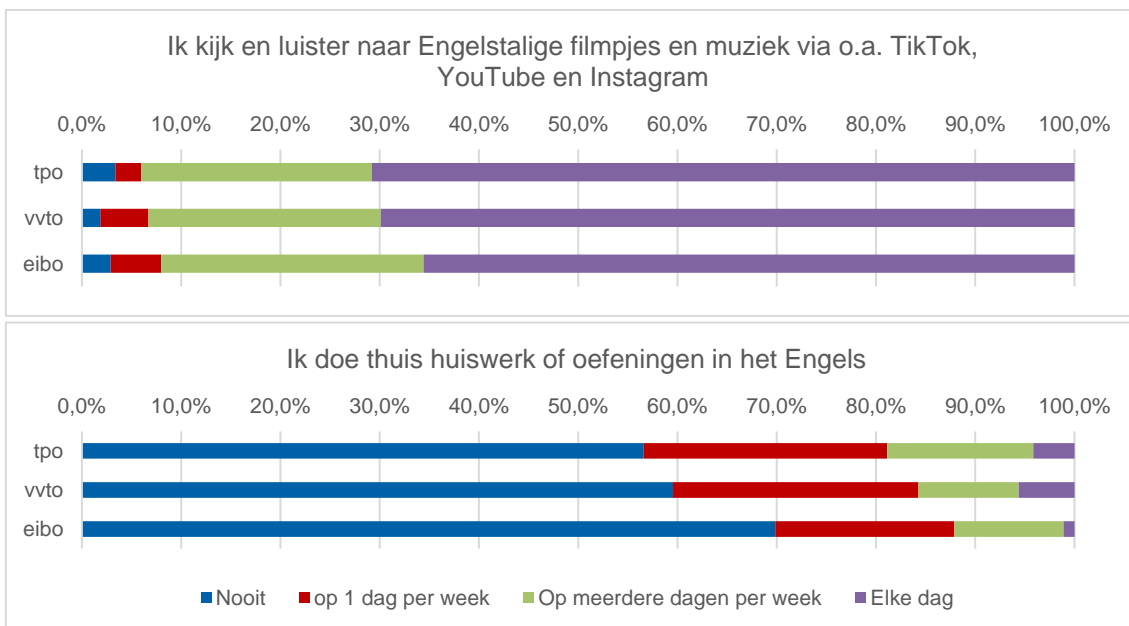
Tabel 3.18 – Aantal minuten per week dat de kinderen thuis bij zes verschillende activiteiten in contact komen met Engels, naar schooltype

	tpo		vvto		eibo	
	gem (sd)	min-max	gem (sd)	min-max	gem (sd)	min-max
Aantal minuten	567 (455)	4-1930	527 (436)	0-1890	494 (403)	0-1740

Ook bij de leerlingen zelf is nagegaan (op basis van de leerlingvragenlijst) hoe vaak ze bepaalde Engelstalige activiteiten thuis ondernemen. Nagenoeg vergelijkbare activiteiten zijn voorgelegd aan de leerlingen. Er werd gevraagd of ze de activiteiten 1) nooit, 2) op 1 dag per week, 3) op meerdere dagen per week of 4) elke dag ondernemen. In Figuur 3.8 zijn de resultaten gepresenteerd. In het figuur is duidelijk te zien dat de verschillen tussen de groepen over het algemeen niet heel groot zijn: tpo-, vvto- en eibo-leerlingen besteden met name veel tijd aan het kijken van Engelstalige filmpjes en muziek op kanalen als TikTok, YouTube en Instagram. Het verschil tussen de verschillende schooltypen is daarbij niet significant.

Figuur 3.8 - Frequentie Engelstalige activiteiten thuis volgens leerlingen zelf, naar schooltype

3.4.3 Thuistaal: horen en spreken van Engels

Bij de ouders is tevens nagegaan welke taal er thuis gesproken wordt en welke taal het kind thuis het meeste hoort. Er werd gevraagd welke taal het kind hoort van en spreekt met de volgende gesprekspartners: moeder, vader, broers of zussen, overige gezinsleden en vriendjes of vriendinnetjes. Daarbij wordt er onderscheid gemaakt tussen de volgende categorieën: Nederlands, Engels, Fries/streektaal/dialect en andere taal. Uit de analyse blijkt dat een zeer klein deel van de leerlingen (3-4% van de totale onderzoekspopulatie) het meest Engels hoort en/of spreekt thuis met de genoemde gesprekspartners. Het merendeel van deze leerlingen behoort tot de groep tpo-leerlingen: 6-10% van de tpo-leerlingen hoort/en of spreekt thuis het meest Engels.

3.4.4 Contact kind met Engelssprekenden

In de vragenlijst werd ook nagegaan hoe vaak het kind in aanraking komt met de Engelse taal door middel van contact met Engelssprekenden buiten het gezin. Daarbij wordt een viertal situaties onderscheiden; thuis, tijdens vakantie in het buitenland, bij bezoek aan Engelstalige familie en vrienden of in een andere situatie. Tevens is nagegaan of het kind bij contact met Engelssprekenden in deze situaties dan ook zelf Engels spreekt. In Tabel 3.19 zijn de resultaten gepresenteerd.

Tabel 3.19 – Percentage ouders dat aangeeft dat het kind in een viertal situaties contact heeft met Engelssprekenden buiten het gezin en of de leerling dan zelf ook Engels spreekt, naar schooltype

type	thuis	zelf	tijdens vakantie in buitenland	zelf	bezoek aan Engelstalige familie en vrienden	zelf	andere situaties	zelf
tpo	41% (83)	65% (87)	77% (161)	87% (149)	56% (119)	72% (110)	46% (62)	64% (63)
vvto	22% (46)	51% (55)	68% (146)	81% (127)	30% (64)	50% (55)	30% (37)	51% (37)
eibo	20% (31)	33% (33)	60% (95)	59% (74)	23% (36)	30% (32)	21% (22)	23% (17)

In Tabel 3.19 zien we dat tpo-leerlingen in de vier genoemde situaties vaker in contact komen met Engelssprekenden dan vvto- en eibo-leerlingen. Vvto-leerlingen lijken iets vaker in contact te komen met Engelssprekenden dan eibo-leerlingen, maar de verschillen zijn klein. Wel spreken vvto-leerlingen in de genoemde situaties duidelijk vaker zelf ook Engels dan eibo-leerlingen.

3.4.5 Betrokkenheid en attitude van het kind m.b.t. Engelse les

Net als in de voorgaande metingen zijn er aan ouders van tpo- en vvto-leerlingen vragen gesteld over de betrokkenheid en de attitude van het kind bij het leren van Engels. Bij de derde meting werd voor het eerst ook aan de tpo- en vvto-leerlingen zelf gevraagd hoe zij het vinden om Engels te leren. Deze vragen zijn in groep 8 nogmaals gesteld aan de tpo- en vvto-leerlingen en voor het eerst ook aan eibo-leerlingen.

In Tabel 3.20 zijn gemiddelde scores voor de betrokkenheid en attitude bij het leren van Engels van tpo- en vvto-leerlingen, zoals gerapporteerd door hun ouders, gepresenteerd. Soortgelijke resultaten, verkregen via het stellen van vragen aan de leerlingen zelf, worden gepresenteerd in Tabel 3.22.

Tabel 3.20 – Betrokkenheid en attitude van het kind bij het leren van Engels, gerapporteerd door ouders, naar schooltype

	Betrokkenheid			Attitude		
	gemiddelde	sd	N	gemiddelde	Sd	N
tpo	2,3	1,3	217	4,0	0,8	217
vvto	2,5	1,5	217	3,9	0,8	216

De ouders is gevraagd of de volgende vijf gebeurtenissen thuis regelmatig (minimaal één keer per week) voorkomen: 1) of het kind vertelt over de schooldag, 2) of het vertelt over de lessen die in het Engels plaatsvinden, 3) of het laat zien wat het geleerd heeft tijdens de lessen in het Engels, 4) of het thuis Engels oefent, en 5) of het vraagt om met Engels te helpen. De ouders konden deze vragen met 'ja' of 'nee' beantwoorden. De stellingen zijn – net als bij voorgaande metingen – samengevoegd tot een schaal door het aantal keren dat de stellingen met 'ja' beantwoord zijn op te tellen. Het minimum van de schaal bedraagt daarmee 0 en het maximum 5. Cronbachs

Alpha⁵ van deze schaal bedraagt 0,624 en daarmee is de schaal (op basis van vijf items) redelijk betrouwbaar. De gemiddelde score in de linker kolom van Tabel 3.15 geeft het aantal keren weer dat 'ja' is geantwoord op de stellingen. In de tabel wordt duidelijk dat de betrokkenheid van de vvto-leerlingen iets groter lijkt te zijn dan de betrokkenheid van tpo-leerlingen. Het verschil in gemiddelde is echter niet significant.

Om na te gaan wat de kinderen vinden van het leren van het Engels, is er aan de ouders een aantal stellingen met betrekking tot Engels leren voorgelegd: 1) uw kind wil graag Engels leren, 2) uw kind is er trots op dat het Engels leert, 3) uw kind vindt Engels leren moeilijk, 4) uw kind vindt het leuk om Engels te spreken en 5) uw kind voelt zich onzeker over het spreken van Engels. Ouders konden aangeven in hoeverre ze het eens waren met deze stellingen (vijfpuntsschaal; helemaal mee oneens tot helemaal mee eens). Deze stellingen zijn in lijn met voorgaande metingen samengevoegd tot één schaal. Het gemiddelde van vijf items is genomen (na spiegeling van de twee negatief geformuleerde stellingen), wanneer minstens twee van de stellingen waren ingevuld. Daarmee varieert de score op de schaal attitude tussen 1 en 5, waarbij een lage score 'zeer negatief' en een hoge score 'zeer positief' betekent. Cronbachs alpha van deze schaal bedraagt 0,836 bij de eindmeting en is daarmee betrouwbaar. De tabel laat zien dat de attitude van de tpo- en vvto-leerlingen nauwelijks verschilt, al is het verschil wel significant.

In groep 5 werden de tpo- en vvto-leerlingen voor het eerst ook zelf bevroegd over hun attitude ten aanzien van het leren van Engels. In groep 8 zijn opnieuw dezelfde stellingen voorgelegd aan de leerlingen. Ook kregen de eibo-leerlingen voor het eerst de stellingen voorgelegd. Tpo-leerlingen kregen 15 stellingen voorgelegd; vvto- en eibo-leerlingen 13 stellingen. De leerlingen konden de stellingen beantwoorden met 1) klopt niet, 2) klopt soms en 3) klopt wel. Een deel van de stellingen is samengevoegd tot één schaal die betrekking heeft op de zelfbeoordeling van de Engelse taalvaardigheid en het gevoel daarbij. Een deel van de negatief geformuleerde stellingen is omgedraaid t.b.v. de schaalvorming. Factoranalyse heeft uitgewezen dat zeven stellingen samen als een factor beschouwd mogen worden. De betrouwbaarheid van deze schaal is goed (Cronbachs alpha bedraagt 0,852). De schaal is opgebouwd uit de volgende stellingen⁶:

- Ik voel me onzeker als ik Engels praat (omgedraaid)
- Ik vind het spannend om Engels te praten (omgedraaid)
- Ik vind Engels leren makkelijk
- Ik vind dat ik goed Engels kan praten
- Ik vind dat ik goed Engels kan lezen
- Ik vind dat ik goed Engels kan schrijven
- Ik vind dat ik goed Engels kan verstaan
- Ik vind dat ik goed Engels kan.

De schaal is gevormd op basis van het gemiddelde op de zeven items en loopt van 1 (klopt niet) tot 3 (klopt wel). In Tabel 3.21 is te zien dat tpo-leerlingen hun vaardigheid in de Engelse taal het hoogst schatten, gevolgd door vvto-leerlingen. De verschillen in de gemiddelde schaalscores tussen de drie groepen zijn significant.

---

⁵ Cronbachs alpha is een maat waarmee de interne consistentie (en daarmee betrouwbaarheid) van een schaal wordt uitgedrukt.

⁶ Al deze stellingen zijn aan leerlingen van alle drie de schooltypen voorgelegd.

Tabel 3.21 – Zelfinschatting Engelse taalvaardigheid leerlingen

	Zelfinschatting Engelse taalvaardigheid		
	gemiddelde	sd	N
tpo	2,5	0,4	272
vvto	2,3	0,5	278
eibo	2,2	0,5	283

Tabel 3.22 – Attitude leren van Engels, gerapporteerd door leerlingen, naar schooltype

	tpo				vvto				eibo			
	Klopt niet	Klopt soms	Klopt wel	N	Klopt niet	Klopt soms	Klopt wel	N	Klopt niet	Klopt soms	Klopt wel	N
Ik wil graag Engels leren.	3%	32%	65%	272	7%	39%	54%	277	5%	42%	53%	282
Ik vind het niet leuk om Engels te praten.	63%	32%	5%	270	50%	39%	12%	278	45%	42%	13%	281
Ik vind het leuk dat we op school zoveel Engels krijgen.	9%	45%	46%	270	15%	50%	36%	274	27%	50%	23%	278
Ik ben er trots op dat ik Engels leer.	10%	27%	63%	270	10%	31%	59%	278	22%	33%	44%	282
Ik vind het niet leuk dat vakken zoals rekenen of aardrijkskunde in het Engels zijn.	38%	37%	25%	256								
Omdat ik Engels leer kan ik met meer mensen praten.	6%	10%	84%	270	10%	18%	73%	277	8%	25%	67%	282
Ik leer over hoe mensen uit andere landen denken.	28%	41%	31%	269	33%	45%	22%	276	51%	29%	20%	280
Ik vind het moeilijk dat vakken zoals rekenen of aardrijkskunde in het Engels zijn.	48%	37%	16%	256								

In Tabel 3.22 zijn de relatieve frequentieverdelingen op de overige stellingen gepresenteerd. De tabel laat zien dat alle drie de groepen het over het algemeen leuk vinden om Engels te leren.

3.4.6 Keuzemotieven tpo/vvto

De belangrijkste reden voor ouders om voor tpo te kiezen is dat ze meertaligheid belangrijk vinden. Twee derde (67,6%) van de ouders van tpo-leerlingen geeft dat aan als een van de redenen om te kiezen voor een tpo-school. Daarnaast wil ruim de helft (53,7%) van de ouders van de tpo-leerlingen dat hun kind zo vroeg mogelijk Engels leert. Bij de ouders van vvto-leerlingen worden deze twee redenen wat minder vaak (respectievelijk door 38,6% en 29,7%) genoemd om voor vvto te kiezen. Bijna de helft (45,6%) van de ouders van vvto-leerlingen geeft aan dat het kind al naar de betreffende school ging. Met andere woorden: de keuze voor een school met tpo of vvto was gemaakt ongeacht of deze tpo of vvto aanbod of ging aanbieden.

Uit de toelichting van ouders van tpo-leerlingen wordt duidelijk dat de keuze voor tpo voor enkele leerlingen ook verband houdt met komst uit het buitenland. Kinderen hebben daar op (een internationale) school gezeten of de kinderen spraken al Engels. Tpo sluit daarop het beste aan.

3.4.7 Mening aangeboden hoeveelheid Engels

In paragraaf 3.2 werd per schooltype aangegeven hoeveel onderwijstijd er gemiddeld aan het Engels wordt besteed. Aan de ouders van tpo- en vvto-leerlingen is gevraagd wat ze vinden van de hoeveelheid Engels die hun kind op school krijgt aangeboden: 1) voldoende, 2) mag meer) of 3) te veel. In tabel 3.23 is de mening van de ouders over de hoeveelheid Engels weergegeven.

Bijna 70% van de ouders van tpo-leerlingen vindt de aangeboden hoeveelheid Engels voldoende, terwijl bijna 30% vindt dat er meer onderwijs in het Engels mag worden aangeboden. Iets meer dan de helft van de ouders van de vvto-leerlingen vindt de hoeveelheid onderwijs in het Engels voldoende; bijna een even groot deel (47%) vindt dat er meer onderwijs in het Engels zou mogen plaatsvinden. Slechts enkele ouders van tpo- en vvto-leerlingen vinden dat er te veel onderwijs in het Engels wordt aangeboden.

Tabel 3.23 – Mening ouders over de aangeboden hoeveelheid Engels op school, naar schooltype (hoeveelheid onderwijs in de Engelse taal p/w in minuten tussen haakjes)

	voldoende	mag meer	te veel
tpo (412)	69,7%	28,7%	1,5%
vvto (151)	52,3%	47,2%	0,5%

In groep 8 is ook aan de leerlingen zelf gevraagd wat ze vinden van de hoeveelheid onderwijs in de Engelse taal. Tpo-, vvto- en eibo-leerlingen konden aangeven of ze graag 1) minder, 2) evenveel of 3) meer Engels hadden gehad op de basisschool. In Tabel 3.24 wordt duidelijk dat met name eibo-leerlingen graag wat meer onderwijs in het Engels had gehad. Bijna 40% van hen geeft dit aan, tegenover 25% van de tpo-leerlingen en 27% van de vvto-leerlingen. Het merendeel van de leerlingen (tpo, vvto en eibo) was tevreden met de hoeveelheid Engels. Slechts een klein deel van de leerlingen zou graag wat minder Engels hebben gehad, waarbij het aandeel onder vvto-leerlingen het grootst (9%) is.

Tabel 3.24 – Mening leerlingen over de aangeboden hoeveelheid Engels op de basisschool, naar schooltype (hoeveelheid onderwijs in de Engelse taal p/w in minuten tussen haakjes)

	Minder	evenveel	meer	N
tpo (412)	6,8%	68,0%	25,2%	266
vvto (151)	9,1%	64,3%	26,6%	263
eibo (55)	7,1%	53,0%	39,9%	268
Totaal	7,7%	61,7%	30,6%	797

In de leerlingvragenlijst is er ook vooruitgeblekt op de middelbare school. Aan de leerlingen is daartoe de volgende stelling voorgelegd: ‘*Volgend jaar als ik op de middelbare school zit wil ik graag minder/evenveel/meer Engels hebben*’. Uit Tabel 3.25 blijkt dat meer dan de helft (53%) van de eibo-leerlingen graag meer Engels wil op de middelbare school. Ruim een derde van de tpo- en vvto-leerlingen (respectievelijk 37% en 36%) zou graag meer Engels willen op de middelbare school, terwijl ongeveer de helft van deze groepen leerlingen (51% en 49%) net zoveel Engels wil als op de basisschool.

Tabel 3.25 – Behoeftel leerlingen aangeboden hoeveelheid Engels op de middelbare school, naar schooltype (hoeveelheid onderwijs in de Engelse taal p/w in minuten tussen haakjes)

	Minder	evenveel	meer	N
tpo (412)	12,1%	51,1%	36,7%	264
vvto (151)	15,3%	48,7%	36,0%	261
eibo (55)	6,6%	40,4%	52,9%	272
Totaal	11,3%	46,7%	42,0%	797

Tot slot is aan de leerlingen gevraagd of ze graag naar een middelbare school zouden willen die tweetalig onderwijs aanbiedt. Van de tpo-leerlingen wil het grootste aandeel graag naar een middelbare school met tweetalig onderwijs (61%), gevolgd door vvto-leerlingen (55%). Iets minder dan de helft van de eibo-leerlingen zou graag tweetalig onderwijs willen volgen (45%).

3.4.8 Hoogste onderwijsniveau ouders

Een groot deel van de ouders van de leerlingen in het onderzoek is hoogopgeleid: 65% van de moeders en 59% van de vaders heeft minimaal een hbo-opleiding gevolgd. Het aandeel hoogopgeleide ouders is groter onder tpo-leerlingen dan onder vvto- en eibo-leerlingen. Ruim driekwart van de ouders van tpo-leerlingen is hoogopgeleid, tegenover ongeveer helft van de ouders van vvto- en eibo-leerlingen. Binnen de schooltypen zien we redelijk wat variatie tussen scholen wat betreft het hoogst voltooide opleidingsniveau van de ouders (Bijlage 3).

3.4.9 Moedertaal en spreektaal ouders

De moedertaal van ruim drie kwart van de ouders van de leerlingen in het onderzoek is Nederlands. 15 tot 17% van de ouders heeft een buitenlandse taal (anders dan Engels) als moedertaal. 2% van de ouders heeft Engels als moedertaal en ruim 4% Fries, streektaal of dialect. Het aandeel met een buitenlandse moedertaal (inclusief Engels) is het grootst onder ouders van tpo-leerlingen.

3.4.10 Leerlingenvragenlijst – zelfinschatting vaardigheden

Aan de leerlingen zijn 12 stellingen voorgelegd, waarbij werd nagegaan of ze bepaalde dingen in het Engels kunnen. De leerling kon kiezen tussen 1) ja en 2) nog niet. In onderstaande tabel is het aandeel leerlingen per schooltype gepresenteerd dat de stellingen met 'ja' heeft beantwoord. De stellingen zijn gekoppeld aan ERK-niveaus⁷.

⁷ Leerlingen in groep 8 presteren voor Engelse gespreksvaardigheid gemiddeld op A1-niveau, voor Engelse luistervaardigheid en leesvaardigheid gemiddeld op A2-niveau (bron: Peil.Engels einde basisonderwijs 2017-2018). Er zijn geen wettelijk verplichte ERK-niveaus voor het vak Engels, waar leerlingen aan het eind van groep 8 aan moeten voldoen (SLO).

Tabel 3.26 laat zien dat het aandeel dat de stellingen met 'ja' heeft beantwoord het hoogst is onder tpo-leerlingen, gevolgd door vvto-leerlingen en eibo-leerlingen. Dat geldt voor vrijwel alle stellingen, op alle verschillende niveaus. De stelling 'Ik kan aantekeningen maken in het Engels' wordt door de minste tpo-, vvto- en eibo-leerlingen positief beantwoord. Het verschil tussen tpo-, vvto- en eibo-leerlingen is het grootst op de stelling 'Ik kan mijn mening in het Engels geven en daarbij een uitleg geven'. Ruim 83% van de tpo-leerlingen geeft aan dit te kunnen, tegenover 68% van de vvto-leerlingen en 48% van de eibo-leerlingen.

Tabel 3.26 – Zelfinschatting vaardigheden gesorteerd naar ERK-niveau, naar schooltype

	tpo	vvto	eibo
A1			
Ik kan simpele dingen begrijpen in een gesprek over familie en het dagelijks leven (A1)	96,5%	94,8%	88,4%
Ik kan borden en posters met eenvoudige woorden en zinnen begrijpen (A1)	94,6%	91,4%	88,8%
Ik kan een vakantiekaart, e-mail, chat of WhatsApp bericht schrijven in het Engels (A1)	83,2%	72,5%	60,0%
Ik kan eenvoudige vragen stellen en korte antwoorden geven (A1)	96,9%	91,3%	92,7%
A2			
Ik kan woorden en zinnen verstaan in een gesprek over school en hobby's (A2)	97,7%	94,0%	91,3%
Ik kan korte, eenvoudige e-mails, sms-berichten en WhatsApp berichten lezen (A2)	97,3%	94,4%	91,0%
Ik kan aantekeningen maken in het Engels (A2)	76,9%	58,9%	48,1%
Ik kan in eenvoudige woorden en zinnen vertellen over mijn familie of omgeving (A2)	93,4%	88,0%	80,4%
B1			
Ik kan de hoofdzaken begrijpen van Engelstalige filmpjes op internet (B1)	91,4%	87,5%	84,7%
Ik kan beschrijvingen van gebeurtenissen en gevoelens in brieven, e-mails of chats begrijpen (B1)	89,4%	79,2%	70,7%
Ik kan een tekst schrijven over bijvoorbeeld mijn huis, sport of hobby's (B1)	88,6%	80,8%	70,6%
Ik kan mijn mening in het Engels geven en daarbij een uitleg geven (B1)	83,0%	68,3%	48,4%

3.5 Leerkrachtvariabelen

Deze paragraaf beschrijft de leerkracht- en lesvariabelen van de deelnemende tpo-scholen. Voor de leerkrachtmeting zijn gegevens verzameld op elf scholen, omdat één school (tpo_E) vroegtijdig gestopt is met het aanbieden van tweetalig onderwijs. Bij één school (tpo_H) is geen observatie uitgevoerd; van één school (tpo_A) zijn geen vragenlijstgegevens beschikbaar. Per onderdeel worden eerst de instrumenten beschreven, en daarna de verzamelde gegevens en de interpretatie daarvan. Voor deze meting is de lettercodering van de tweede en derde meting aangehouden (tpo_A-L).

3.5.1 Rationale leerkrachtcompetenties en lesobservaties

De voorstudie voor de pilot tpo heeft laten zien dat het taalvaardigheidsniveau en de didactische bekwaamheden van leerkrachten effect kunnen hebben op de taalontwikkeling van de leerlingen (van den Broek e.a., 2014; Cirino e.a., 2007). Specifiek voor de Nederlandse context is in het FLiPP-onderzoek⁸ aangetoond dat leerlingen bij leerkrachten met een hoog taalvaardigheidsniveau (C1 of hoger, en native speakers) een snellere taalontwikkeling doormaken dan bij

⁸ Onderzoek naar het *Foreign Languages in Primary Schools Project* (FLiPP) (Unsworth e.a., 2012).

leerkrachten met een lager niveau (Unsworth e.a., 2012, Unsworth e.a., 2015). Ook is het mogelijk dat er een samenhang is tussen het taalvaardigheidsniveau van de leerkrachten en hun didactisch repertoire, zoals de mate van interactie met de leerlingen.

Bij elke meting zijn daarom verschillende gegevens verzameld en geanalyseerd over de didactische en talige vaardigheden en opvattingen van betrokken tpo-leerkrachten. Bij deze vierde meting is de volgende informatie verzameld (zie ook het overzicht in tabel 3.27):

- Lesobservatie van een Engelstalige les.
- Vragenlijst met achtergrondinformatie over opleiding en ervaring, zelfinschatting ERK-niveau en attitude t.o.v. tpo.
- Interview over de geobserveerde les en de opzet en vormgeving van tpo.
- Inschatting van ERK-niveau op basis van een de observaties.

NB: bij de vorige metingen is een deel van het interview in het Engels uitgevoerd, en werd het ERK-niveau ingeschat op basis van het interview. Aangezien dat bij deze vierde meting niet consistent is gebeurd, is het taalvaardigheidsniveau nu ingeschat op basis van het Engelse taalgebruik tijdens de geobserveerde les.

De dataverzameling is zo veel mogelijk gelijk voor elk van de vier metingen. De wijzigingen die in de derde meting zijn gedaan ten opzichte van de eerste twee metingen zijn grotendeels aangehouden. Daarbij was al een aantal aanvullende aanpassingen gedaan vanaf de tweede meting. Het gaat om de volgende wijzigingen:

- Bij de Engelstalige les is net als bij de tweede en derde meting een format aangereikt aan de leerkrachten, zodat iedere lesobservatie in ieder geval een instructiedeel en een interactief taakuitvoeringsdeel zou bevatten. Doel hiervan was om de lesobservaties beter onderling vergelijkbaar te kunnen maken.
- De receptieve woordenschattoets is net als in de tweede meting niet afgenomen, omdat deze niet veel inzicht toevoegde in de eerste meting. In plaats daarvan is in de tweede en derde meting een deel van het interview in het Engels gehouden, en vervolgens geanalyseerd op gespreksvaardigheidsniveau. Bij deze vierde meting is het taalvaardigheidsniveau ingeschat op basis van het Engelse taalgebruik tijdens de geobserveerde les, omdat niet consistent een deel van de interviews in het Engels is gehouden.
- In de derde en vierde meting is ervoor gekozen, in verband met de privacy van de leerlingen, om geen video-opnames maar audio-opnames te maken van de lesobservaties.
- In de derde en vierde meting zijn aan het observatie-instrument en het interview een aantal items toegevoegd die specifiek aandacht besteden aan lees- en schrijfvaardigheid.

Tabel 3.27 – Overzicht metingen tpo-leerkrachten

	Vragenlijst	Vaardigheidstest	Lesobservatie	Interview
Achtergrondkenmerken	x			x
Attitude t.o.v. tpo	x			x
Taalvaardigheidsniveau Engels			x	x
Zelfinschatting niveau Engels	x			
Onderwijspraktijk			x	x

Per tpo-school nam één leerkracht van groep 8 deel aan de leerkrachtmetingen. Op alle scholen was dit de leerkracht die de meeste Engelstalige lessen in de betreffende groep 8-klas verzorgde.

In twee gevallen was dit een vakleerkracht, die in meer klassen Engels geeft; in acht gevallen de groepsleerkracht (in een van die gevallen was de groepsleerkracht tevens vakleerkracht). Zeven leerkrachten hebben de reguliere pabo in Nederland als opleidingsachtergrond. De anderen hebben een internationale pabo-opleiding gevolgd (1x) of een andere buitenlandse lerarenopleiding voor het basisonderwijs.

Drie leerkrachten zijn native speaker van het Engels; acht leerkrachten zijn moedertaalspreker van het Nederlands. Drie daarvan benoemen zichzelf als near-native speaker van het Engels. Op de taalvaardigheid van de leerkrachten wordt uitgebreid ingegaan in paragraaf 3.5.5.

De leerkrachten hebben gemiddeld 15 jaar aan leservaring in het primair onderwijs, met een minimum van 3 en een maximum van 40 (zie tabel 3.28). De leerkrachten hebben gemiddeld 9 jaar leservaring Engels in het primair onderwijs, met een minimum van 1 en een maximum van 16. Deze gemiddelden zijn vergelijkbaar met de derde meting.

De leerkrachten geven aan dat er in hun opleiding matig tot voldoende aandacht was voor Engelse taal en didactiek, variërend van helemaal niet (2x) tot veel (4x).

Vijf leerkrachten hebben werkervaring in het buitenland, in een Engelstalige context. Vier leerkrachten hebben aanvullende scholing gevolgd voor Engelstalig onderwijs; vier leerkrachten zouden graag verdere scholing willen volgen.

Tabel 3.28 – Algemene gegevens leerkracht

Tpo-school	Leservaring PO*	Leservaring Engels in PO*
tpo_A	geen gegevens	geen gegevens
tpo_B	7	1
tpo_C	7	6.5
tpo_D	22	10
tpo_F	16	16
tpo_G	40	12
tpo_H	20	10
tpo_I	3	3
tpo_J	13	13
tpo_K	3	3
tpo_L	18	16

* afgerond in jaren, ten tijde van de leerkrachtmetingen in maart – juni 2022.

De leerkrachtmetingen zijn uitgevoerd door twee onderzoekers, van wie een met ervaring met interactieonderzoek in het onderwijs.

In de volgende paragrafen worden de beschrijvingen en de resultaten van de metingen per meetinstrument toegelicht. Een samenvatting van de meest opvallende overeenkomsten en verschillen in de vragenlijsten en interviews zijn opgenomen in paragraaf 3.5.2. Vervolgens worden in paragraaf 3.5.3 de lesobservaties besproken, in paragraaf 3.5.4 de attitude van de leerkrachten t.o.v. tpo en in paragraaf 3.5.5 het taalvaardigheidsniveau van de leerkrachten. In paragraaf 3.5.6 volgt een conclusie op basis van de gevonden resultaten.

3.5.2 Samenvatting vragenlijsten en interviews

Net als in de voorgaande metingen is er een classificatie gemaakt van het type leerkracht, gebaseerd op de manier waarop het Engels wordt aangeboden gedurende de week. De classificatie valt uiteen in twee groepen, OTOL (*One Teacher One Language*) en OSOL (*One Situation One Language*); OTOL wordt verzorgd door de vakleerkracht; OSOL door de groepsleerkracht (zie tabel 3.19):

OTOL: one-teacher-one-language. Op drie tpo-scholen zijn twee leerkrachten bij de groep leerlingen betrokken. De ene leerkracht geeft de meeste Engelstalige lessen en de andere leerkracht de Nederlandstalige. Bij de derde meting (groep 5) was dit op vijf scholen het geval.

OSOL: one-situation-one-language. Op negen tpo-scholen geeft de groepsleerkracht zowel de Engelstalige als in de Nederlandstalige lessen, maar biedt de talen wel gescheiden aan. Bij de derde meting (groep 5) was dit op vijf scholen het geval.

Tabel 3.29 – Overzicht vormgeving tpo per school

Tpo-school	OTOL	OSOL
tpo_A		x
tpo_B		x
tpo_C	x	
tpo_D		x
tpo_F		x
tpo_G	x	
tpo_H		x
tpo_I		x
tpo_J	x	x
tpo_K		x
tpo_L		x

OTOL: one teacher, one language

OSOL: one situation, one language

Hieronder volgt een kwalitatieve samenvatting van informatie uit de interviews, waar mogelijk aangevuld met informatie uit de vragenlijsten en observaties. Aanvullingen uit de vragenlijsten en observaties worden gespecificeerd. De samenvatting is niet uitputtend, maar geeft een beeld van zowel de diversiteit als de vergelijkbaarheid van de 11 bestudeerde scholen.

Vormgeving tpo

Lesprogramma

Op de meeste scholen komen alle lessen voor in zowel het Engels als het Nederlands: reken- en taalactiviteiten, zaakvakken, creatieve vakken, en gym. Op een aantal scholen is dit niet het geval: dan geven leerkrachten aan bij bepaalde vakken, zoals rekenen en de zaakvakken, het Engels niet te gebruiken of alleen voor de herhaling van al bekende stof, maar niet voor nieuwe materie.

Schakelen tussen de talen

Het schakelen tussen talen is op de scholen die OTOL hanteren grotendeels leerkracht-gebonden, hoewel sommige Engelse OTOL-leerkrachten aangaven Nederlandse ondersteuning te geven waar nodig. Dit werd ook zichtbaar in de geobserveerde les op deze school. Er is bij een aantal scholen sprake van een volledig vaste dag- of weekindeling. De leerkrachten benoemen geen specifieke rituelen om het wisselen van talen te markeren.

Lesmethodes

Er is veel variatie in het gebruik van methodes. Een deel van de scholen werkt met thematische curricula zoals IPC (International Primary Curriculum), en biedt de thema's afwisselend in het Nederlands en het Engels aan. Een paar leerkrachten gaven aan dat ze hun eigen draai geven aan het IPC, en het meer als richtlijn zien dan als een strikt curriculum. Een aantal scholen gebruikt Nederlandse of internationale leergangen voor Engels, soms in combinatie met een thematisch curriculum. Andere scholen werken projectmatig of op basis van een eigen curriculum.

Materialen

De meeste leerkrachten gebruiken een grote diversiteit aan materialen. Het digibord wordt veelvuldig gebruikt om filmpjes en liedjes aan te bieden, en leerkrachten maken veel gebruik van online bronnen: deze dienen soms als de basis voor het verder ontwikkelen van eigen materiaal en interactieve presentaties, of bevatten volledige lessen die integraal worden ingezet. Dit beeld werd duidelijk bevestigd in de observaties. Op sommige scholen zijn leesboekjes aanwezig waaruit kinderen zelf en/of onder begeleiding kunnen lezen. Ook hebben veel leerlingen hun eigen schriften mee waarin ze huiswerk maken. Verschillende scholen maken daarnaast gebruik van boekenseries en online platforms waarmee technisch en/of begrijpend lezen geoefend kan worden.

Stimuleren Engelse taal

Engels taalgebruik leerkracht

De meeste leerkrachten praten uitsluitend Engels tijdens de Engelstalige momenten en gebruiken alleen bij wijze van uitzondering Nederlands, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van een onveilige sociaal-emotionele situatie, of wanneer een leerling cruciale uitleg echt niet begrijpt. Leerkrachten die zelf geen Nederlands spreken, vragen soms andere leerlingen de uitleg in het Nederlands te herhalen. Dit beeld werd bevestigd in de geobserveerde lessen.

Input, output en scaffolding

De leerkrachten proberen de Engelse taalverwerving te stimuleren door veel input te geven, door zelf veel te praten en door middel van bronnen als filmpjes, muziek en tekst. Ook werd er in een paar lessen interactief meegedaan door middel van dansen en de nieuwe begrippen uitbeelden. Daarnaast geven de leerkrachten de kinderen veel gelegenheid om zelf te spreken, mede door presentaties, wat ook naar voren komt in de lesobservaties. Verschillende leerkrachten geven aan dat ze door middel van scaffolding de leerlingen op weg helpen om nieuwe woordenschat en zinsconstructies te gebruiken, wat ook zichtbaar was in de geobserveerde lessen.

Feedback en veilige omgeving

Fouten maken mag. De leerkrachten verbeteren de leerlingen impliciet, door bijvoorbeeld de goede vorm te herhalen (recast). Meerdere leerkrachten geven aan fouten soms ook expliciet te corrigeren, bijvoorbeeld wanneer een kind regelmatig dezelfde fout maakt, maar dit altijd voorzichtig te doen. De leerkrachten zijn zich ervan bewust dat het belangrijk is om feedback niet als

kritiek over te laten komen, om de spreekdurf bij de leerlingen te stimuleren. Dit beeld werd duidelijk bevestigd in de lesobservaties, zoals in paragraaf 3.5.3 verder toegelicht zal worden. De leerkrachten geven aan dat de leerling ook altijd aan een andere leerling zijn/haar vraag kan stellen.

Het gebruik van Nederlands

Wanneer leerlingen Nederlands praten tijdens de Engelse les, proberen leerkrachten andere kinderen te laten helpen, vragen ze het nog een keer te proberen in het Engels, of geven ze zelf de Engelse vorm en vragen ze het kind deze te herhalen. Het gebruik van Nederlands wordt nooit bestraft, maar de meeste leerkrachten proberen leerlingen zo veel mogelijk te stimuleren om toch over te gaan op het Engels. Sommige leerkrachten geven aan de leerling niet te begrijpen wanneer ze Nederlands spreken. Bij de lesobservaties werd zichtbaar dat leerkrachten varieerden in het corrigeren van Nederlands taalgebruik: een aantal leerkrachten zette de besproken strategieën in indien nodig, een aantal leerkrachten deed dat niet. Ook was duidelijk dat het moeilijker was om leerlingen te stimuleren om naar het Engels te switchen wanneer zij tijdens groepswork onderling Nederlands gebruikten.

Aandacht voor alle taalvaardigheden

Alle leerkrachten geven aandacht aan alle taalvaardigheden in het Engelstalige programma. Spreken, luisteren, lezen en woordenschat scoren 4,4 - 4,7 op een 5-puntschaal; schrijven 3,9 en grammatica 3,7.

Aandacht voor lezen

Zelfstandig lezen gebeurt op alle scholen, maar de mate van expliciete aandacht voor technisch en begrijpend lezen varieert sterk. Sommige leerkrachten besteden wekelijks of zelfs dagelijks aandacht aan beide vaardigheden. Wanneer expliciet leesonderwijs aan de orde komt, gebeurt dat door de docent zelf of zelfstandig met behulp van gespecialiseerde boekenseries, online platforms of digitale oefenprogramma's. Zoals besproken wordt in paragraaf 3.5.3 varieerde het aanbod van geschreven materiaal ook aanzienlijk in de geobserveerde lessen.

Aandacht voor schrijven

Een aantal leerkrachten laten de kinderen wekelijks schrijfopdrachten uitvoeren, bijvoorbeeld met behulp van invuloefeningen en werkbladen. Sommige leerkrachten willen dat de leerlingen een kort verhaaltje schrijven of een werkstuk. Sommige leerkrachten, vooral die native-speaker zijn, laten schrijfwerk structureel terugkomen in hun lessen, en geven regelmatig uitgebreide schrijfopdrachten. Eén leerkracht geeft feedback op de schrijfconcepten van de leerlingen, waarna de leerlingen opnieuw een werkstuk moeten indienen.

Differentiatie

De leerkrachten geven aan dat ze duidelijk voor ogen hebben op welk niveau de leerlingen functioneren, soms op basis van toetsjes, maar meestal op basis van observatie gedurende het schooljaar. De leerkrachten proberen vooral te differentiëren door het type vragen dat ze stellen en de antwoorden die ze verwachten, aan te passen aan het niveau van de leerling. Ook laten de leerkrachten de kinderen in homogene of juiste heterogene groepjes werken, om ofwel de opdracht te kunnen afstemmen op een hoger of lager niveau, ofwel kinderen met verschillende niveaus elkaar te laten helpen. Kinderen die wat meer aankunnen, krijgen soms ook individueel aanvullende of moeilijkere opdrachten. In de geobserveerde lessen was zichtbaar dat leerkrachten hun feedback en suggesties met name afstemden op het niveau van de individuele leerlingen

bij het rondgaan tijdens individuele opdrachten of groepswork, en bij het geven van beurten in de klassikale setting.

Resultaten pilot

De leerkrachten hopen voornamelijk dat de tpo-leerlingen veel spreek- en schrijfdurf zullen hebben aan het eind van de basisschool, en het vertrouwen hebben dat ze zich kunnen redden in het Engels, ook al is hun Engels nog niet perfect.

Eisen aan een tpo-leerkracht volgens de leerkrachten

Vrijwel alle leerkrachten geven aan dat de Engelse taalvaardigheid van een tpo-leerkracht goed moet zijn, niet noodzakelijkerwijs native maar liefst minimaal near-native. In de attitude-vragenlijst geven een aantal leerkrachten overigens wel aan dat ze vinden dat kinderen het beste Engels kunnen leren van een native speaker. Verschillende leerkrachten benadrukken daarnaast het belang van de wil om zich verder te ontwikkelen, door zelfreflectie en nascholing op het gebied van taalvaardigheid en/of didactiek. Eigenschappen als creativiteit, flexibiliteit en een liefde voor taal worden ook een aantal keer genoemd.

3.5.3 Lesobservaties tpo-scholen

Engelstalige lessituaties zijn geobserveerd om inzicht te krijgen in wat er gebeurt in de klas en om informatie te verzamelen over proceskenmerken. Het observatie-instrument is speciaal ontwikkeld voor tpo en gebaseerd op het 'Ideaalprofiel van de vvto-leerkracht' (Europees Platform, 2009), de Kijkwijzer 2 van EarlyBird (van Erkel e.a., 2013), het observatieschema dat is gebruikt in het FLiPP-onderzoek en in de evaluatie van de 15% vvto-pilot, het observatieschema 'feedback & interactie' uit Wierenga (2014) en Wierenga, van der Schaaf en de Graaff (2014). Ook is gebruikgemaakt van een aantal criteria van uit het beoordelingskader van CLASS (Pianta, La Paro & Hamre, 2008)⁹, om items en schalen van het tpo lesobservatieschema goed te kunnen duiden. Het observatie-instrument van de eerste en tweede meting is vanaf de derde meting in groep 5 aangevuld met zes stellingen om ook de input en output van schriftelijke taal te kunnen beoordelen, zie Tabel 3.21.

Tabel 3.30– Aanvullende stellingen met betrekking tot schriftelijke taal in het observatieformulier bij de derde en vierde meting (in groep 5 en groep 8)

Didactiek	De leerkracht stimuleert geschreven taalproductie door de leerlingen op een manier die passend is bij de lesstof.
Input	De leerkracht maakt gebruik van schriftelijke input in het Engels (zinnen). De leerkracht maakt gebruik van schriftelijke input in het Engels (korte teksten e.d.).
Feedback	De leerkracht geeft expliciete feedback op de geschreven Engelse taalproductie van de leerlingen. De feedback op geschreven Engelse taalproductie van de leerlingen is gericht op inhoud. De feedback op geschreven Engelse taalproductie van de leerlingen is gericht op vorm.

Van iedere tpo-leerkracht is één Engelstalige les geobserveerd in de periode maart – juni 2022. Deze les bestond uit twee delen, een afgestemde en een vrije les. Voor de afgestemde les is een

⁹ Hierbij is gebruikgemaakt van een Nederlandse vertaling door Pauline Slot.

format aangereikt aan de leerkrachten, zodat iedere lesobservatie in ieder geval een instructie-deel en een interactief taakuitvoeringsdeel zou bevatten. Het aangereikte format bestond uit een gedeelte klassikale instructie ter inleiding van het onderwerp en de werkwijze, een coöperatieve werkvorm, en een gezamenlijke afronding. De coöperatieve werkvorm bevatte ook een schrijfcomponent en was als volgt geformuleerd:

Round Table

In this method of discussion, a group of students are instructed to work together to contribute to the debate of a specific topic. Each group of students has a paper and a pen in order to write down their answers and thoughts. The teacher firstly provides a topic per group of students, and each student has an equal, obligatory chance to write down their answers. The groups might be provided with additional reading material on the allotted topic if necessary. During the discussions, the teacher monitors the class and ensures that every student is actively participating. In the case of questions, the students are encouraged to consult each other instead of the teacher. After completing the discussions, the groups are asked to present their answers to the class. Importantly, at this point, the class guesses which questions or what topics the students answers are representing.

Het doel van de afgestemde les was om de lesobservaties beter onderling vergelijkbaar te kunnen maken. De rest van de les kon door de leerkrachten vrij ingevuld worden, en leerkrachten waren vrij om met de afgestemde les te starten of eindigen, of deze te integreren in de vrije les. De beide onderdelen werden samen gescoord als één les.

Het lesobservatieschema gaat in op het talig en didactisch repertoire van de leerkracht en de mate van interactie tussen leerkracht en leerlingen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen didactiek, input, interactie en feedback van de leerkracht. De onderzoekers hebben een korte beschrijving toegevoegd over het onderwerp of thema van de les, de lesdoelen, de lesactiviteiten en de gebruikte leermiddelen. Deze beschrijvingen zijn toegevoegd in Bijlage 5. Deze beschrijving is aangevuld met informatie die de leerkrachten zelf tijdens het interview hebben gegeven t.a.v. de geobserveerde les. Hoewel dit inzicht geeft in de manier waarop de tpo-leerkrachten lesgeven, zijn de resultaten slechts op één les gebaseerd en daarmee, binnen het format, afhankelijk van de specifieke leerdoelen en inhouden van de geobserveerde les. De omvang van het onderzoeksproject liet echter geen ruimte voor intensievere of frequentere observatie.

Om een betrouwbare en consistente beoordeling van de geobserveerde lessen te bereiken, zijn de lessen beoordeeld door twee onderzoekers. Drie lessen zijn gescoord door beide onderzoekers. Deze scores zijn vergeleken en besproken, tot volledige consistentie werd bereikt. Vervolgens heeft een van de onderzoekers de rest van de geobserveerde lessen gescoord. In de eerdere drie metingen was al vastgesteld dat het observatie-instrument voldoende betrouwbaar is.

De gemiddelden en standaarddeviaties van alle scholen per observatie-item zijn weergegeven in Tabel 3.31. Voor alle scholen is daarnaast voor elke subcategorie de gemiddelde score en standaarddeviatie berekend, weergegeven in Tabel 3.32.

Didactiek

De gemiddelde didactische kwaliteit was voldoende tot goed, uiteenlopend van 2,3 tot 4,4. (gemiddeld 3,5).

Tijdens de geobserveerde lessen was duidelijk te zien dat leerkrachten de Engelse lesstof op verschillende manieren uitlegden, passende werkvormen hanteerden en de leerlingen de gelegenheid gaven om op verschillende manieren mee te doen (zie Bijlage 3). Veel voorkomende uitingsvormen waren bijvoorbeeld quizen (Kahoot), de nieuwe begrippen uitbeelden, of korte presentaties geven. Acht scholen scoorden op Didactiek gemiddeld een 3 of hoger. Één school had een gemiddelde score onder 3.

Input

De kwaliteit van de geboden input was matig tot goed, uiteenlopend van 1,6 tot 4,1.(gemiddeld 3,1).

De meeste geobserveerde lessen waren gericht op zowel betekenis als communicatie. Vrijwel alle leerkrachten gaven de les volledig of bijna volledig in het Engels. Alle leerkrachten maakten gebruik van schriftelijke woordbeelden en de overgrote meerderheid bood ook illustraties of filmpjes aan. Meerdere scholen scoorden een 3 of hoger voor Input en drie scholen hadden een gemiddelde score onder 3.

Interactie

De kwaliteit van de geboden interactiemogelijkheden was matig tot uitstekend, uiteenlopend van 1,5 tot 4,7.(gemiddeld 3,5).

De meeste tpo-leerkrachten stimuleerden de leerlingen regelmatig om zich in het Engels uit te drukken als ze in het Nederlands spraken. In sommige klassen was hier echter weinig noodzaak voor omdat kinderen zich al vrijwel uitsluitend in het Engels uitdrukten. In alle geobserveerde lessen kregen de leerlingen voldoende tot veel spreektijd, en ook werden er vragen gesteld in het Engels door de leerlingen. Ook stelden de meeste leerkrachten veel open vragen aan de leerlingen om interactie uit te lokken. Drie scholen behaalden een gemiddelde score van 4 of hoger voor Interactie, en het overgrote gedeelte van de scholen behaalde een score van 3 of hoger. Desalniettemin was er één school met een score van 1,5.

Feedback

De kwaliteit van de geboden feedback was matig tot goed, uiteenlopend van 1,8 tot 4,0.(gemiddeld 3,2).

De hoeveelheid feedback varieerde veel tussen de scholen. Slechts één school gaf veel feedback met een score van 4. Er waren 3 scholen met een score onder 3. Zes scholen hadden een score van boven 3.

Algemeen beeld

In algemene zin kunnen we vaststellen dat de geobserveerde lessen in de meeste gevallen didactisch sterk waren en veel aandacht besteedden aan zowel inhoud als interactie. Het gebruik van schriftelijke input is verder toegenomen ten opzichte van de derde meting, maar varieert tussen scholen. Het feit dat op elke school slechts één les is geobserveerd kan hierin een rol hebben gespeeld. Feedback is vooral positief, correctieve feedback is vooral impliciet. Wanneer we kijken naar de totale scores per school, zien we dat één school een gemiddelde score observatiescore behaalt van minder dan 2 (1,8); twee andere scholen behalen een score onder de 3 (2,8 en 2,9). De andere scholen behalen gemiddelde scores tussen 3 en 4, wat betekent dat geen enkele school een gemiddelde totaalscore boven 4 behaalde. Dit was ook het geval bij de derde meting. Dit kan mede worden toegeschreven aan de lagere gemiddeldes in de categorie Feedback, doordat leerkrachten zoals eerder besproken bewust terughoudend waren in het geven van expliciete correctieve feedback. Nadere analyse liet geen significante correlaties zien tussen het ERK-

niveau van de leerkrachten en hun didactische vaardigheden zoals geobserveerd in de lessen: zowel de totaalscores als de scores op de subcategorieën vertoonden geen significante samenhang met de taalvaardigheid.¹⁰

---

¹⁰ Voor deze analyses werd de ERK-beoordeling (zie paragraaf 3.5.5) van de taalvaardigheid van de leerkrachten omgezet naar een schaal van 1-6, waarbij 1 = A1, 6 = C2, met stappen van 0,5 voor tussenliggende niveaus (A2-B1 en B2+).

Tabel 3.31 – Overzicht lesobservaties

FoTo: lesobservaties groep 8		M	SD
Gemiddelden (M) en standaarddeviaties (SD) van 10 scholen		(max.=5)	
Didactiek	1.1 De leerkracht legt de Engelse lesstof duidelijk uit.	4.00	0.45
	1.2 De leerkracht legt de Engelse lesstof op verschillende manieren uit. houdt rekening met de leerstijlen van leerlingen.	3.00	0.77
	1.3 De gehanteerde werkvormen passen bij de taaldoelen en de onderwijsbehoefte van de leerlingen.	3.70	0.64
	1.4 De leerkracht ondersteunt de Engelse taal met gebaren. lichaamstaal. voorwerpen en plaatjes.	3.60	1.02
	1.5 De leerkracht maakt gericht gebruik van een diversiteit aan (digitale) leermaterialen.	3.20	1.17
	1.6 Het gebruikte materiaal is aantrekkelijk. passend bij de leerlingen wat betreft taalgebruik. cultuur en beleavingswereld.	3.80	0.60
	1.7 De leerkracht creëert een zintuiglijk rijke omgeving (afbeeldingen. muziek. e.d.) zodanig dat leerlingen uitgedaagd worden om de Engelse taal te gebruiken.	3.80	0.87
	1.8 De leerkracht geeft de leerlingen de gelegenheid om op verschillende manieren mee te doen (bijvoorbeeld door bewegen. aanwijzen. zingen).	3.10	0.94
	1.9 De leerkracht stimuleert geschreven taalproductie door de leerlingen op een manier die passend is bij de lesstof.	2.80	1.08
	M	SD	
Input	2.1 De les is gericht op betekenis.	3.80	0.60
	2.2 De les is gericht op communicatie.	3.40	0.92
	2.3 De leerkracht past Child Directed Speech toe (aangepaste toonhoogte. snelheid en intonatie).	2.20	0.87
	2.4 De leerkracht richt zich op het begrijpelijk aanbieden van de basiswoordenschat Engels.	3.40	0.92
	2.5 De leerkracht zorgt voor talige ondersteuning (door parafrases. herhalingen. eenvoudige maar wel correcte zinnen. enz.).	3.10	1.04
	2.6 De leerkracht maakt leerlingen bewust van vormkenmerken van de taal.	2.60	0.92
	2.7 De leerkracht zorgt voor voldoende herhaling zodat leerlingen woorden of structuren kunnen gaan onthouden.	2.80	0.98
	2.8 De leerkracht maakt gebruik van schriftelijke woordbeelden in het Engels.	2.70	1.55
	2.9 De leerkracht maakt gebruik van schriftelijke input in het Engels (korte teksten e.d.).	2.20	1.25
	2.10 De leerkracht geeft de les zo goed als volledig in het Engels.	4.40	0.66
	M	SD	
Interactie	3.1 De leerkracht stimuleert de leerlingen om zich in het Engels uit te drukken.	3.80	1.17
	3.2 De leerlingen krijgen voldoende spreektijd in het Engels.	3.70	1.19
	3.3 De leerkracht stimuleert luisteren naar elkaar en vragen stellen.	3.30	0.90
	3.4 De leerkracht stelt open vragen.	3.30	1.49
	M	SD	
Feedback	4.1 De leerkracht geeft impliciete feedback op het Engelse taalgebruik van de leerlingen (bijv. recasts).	2.60	1.11
	4.2 De leerkracht geeft expliciete feedback op het Engelse taalgebruik van de leerlingen.	2.60	0.80
	4.3 De leerkracht geeft expliciete feedback op de geschreven Engelse taalproductie van de leerlingen.*	1.70	0.46
	4.4 De leerkracht geeft leerlingen positieve feedback op het gebruik van de Engelse taal.	2.90	1.14
	4.5 De feedback op gesproken Engelse taalproductie van de leerlingen is gericht op inhoud.	3.00	1.34
	4.6 De feedback op gesproken Engelse taalproductie van de leerlingen is gericht op vorm.	2.10	0.94
	4.7 De feedback op geschreven Engelse taalproductie van de leerlingen is gericht op inhoud.	2.40	1.20
	4.8 De feedback op geschreven Engelse taalproductie van de leerlingen is gericht op vorm.	1.90	0.70

1 = gedrag is niet waargenomen. 5 = gedrag is in hoge mate waargenomen.

Tabel 3.32 – gemiddelden en standaarddeviaties van lesobservatiescores per subcategorie per school

	Didactiek (9 items)		Input (10 items)		Interactie (4 items)		Feedback (8 items)		Totaal (31 items)	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
tpo_A	2.33	0.67	2.40	1.11	1.50	0.50	1.00	0.00	1.90	0.96
tpo_B	3.00	0.94	2.60	1.02	3.25	0.43	2.25	0.97	2.71	0.99
tpo_C	3.00	0.82	2.90	1.30	3.25	0.43	2.50	0.71	2.87	0.98
tpo_D	3.78	0.63	3.20	0.75	2.65	0.83	2.75	0.83	3.19	0.86
tpo_F	3.44	0.83	3.40	0.92	4.75	0.43	2.63	1.41	3.39	1.18
tpo_G	3.89	0.74	4.10	0.70	4.75	0.43	3.25	0.83	3.90	0.86
tpo_H	n.v.t									
tpo_I	3.67	0.47	3.40	1.02	3.00	1.00	3.00	0.87	3.32	0.89
tpo_J	3.11	1.29	1.60	1.28	3.75	1.64	1.25	0.66	2.23	1.54
tpo_K	4.44	0.50	3.80	0.75	4.00	0.00	2.63	0.70	3.71	0.92
tpo_L	3.77	0.42	3.20	0.87	4.25	0.83	2.75	0.83	3.39	0.90

3.5.4 Attitude tpo-leerkrachten

In een vragenlijst is gevraagd naar de attitude van de leerkracht ten aanzien van tpo, aan de hand van een aantal stellingen. Op een schaal van 1 tot 5 hebben de leerkrachten aangegeven in hoeverre ze het met deze stellingen eens waren. Een aantal stellingen ging in op het plezier en de moeilijkheidsgraad van lesgeven in het Engels, de didactische bekwaamheid en taalvaardigheid Engels van de leerkracht. Andere stellingen hadden betrekking op ervaringen van de leerlingen, de werkdruk en de keuze van en voor de school.

De resultaten van de vragenlijst zijn te vinden in tabel 3.33. Hierna wordt een samenvatting gegeven van de bevindingen. Gemiddelden en standaarddeviaties zijn gebaseerd op gegevens uit tabel 3.33.

Overeenkomsten en verschillen

Alle leerkrachten vinden het leuk om in het Engels les te geven (M=4,7) en de leerlingen hebben volgens hen plezier in het leren van de Engelse taal (M=4,3). De meeste leerkrachten voelen zich didactisch bekwaam om tweetalig primair onderwijs te geven (M=4,2). Twee leerkrachten voelen zich niet voldoende bekwaam (score 2). Alle leerkrachten vinden hun taalvaardigheidsniveau Engels voldoende om tweetalig primair onderwijs te geven (M=4,6; één leerkracht scoort hier 3). Verder staan de leerkrachten grotendeels tot geheel achter de keuze van hun school voor tweetalig primair onderwijs (M=4,5) en is tpo voor veel leerkrachten een reden om op de school te (blijven) werken (M=4,3).

Volgens de meeste leerkrachten vinden de leerlingen het niet moeilijk om in het Engels les te krijgen (M=2,2); volgens twee leerkrachten vinden de leerlingen het wel moeilijk (score 4). Vier leerkrachten ervaren flink toegenomen werkdruk; de anderen ervaren dat in beperkte mate of niet (M=2,9). De meeste leerkrachten vinden het niet moeilijk om in het Engels les te geven (M=1.7); bij de derde meting in 2019 gaven drie leerkrachten geven aan hier wel moeite mee te hebben.

Over de vraag of leerlingen het beste Engels kunnen leren van een native speaker, lopen de meningen uiteen: zes leerkrachten, vinden van niet en vier leerkrachten (twee native speakers en twee niet-native speakers) vinden van wel. Ook over de vraag of tpo goed is voor alle leerlingen, denken de meeste leerkrachten redelijk positief ($M=3,6$); één leerkracht scoort hier negatief (score 2).

Tabel 3.33 – Samenvatting resultaten attitude tpo-leerkrachten

	Tpo_L	Tpo_K	Tpo_J	Tpo_I	Tpo_H	Tpo_G	Tpo_F	Tpo_D	Tpo_C	Tpo_B	Tpo_A	M	SD
1. Ik vind het leuk om in het Engels les te geven.	5	5	5	5	5	5	5	3	5	4	z.d	4.7	0.64
2. De leerlingen in mijn klas hebben plezier in het leren van de Engelse taal.	4	4	5	4	5	5	4	3	5	4		4.3	0.64
3. Ik ben didactisch bekwaam om tweetalig primair onderwijs te geven.	5	5	4	5	5	5	5	2	4	2		4.2	1.17
4. De leerlingen in mijn klas vinden het moeilijk om in het Engels les te krijgen.	1	2	2	2	4	1	4	2	3	1		2.2	1.08
5. De werkdruk is toegenomen sinds de start van tweetalig primair onderwijs.	3	2	4	1	2	4	3	4	1	5		2.9	1.3
6. Ik sta volledig achter de keuze van de school voor tweetalig primair onderwijs.	5	5	5	5	5	4	5	3	5	3		4.5	0.81
7. Ik vind het moeilijk om in het Engels les te geven.	2	2	1	1	2	1	1	3	1	3		1.7	0.78
8. Tweetalig primair onderwijs is voor mij een reden om op deze school te (blijven) werken.	5	5	5	5	3	5	5	3	3	4		4.3	0.9
9. Leerlingen kunnen het beste Engels leren van een native speaker.	2	2	5	1	2	2	5	5	2	5		3.1	1.58
10. Tweetalig primair onderwijs is goed voor alle leerlingen,	4	4	4	3	5	4	3	4	3	2		3.6	0.8

	Tpo_L	Tpo_K	Tpo_J	Tpo_I	Tpo_H	Tpo_G	Tpo_F	Tpo_D	Tpo_C	Tpo_B	Tpo_A	M	SD
ongeacht hun achtergronden en capaciteiten.													
11. Mijn taalvaardigheidsniveau Engels is voldoende om tweetalig primair onderwijs te geven.	4	5	5	5	5	5	5	3	5	4		4.6	0.66

1 = sterk mee oneens, 5 = sterk mee eens.

3.5.5 Taalvaardigheidsniveau leerkrachten

Het taalvaardigheidsniveau van de leerkrachten is in kaart gebracht aan de hand van drie variabelen: de eigen benoeming van de taalachtergrond, de zelfinschatting op basis van ERK-descriptoren en de beoordeling van het ERK-niveau op basis van de observaties. Bij de vorige metingen is hiervoor een Engelstalig gedeelte van de interviews gebruikt; dit eer zijn echter niet alle interviews deels in het Engels gehouden.

Benoeming van de taalachtergrond

De taalachtergrond hebben de leerkrachten ingevuld in een vragenlijst, waarbij ze zelf moesten aangeven waarin ze zich het meest herkenden: geen native, near native of native speaker van het Engels.

Zelfinschatting door tpo-leerkrachten

Voor de zelfinschatting van het taalvaardigheidsniveau Engels van tpo-leerkrachten, is gebruik gemaakt van de indicatoren van het Europees Referentiekader (ERK) met betrekking tot de vaardigheden Spreken en Gesprekken voeren (Council of Europe, 2001; Fasoglio, de Jong, Trimbos, Tuin & Beeker, 2015). De niveaus lopen op van beginnende gebruiker (A1 en A2), naar onafhankelijke gebruiker (B1 en B2), naar vaardig gebruiker (C1 en C2). Bestaande *'can-do-statements'* van Council of Europe (2001), door de Nederlandse Taalunie (2008) omgezet in ik-kan-beschrijvingen, zijn gebruikt om de tpo-leerkrachten hun taalvaardigheidsniveau Engels in te laten schatten. Hierbij is alleen gebruik gemaakt van de beschrijvingen voor zelfbeoordeling voor de vaardigheden spreken/interactie en spreken/productie, omdat deze aspecten van de Engelse taal het meest van belang zijn voor de dagelijkse onderwijspraktijk van de tpo-leerkrachten. Per ik-kan-beschrijving moest de leerkracht aangeven of hij/zij de vaardigheid wel of niet beheerste.

Het kan voorkomen dat leerkrachten aangeven een deel van een ERK-niveau wel te beheersen en een ander gedeelte niet, of dat leerkrachten aangeven een bepaald ERK-niveau wel te beheersen voor de ene taalvaardigheid (bijvoorbeeld productie) en voor de andere taalvaardigheid (bijvoorbeeld interactie) juist hoger of lager. Hierbij zijn net als bij de vorige metingen de volgende beslissingen genomen, in overleg met twee beoordelaars:

- Wanneer op een bepaald niveau, bijvoorbeeld B1, maximaal één vraag met 'nee' is beantwoord, en op de niveaus daarboven, bijvoorbeeld B2 en C1, twee of meer vragen met 'nee' beantwoord zijn, wordt het eerste niveau, in dit geval B1, gekozen.
- Wanneer op een bepaald niveau, bijvoorbeeld B1, maximaal één vraag met 'nee' is beantwoord, en op het volgende niveau, dus B2, alle vragen met 'ja', wordt het hogere niveau, in dit geval B2, gekozen.
- Wanneer op twee opeenvolgende niveaus, bijvoorbeeld B1 en B2, één vraag met 'nee' is beantwoord, wordt het lagere niveau gekozen.

Inschatting op basis van observatie

Tijdens de geobserveerde les is het taalvaardigheidsniveau Engels beoordeeld volgens de descriptoren van het ERK voor gespreksvaardigheid (Gesprekken voeren/interactie). Drie opnames zijn beluisterd door twee onafhankelijke ervaren beoordelaars; bij afwijkende beoordelingen is overeenstemming bereikt.

In tabel 3.34 zijn de inschattingen voor elk van deze drie variabelen weergegeven in relatie tot de opzet van tpo per school.

Tabel 3.34 – Overzicht ingeschatte taalvaardigheidsniveaus in relatie tot opzet tpo

Tpo-school	Taalachtergrond	Zelfinschatting	Beoordeling o.b.v. observatie	Opzet tpo
tpo_A	Geen native		C1	OSOL
tpo_B	Geen native	C1	C2	OSOL
tpo_C	Near native	C2	B2	OTOL
tpo_D	Geen native	B1	B1	OSOL
tpo_F	Native	C2	C2	OSOL
tpo_G	Native	C2	C2	OTOL
tpo_H	Near native	C2	z.d	OSOL
tpo_I	Near native	C2	C2	OSOL
tpo_J	Native	C2	C2	OTOL
tpo_K	Geen native	C2	C2	OSOL
tpo_L	Geen native	C1	C1	OSOL

Eigen benoeming taalachtergrond in relatie tot zelfinschatting

In tabel 3.34 is te zien dat de zelfinschatting op basis van de ik-kan-beschrijvingen van de meeste leerkrachten die geen native speaker zijn, relatief hoog is. Slechts één leerkracht schat zichzelf in op B1 niveau; de andere leerkrachten schatten zichzelf in op C1-C2 niveau. De native speakers schatten zich in op C2 niveau. Bij de derde meting schatten vijf van de niet-native speakers zich in op B1 of B2 niveau.

Zelfinschatting in relatie tot ERK-beoordeling op basis van observatie

Zoals te zien in tabel 3.34 zijn zeven leerkrachten beoordeeld op C2-niveau, een op C1-niveau, een op B2-niveau en een op B1-niveau. Deze beoordelingen liggen aanmerkelijk hoger dan bij de derde meting in 2019. Zelfinschattingen en observatiebeoordelingen komen goed overeen. In slechts één geval was de zelfinschatting ruim hoger (C2) dan het geobserveerde niveau (B2). Opvallend is dat één vakleerkracht, die zichzelf kwalificeerde als near native speaker, op basis van de observatie is gescoord op B2 niveau.

NB: op basis van lesobservaties is het soms lastig om onderscheid te maken tussen C1- en C2-niveau. Het C2-niveau onderscheidt zich immers vooral van C1 door complexer taalgebruik; in een didactische situatie, waarin de leerkracht het taalgebruik afstemt op haar leerlingen, zal taalgebruik op C2-niveau minder vaak aanwezig zijn.

3.5.6 Conclusie

Het onderzoek naar leerkrachtkenmerken van de tpo-leerkrachten van groep 8 heeft laten zien dat er grote verschillen zijn in opleidingsachtergrond, ervaring met lesgeven en het geven van Engelstalige lessen in het primair onderwijs. De ene leerkracht is jong en staat pas sinds een paar jaar voor de klas, terwijl de andere leerkracht al tientallen jaren ervaring heeft. Drie leerkrachten zijn native speaker van het Engels, een deel beschouwt zich near native speaker, en enkele leerkrachten beschouwen zich niet-native speaker. Op zeven scholen is de groepsleerkracht degene die het grootste deel van de Engelstalige lessen verzorgt. Op verschillende

scholen worden daarnaast vakleerkrachten ingezet, specifiek voor Engels, of voor vakken als gym, ICT en beeldende vorming.

De opzet en vormgeving van tpo is per school verschillend. In principe volgen alle scholen hun reguliere onderwijsprogramma; daarbinnen verandert de voertaal. Daarnaast is er extra aandacht voor wereldburgerschap. De meeste leerkrachten proberen tijdens de Engelstalige momenten uitsluitend in het Engels te praten en schakelen alleen over naar het Nederlands wanneer een leerling cruciale uitleg dreigt te missen of bij onveilige sociaal-emotionele situaties.

In deze meting hebben drie scholen gekozen voor een opzet met een aparte leerkracht voor de Engelstalige lessen en activiteiten (OTOL: one teacher one language). Op zeven scholen worden alle lessen door dezelfde groepsleerkracht gegeven (OSOL: one situation one language). Hierbij zien we dat het afwisselen van de voertaal net als bij de voorgaande meting flexibel is: er is vrijwel nergens sprake van een volledig vaste verdeling van dagdelen of vakken.

De aanbodvariant (OTOL/OSOL/Sandwich) bij elk van de vier metingen is weergegeven in tabel 3.35. Het is belangrijk om er hier rekening mee te houden dat het leerkrachttype deels afhangt van welke leerkracht geobserveerd is: een vakleerkracht Engels kan het predicaat OTOL krijgen, ook al werkt naast deze leerkracht de groepsleerkracht volgens het OSOL-principe. De geobserveerde leerkracht was echter in alle gevallen de leerkracht die de meeste Engelstalige lessen verzorgde. In de tabel is zichtbaar dat op drie scholen de geobserveerde leerkrachten bij elke meting volgens hetzelfde principe werkten (zie arcering). Bij de andere scholen is er sprake geweest van variatie tussen de metingen.

Tabel 3.35 – Opzet tpo/leerkrachttype per school per meting

Tpo-school	Groep 1	Groep 3	Groep 5	Groep 8
tpo_A	OSOL	OSOL	OSOL	OSOL
tpo_B	Sandwich		OSOL	OSOL
tpo_C	OTOL	OTOL/OSOL	OSOL	OTOL
tpo_D	Sandwich	Sandwich	Sandwich	OSOL
tpo_E	OSOL	OSOL		
tpo_F	OTOL	OTOL	OTOL	OSOL
tpo_G	OSOL	OTOL	OSOL	OTOL
tpo_H	OTOL	OTOL	OTOL	OSOL
tpo_I	OTOL	OSOL	OTOL	OSOL
tpo_J	OTOL	OTOL	OTOL	OTOL
tpo_K	OTOL	OSOL	OTOL	OSOL
tpo_L	OSOL	OSOL	OSOL	OSOL

In deze meting verder is gebleken dat lezen en schrijven in het Engels op de meeste scholen een duidelijke plaats heeft ingenomen. Veel leerkrachten besteden meerdere keren per week expliciet aandacht aan één of beide vaardigheden. Maar er zijn ook scholen waar veel minder frequent geschreven wordt. Op alle scholen zijn Engelstalige boekjes aanwezig waarmee kinderen zelfstandig kunnen lezen.

De geobserveerde tpo-lessen waren in de meeste gevallen didactisch sterk, en rijk aan input en interactie. Uitzonderingen hierop hingen vooral samen met de toevallige beschikbaarheid van de geobserveerde les, aan het eind van het schooljaar. Net zoals in de voorgaande meting

probeerden de leerkrachten de leerlingen zoveel mogelijk te belonen voor het gebruiken van de Engelse taal, door vooral impliciete en positieve feedback te geven op hun taalgebruik. Het aanbod van schriftelijke taal is toegenomen ten opzichte van de tweede meting: in alle lessen kwamen woordbeelden aan bod, in de meeste lessen ook zinnen en soms vormden teksten een belangrijk onderdeel van de geobserveerde lessen.

Alle leerkrachten hebben een positieve attitude tegenover tpo: ze geven aan volledig achter tpo te staan, en zijn met plezier tpo-leerkracht. Enkele leerkrachten vinden het soms moeilijk om de Engelstalige lessen te geven. De meningen liepen uiteen over de vraag of tpo het best gegeven kan worden door native speakers. Op een leerkracht na vinden alle leerkrachten tweetalig onderwijs goed is voor alle leerlingen, ongeacht hun achtergrond en capaciteiten.

De meeste leerkrachten beschikken over een behoorlijk tot uitstekend Engels taalvaardigheidsniveau. Eén leerkracht voldoet volgens de observatiebeoordeling nog niet aan de beoogde B2-norm, zij werden ingeschat op B1. In de meeste gevallen is geen sprake van een discrepantie tussen de zelfinschatting op basis van de ik-kan-uitspraken, de zelfbenoemde status van native, near-native of non-native speaker, en de ERK-inschatting op basis van de observatie.

4 Ontwikkelingen in Engelse en Nederlandse taalvaardigheid

Het in kaart brengen van de ontwikkeling van leerlingen is een belangrijk onderdeel van dit onderzoek. De longitudinale opzet met een viertal metingen (in groep 1, 3, 5 en 8) maakt dat de ontwikkeling van de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid van leerlingen gedurende hun hele schoolloopbaan in het basisonderwijs vastgesteld kan worden. Door de quasi-experimentele opzet van het onderzoek met een experimentele groep (tpo, de pilot-groep) en twee controlegroepen kan tevens worden nagegaan of de ontwikkeling in vaardigheid van beide talen verschilt tussen groepen die wel en geen tpo hebben gehad.

In de tweede meting werden voor het eerst uitspraken gedaan over de ontwikkeling van deeltaalvaardigheden Engels. De ontwikkeling tussen groep 1 en groep 3 in receptieve taalvaardigheden woordenschat en grammatica werd onderzocht aan de hand van de toetsen PPVT en TROG. Bij de derde meting in groep 5 werden deze analyses uitgebreid met de resultaten uit groep 5 en zodoende kon de ontwikkeling tussen groep 1 en groep 5 in deze vaardigheden in kaart worden gebracht. Bij de derde meting konden we tevens voor het eerst de ontwikkeling in productieve Engelse taalvaardigheid (EVT en CELF), Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid (beide op basis van Cito-LOVS) tussen groep 3 en 5 onderzoeken.

Bij de voorliggende eindmeting brengen de we ontwikkeling op receptieve Engelse taalvaardigheid voor de volledige schoolloopbaan in het basisonderwijs in beeld door de resultaten van vier metingen PPVT en TROG te tonen. Tevens brengen we voor productieve Engelse taalvaardigheid, Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid de ontwikkeling tussen groep 3 en groep 8 in kaart (op basis van de laatste drie metingen).

In aanvulling op het beschrijven van de ontwikkeling in de verschillende taal- en rekenvaardigheden wordt in dit hoofdstuk nagegaan of er verschillen zijn in deze ontwikkeling wanneer er wordt gekeken naar de drie schooltypen tpo, vvto en eibo, en een aantal achtergrondkenmerken van de leerlingen (leeftijd, geslacht, opleidingsniveau ouders, moedertaal ouders en thuistaal). Tot slot wordt onderzocht of er verschillen zijn tussen scholen in de ontwikkeling in de verschillende taalvaardigheden Engels en hoe deze verklaard kunnen worden. Daartoe hebben we school- en leerkrachtkenmerken opgenomen in de uitgevoerde multivariate analyse.

4.1 Receptieve en productieve deeltaalvaardigheden Engels

De resultaten die in deze paragraaf worden gepresenteerd, zijn gebaseerd op herhaalde metingen multilevel analyse (zie Bijlage 4 voor de volledige modelopbouw en de parameterschattingen). Er zijn verschillende 3-niveau modellen geschat. Er wordt gekozen voor 3-niveau modellen, omdat deze modellen rekening houden met de (drie) verschillende analyseniveaus die zijn te onderscheiden in de data: metingen, leerlingen en scholen. Leerlingen, die deel uitmaken van verschillende scholen, nemen deel aan meerdere metingen.

In de volgende (sub)paragraaf worden de resultaten getoond van het 3-niveau model waarin de kenmerken schooltype (typo, vvto, eibo), meting (groep 1, 3, 5, 8) en de cross-level interactie

tussen beide kenmerken zijn opgenomen. In dit model (zie bijvoorbeeld model 5 van tabel 4.1 in Bijlage 4) wordt statistisch getoetst of de *groei* in Engelse taalvaardigheid gedurende de periode tussen groep 1 (of groep 3 bij de toetsen EVT en CELF) en groep 8 verschilt naar schooltype. Bovendien wordt in deze paragraaf het eindmodel (model 6; zie de Tabellen 4.1 t/m 4.5 van Bijlage 4) beschreven waarin wordt nagegaan of de gevonden verschillen in groei blijven bestaan als rekening wordt gehouden met de invloed van enkele mogelijk beïnvloedende achtergrondkenmerken van leerlingen (geslacht, leeftijd, opleidingsniveau ouders, moedertaal ouders en thuistaal).

4.1.1 Ontwikkeling in receptieve taalvaardigheid Engels

In hun gang door het basisonderwijs zijn de tpo-, vvto- en eibo-leerlingen viermaal getoetst op receptieve deeltaalvaardigheden Engels. In groep 1, groep 3, groep 5 en groep 8 hebben leerlingen de PPVT-toets en TROG-toets gemaakt. De resultaten op deze toetsen in groep 8 zijn reeds getoond in paragraaf 3.3.1. De resultaten op deze toetsen in groep 1, 3 en 5 zijn in eerdere rapporten gepresenteerd.

In Tabel 4.1 zijn de gemiddelde scores op de PPVT-toets voor de vier meetmomenten weergegeven per schooltype. In de een na laatste kolom wordt het verschil in toetsscores tussen de huidige meting in groep 8 en de eerste meting in groep 1 getoond, en in de laatste kolom het verschil tussen de vorige meting in groep 5 en de huidige meting in groep 8.

In lijn met eerdere resultaten zien we bij alle drie de schooltypen een toename in toetsscores tussen groep 5 en groep 8 en ook over de gehele gemeten periode (groep 1 - groep 8). Om na te gaan of de mate van ontwikkeling verschilt tussen de drie schooltypen, worden in de onderste drie rijen van de tabel de toenames onderling vergeleken (Difference-in-Differences, of kortweg DiD). In Tabel 4.1 wordt duidelijk dat de gemiddelde toename tussen groep 1 en groep 8 voor tpo-leerlingen 8,24 punten groter is dan de gemiddelde toename tussen groep 1 en groep 8 voor vvto-leerlingen (104,93 - 96,69). Het verschil in gemiddelde toename tussen groep 1 en groep 8 tussen tpo- en eibo-leerlingen is kleiner: het verschil bedraagt 3,46 en is bovendien niet significant. Dit betekent dat de toename voor tpo-leerlingen tussen groep 1 en groep 8 groter is dan voor vvto-leerlingen, maar gelijk aan die van eibo-leerlingen. Het verschil in toename tussen vvto- en eibo-leerlingen bedraagt -4,78 en is niet significant.

Wanneer we naar de resultaten in de laatste kolom – de toename tussen groep 5 en groep 8 – kijken, dan valt op dat eibo-leerlingen een grotere toename laten zien in deze periode dan de tpo- en vvto-leerlingen. Het merendeel van deze groep leerlingen heeft pas na groep 5 voor het eerst onderwijs in het Engels gehad, waardoor er naar alle waarschijnlijkheid sprake is van een inhaal-effect. Toch scoren tpo-leerlingen nog altijd hoger op receptieve woordenschat Engels, waarbij de leerwinst enigszins in de eerste jaren op de basisschool is behaald, maar het verschil grotendeels al op voorhand bestond. In Figuur 4.1 is de ontwikkeling in receptieve woordenschat Engels van de leerlingen van verschillende schooltypen grafisch weergegeven.

Wanneer we op statistische wijze controleren voor de invloed van relevante achtergrondkenmerken van leerlingen, dan wordt duidelijk dat het verschil in gemiddelde toename tussen groep 1 en groep 8 tussen tpo- en vvto-leerlingen niet meer significant is. Enkele achtergrondkenmerken van leerlingen hebben een significante invloed op de toetsscores. Allereerst blijkt dat geslacht en

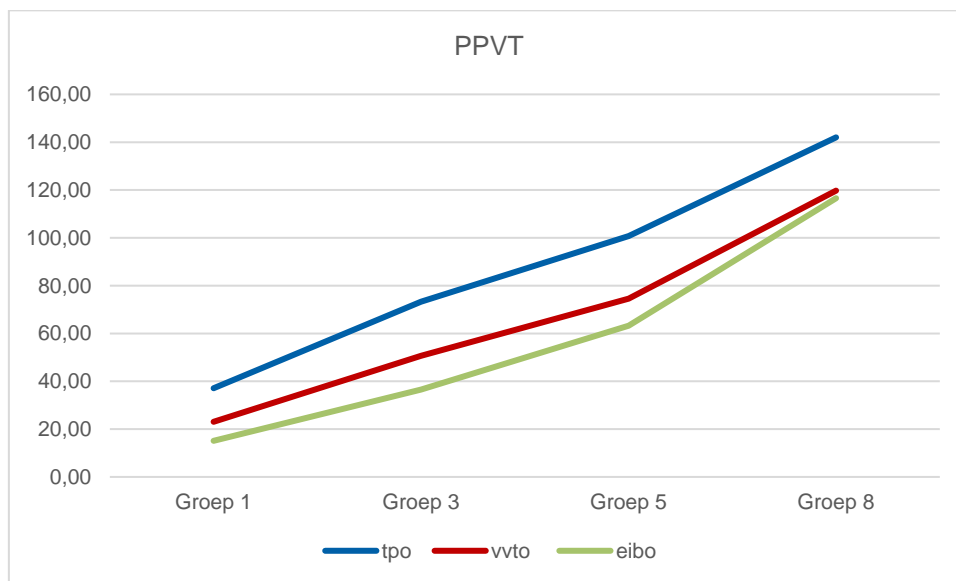
leeftijd bepalend zijn voor de score op de PPVT-toets. Meisjes halen gemiddeld een lagere toets-score dan jongens. Hetzelfde geldt voor jongere leerlingen in vergelijking met oudere. Tot slot komt uit de resultaten naar voren dat leerlingen met ouders van wie de moedertaal Engels is en bij wie thuis Engels of een andere taal (dan Nederlands) wordt gesproken, hoger scoren op de PPVT-toets.

Tabel 4.1 – DiD-analyse toetsscores PPVT naar schooltype (N=1078)

	Groep 1	Groep 3	Groep 5	Groep 8	Groep 8 - groep 1	Groep 8 - groep 5
tpo	37,09	73,29	100,76	142,02	104,93**	41,26**
vvto	23,06	50,66	74,57	119,75	96,69**	45,18**
eibo	15,10	36,54	63,23	116,57	101,47**	53,34**
DiD tpo-vvto					8,24*	-3,91
DiD tpo-eibo					3,46	-12,07**
DiD vvto-eibo					-4,78	-8,16**

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

Figuur 4.1 – Ontwikkeling in scores op PPVT-toets tussen groep 1 en groep 8

In Tabel 4.2 zijn de resultaten op de TROG-toets voor receptieve grammatica gepresenteerd voor groep 1, 3, 5 en 8 voor de verschillende schooltypen. Hier wordt duidelijk dat er – net als bij de PPVT-toets – sprake is van een significante toename in toetsscore tussen groep 1 en groep 8 voor alle drie de schooltypen. Tussen groep 1 en groep 8 hebben de leerlingen van de verschillende schooltypen zich nagenoeg vergelijkbaar ontwikkeld: de verschillen in groei zijn niet significant, met uitzondering van het verschil tussen vvto- en eibo-leerlingen. Vvto-leerlingen laten een significant grotere groei zien tussen groep 1 en groep 8 dan eibo-leerlingen.

Ook tussen het voorgaande meetmoment (groep 5) en het laatste meetmoment (groep 8) is er sprake van een toename in toetsscore op de TROG voor tpo-, vvto- en eibo-leerlingen. Hier is

wel sprake van een verschil in de mate van ontwikkeling. Vvto- en eibo-leerlingen laten een grotere groei zien tussen groep 5 en groep 8 dan tpo-leerlingen. Het verschil in groei is echter niet significant. Er lijkt een inhaaleffect van vvto- en eibo-leerlingen gaande, maar meest waarschijnlijk is dat er sprake is van een plafondeffect bij de tpo-leerlingen. In groep 8 differentieert de schaal niet meer aan de bovenkant voor deze groep leerlingen¹¹. Dit wordt ook zichtbaar in Figuur 4.2: de lijn voor de groep van tpo-leerlingen vlak af tussen de derde en vierde meting.

Na het toevoegen van de controlevariabelen aan het multilevel model wordt duidelijk dat het verschil in groei tussen groep 5 en 8 tussen tpo-leerlingen en de controlegroepen overeind blijft. Dat geldt eveneens voor het verschil in groei tussen vvto- en eibo-leerlingen tussen groep 1 en groep 8. Verder blijkt dat oudere leerlingen, leerlingen van wie de hoogstopgeleide ouder een wo-opleiding heeft genoten, leerlingen van wie een van de ouders Engels als moedertaal heeft en leerlingen bij wie thuis Engels of een andere buitenlandse taal wordt gesproken, hoger scoren op receptieve grammatica dan jongere leerlingen, leerlingen van wie de hoogstopgeleide ouder ten hoogste een vmbo-diploma heeft, leerlingen van wie beide ouders Nederlands als moedertaal hebben en leerlingen bij wie thuis Nederlands wordt gesproken.

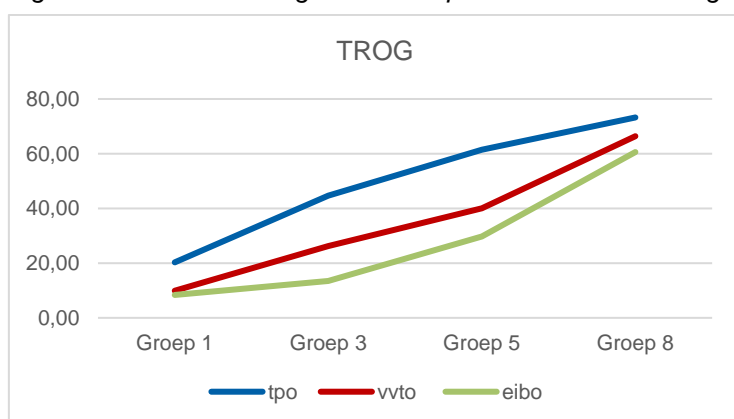
Tabel 4.2 – DiD-analyse toetsscores TROG naar schooltype (N=1060)

	Groep 1	Groep 3	Groep 5	Groep 8	Groep 8 - groep 1	Groep 8 - groep 5
tpo	20,29	44,64	61,48	73,24	52,96**	11,47**
vvto	9,92	26,22	40,03	66,39	56,47**	26,38**
eibo	8,38	13,50	29,77	60,60	52,22**	30,84**
DiD tpo-vvto					-3,52	-14,61**
DiD tpo-eibo					0,73	-19,07**
DiD vvto-eibo					4,25*	-4,47

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

¹¹ Zoals vermeld in paragraaf 3.3.1 bestaat de TROG-toets uit 80 items. Uit een nadere analyse blijkt dat de meeste tpo-leerlingen alle 80 items aangeboden krijgen. Bovendien nadert het aandeel goed beantwoorde items de 80: tpo-leerlingen hebben in groep 8 gemiddeld 72,5 (sd 9,0) items goed (zie Tabel 3.4). Om te controleren of er daadwerkelijk sprake is van een plafondeffect, is er een aanvullende analyse uitgevoerd waarbij er is nagegaan of de het verschil in score tussen groep 5 en groep 8 significant verschilt tussen de schooltypen wanneer er gecontroleerd wordt voor de score in groep 5. Uit deze analyse komt naar voren dat er inderdaad sprake lijkt te zijn van een plafondeffect voor tpo-leerlingen.

Figuur 4.2 – Ontwikkeling in scores op TROG-toets tussen groep 1 en groep 8

4.1.2 Ontwikkeling in productieve taalvaardigheid Engels

In de derde meting (groep 5) konden we voor het eerst uitspraken doen over de ontwikkeling van tpo- en vvto-leerlingen op productieve deeltaalvaardigheden Engels. De toen uitgevoerde analyse wordt in het voorliggende rapport uitgebreid met de resultaten van de eindmeting in groep 8. De ontwikkeling in productieve woordenschat (EVT) en productieve grammatica (CELF) kunnen daarmee over drie metingen in beeld worden gebracht. Net als voor receptieve deeltaalvaardigheden zijn er ook voor productieve deeltaalvaardigheden 3-niveau modellen geschat.

In Tabel 4.3 zijn de gemiddelde scores voor tpo- en vvto-leerlingen¹² in groep 3, 5 en 8 weergegeven op basis van het geschatte multilevel model. Beide groepen van leerlingen laten tussen groep 5 en groep 8 een groei zien in score op de EVT-toets. Deze groei verschilt niet tussen tpo- en vvto-leerlingen. De groei tussen de (eerste EVT-)meting in groep 3 en de laatste meting in groep 8 is ook significant voor beide groepen van leerlingen. De groei bij tpo-leerlingen (25,56) is echter sterker dan die bij vvto-leerlingen (20,37). Tpo-leerlingen hebben zich sinds groep 3 van het basisonderwijs dus sterker ontwikkeld op productieve woordenschat dan vvto-leerlingen. Deze sterkere groei heeft zich vooral voorgedaan tussen groep 3 en groep 5, want het verschil in groei tussen groep 5 en groep 8 verschilt, zoals gezegd, niet tussen tpo- en vvto-leerlingen. Dat wordt ook zichtbaar in Figuur 4.3.

Wanneer er achtergrondkenmerken van leerlingen worden toegevoegd aan het multilevel model, dan blijkt dat het verschil in groei tussen tpo- en vvto-leerlingen tussen groep 3 en groep 8 overeind blijft. Bovendien komt uit dit model naar voren dat verschillende achtergrondkenmerken een significante samenhang vertonen met de score op de EVT-toets.

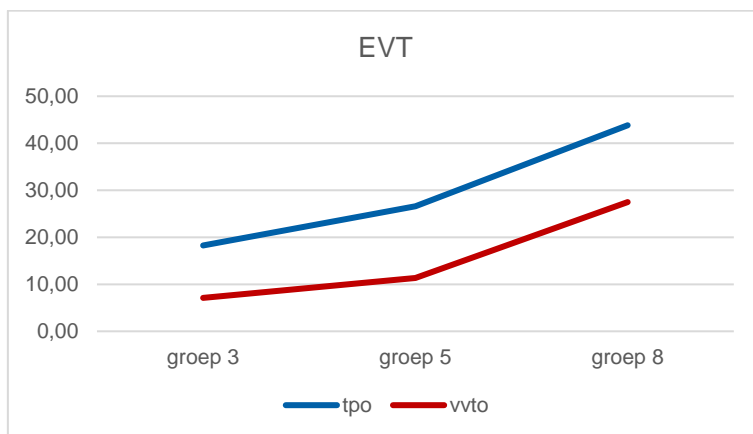
¹² In paragraaf 3.3.1 presenteerden we ook scores op de EVT-toets van eibo-leerlingen. Deze leerlingen kregen de toets in groep 8 voor het eerst voorgelegd. Omdat resultaten op eerdere metingen voor deze groep van leerlingen ontbreken, kunnen zij in de multilevel modellen niet worden meegenomen.

Tabel 4.3 – DiD-analyse toetsscores EVT naar schooltype (N=756)

	Groep 3	Groep 5	Groep 8	Groep 8 - groep 3	Groep 8 - groep 5
Tpo	18,26	26,61	43,82	25,56**	17,21**
vvto	7,11	11,36	27,49	20,37**	16,12**
DiD tpo-vvto				5,19*	1,09

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

Figuur 4.3 – Ontwikkeling in scores op EVT-toets tussen groep 3 en groep 8

Ook de ontwikkeling van tpo- en vvto-leerlingen op productieve grammatica tussen groep 3 en groep 8 wordt in kaart gebracht. In Tabel 4.4 zijn de resultaten op de CELF-toets weergegeven voor de metingen in groep 3, 5 en 8. Tpo-leerlingen laten significante groei zien tussen groep 3 en groep 8 (16,36) en tussen groep 5 en groep 8 (9,54). Ook vvto-leerlingen zijn significant gegroeid tussen groep 3 en groep 8 (19,28) en tussen groep 5 en groep 8 (14,73). Vergelijken we de sterkte van de groei tussen beide groepen, dan wordt duidelijk dat vvto-leerlingen een sterkere groei laten zien tussen groep 3 en groep 8 (2,92) en tussen groep 5 en groep 8 (5,19). Hoewel vvto-leerlingen in groep 8 lager scores op productieve grammatica dan tpo-leerlingen, hebben vvto-leerlingen zich in het basisonderwijs sterker ontwikkeld op deze vaardigheid.

Na controle voor relevante achtergrondkenmerken wordt duidelijk dat het verschil in groei tussen tpo- en vvto-leerlingen tussen groep 3 en groep 8 overeind blijft. Daarnaast blijken oudere leerlingen, leerlingen van wie ten minste een van de ouders een hogere opleiding heeft genoten dan vmbo, leerlingen van wie ten minste een van de ouders Engels als moedertaal heeft en waarbij thuis Engels of een andere buitenlandse taal wordt gesproken gemiddeld hoger scores op productieve grammatica.

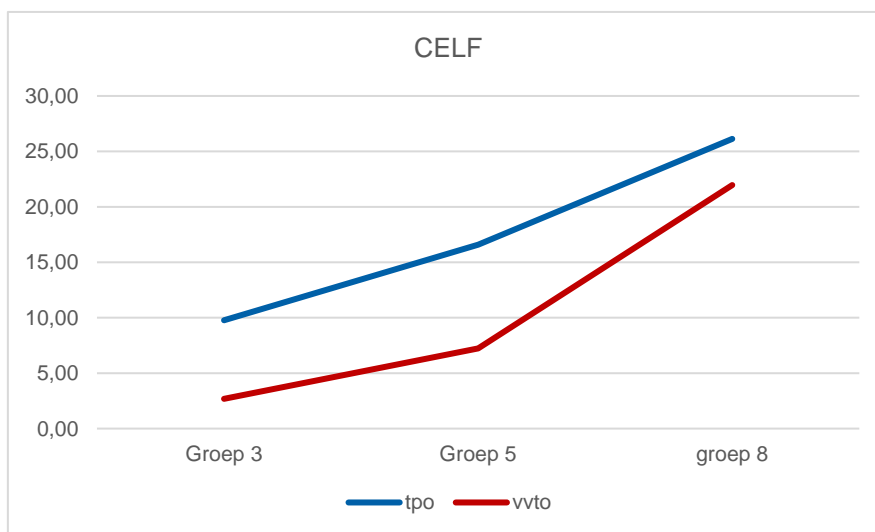

Tabel 4.4 DiD-analyse toetsscores CELF naar schooltype (N=740)

	Groep 3	Groep 5	Groep 8	Groep 8 - groep 3	Groep 8 - groep 5
tpo	9,77	16,59	26,13	16,36**	9,54**
vvto	2,69	7,24	21,97	19,28**	14,73**
DiD tpo-vvto				-2,92**	-5,19**

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

Figuur 4.4 – Ontwikkeling in scores op CELF-toets tussen groep 3 en groep 8

Net als bij de TROG-test, lijkt er ook bij de CELF-test sprake te zijn van een plafondeffect. Nagenoeg alle tpo- en vvto-leerlingen hebben alle 32 opgaven gezien. In paragraaf 3.3.1.1 werd duidelijk dat tpo-leerlingen gemiddeld op 25,4 van de 32 opgaven correct hebben gerespondeerd. Ook een nadere analyse lijkt te bevestigen dat er een plafondeffect aanwezig is voor tpo-leerlingen op de CELF-test.

4.1.3 Ontwikkeling in leesvaardigheid Engels

Over de ontwikkeling in Engelse leesvaardigheid kunnen we in deze eindmeting voor het eerst uitspraken doen. De One-minute-test (OMT) werd voor het eerst afgenomen in groep 5 onder tpo- en vvto-leerlingen en is bij de eindmeting in groep 8 voor de tweede keer afgenomen. Dit maakt het mogelijk om de ontwikkeling in de score op de OMT tussen de twee meetmomenten in kaart te brengen aan de hand van 3-niveau modellen.

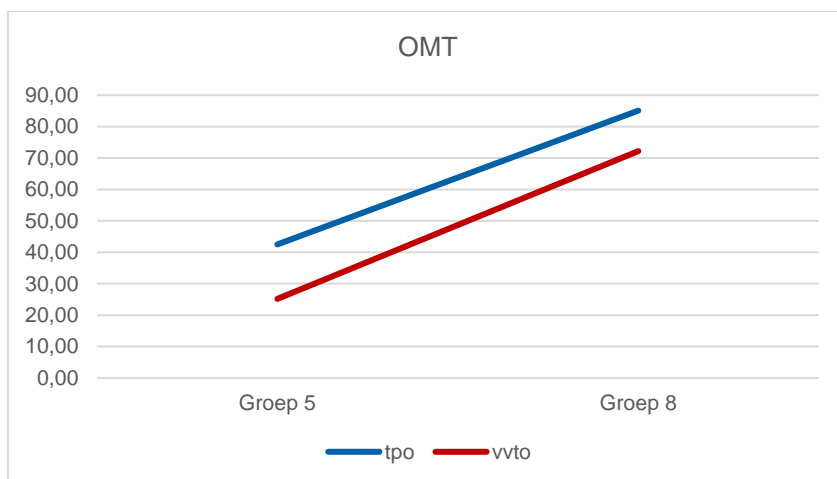
In Tabel 4.5 zijn de gemiddelde scores voor de tpo- en vvto-leerlingen in groep 5 en groep 8 weergegeven. Tussen groep 5 en groep 8 signaleren we een groei in de toetsscore OMT voor tpo- en vvto-leerlingen. De groei is daarbij minder sterk voor tpo-leerlingen dan voor vvto-leerlingen. In Figuur 4.5 zien we dan ook dat de ontwikkelingslijn voor vvto-leerlingen een iets sterkere helling laat zien dan de ontwikkelingslijn voor tpo-leerlingen.

Tabel 4.5 DiD-analyse toetsscores OMT naar schooltype (N=736)

	Groep 5	Groep 8	Groep 8- groep 5
tpo	42,50	85,08	42,58**
vvto	25,17	72,20	47,03**
DiD tpo-vvto			-4,45*

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

Figuur 4.5 – Ontwikkeling in scores op OMT-toets tussen groep 5 en groep 8

Controleren we in het multilevel model voor relevante achtergrondkenmerken, dan zien we dat het verschil in groei tussen vvto- en tpo-leerlingen niet langer significant is. Het verschil in groei in Tabel 4.5 wordt zeer waarschijnlijk verklaard door verschillen in de samenstelling van de groepen. Kenmerken als het hoogst genoten opleidingsniveau van de ouders en de gesproken thuistaal blijken van invloed te zijn op de gemiddelde score op de OMT: leerlingen van wie ten minste een van de ouders een wo-opleiding heeft genoten en leerlingen waarbij thuis Engels of een andere buitenlandse taal wordt gesproken, scoren gemiddeld hoger op de OMT dan leerlingen van wie de ouders maximaal een vmbo-opleiding hebben genoten en waarbij de thuistaal Nederlands is.

4.2 Ontwikkeling in Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid

In paragraaf 4.1 is in kaart gebracht hoe leerlingen van tpo-, vvto- en eibo-scholen zich in de het primair onderwijs hebben ontwikkeld in Engelse taalvaardigheid. Ook het monitoren van de ontwikkeling van Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid is een belangrijk onderdeel van het onderzoek. Welke relatie bestaat er, bijvoorbeeld, tussen de ontwikkeling in Engelse en Nederlandse taalvaardigheid? Ontwikkelt het Nederlands van tpo-leerlingen zich op vergelijkbare wijze als het Nederlands van leerlingen die geen tpo volgen (vvto- en eibo-leerlingen)?

In deze paragraaf brengen we de ontwikkeling van leerlingen in Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid tussen groep 3 en groep 8 in beeld en beantwoorden we daarmee de geformuleerde onderzoeksvragen.

We maken gebruik van toetsgegevens die de school reeds zelf verzameld heeft, middels het volgsysteem Cito-LOVS. In paragraaf 3.3.2 werden de resultaten op de testen in groep 8 voor Spelling, Technisch lezen (AVI en DMT), Begrijpend lezen en Rekenen/Wiskunde al gepresenteerd. In deze paragraaf worden de resultaten op de eerdere metingen in groep 3 en 5 ook meegenomen om de ontwikkeling in deze vaardigheden kaart te kunnen brengen. De ontwikkeling in begrijpend lezen wordt vastgesteld aan de hand van de laatste twee meetmomenten (in groep 5 en 8).

De ontwikkeling wordt op eenzelfde manier (d.w.z. gebaseerd op herhaalde metingen multilevel analyse) vastgesteld als de ontwikkeling op Engelse taalvaardigheid. In Tabel 4.6 zijn de vaardigheidsscores voor Rekenen/Wiskunde weergegeven. In de tabel wordt duidelijk dat tpo, vvto- en eibo-leerlingen tussen groep 3 en groep 8 een groei hebben doorgemaakt op het gebied van rekenvaardigheid. Ook tussen groep 5 en groep 8 is voor alle drie de groepen van leerlingen een groei aanwezig. Kijken we naar de sterkte van de groei tussen de verschillende meetmomenten, dan wordt duidelijk dat tpo-leerlingen zich sterker hebben ontwikkeld op rekenvaardigheid tussen groep 3 en groep 8 (en ook tussen groep 5 en groep 8) dan vvto- en eibo-leerlingen. De toename in vaardigheidsscore voor tpo-leerlingen (164,32 punten tussen groep 3 en groep 8, 71,23 punten tussen groep 5 en groep 8) is significant groter dan de toename voor vvto-leerlingen (respectievelijk 144,08 en 64,38 punten) en eibo-leerlingen (respectievelijk 145,24 en 61,90 punten). Het verschil in ontwikkeling tussen vvto- en eibo-leerlingen is niet significant.

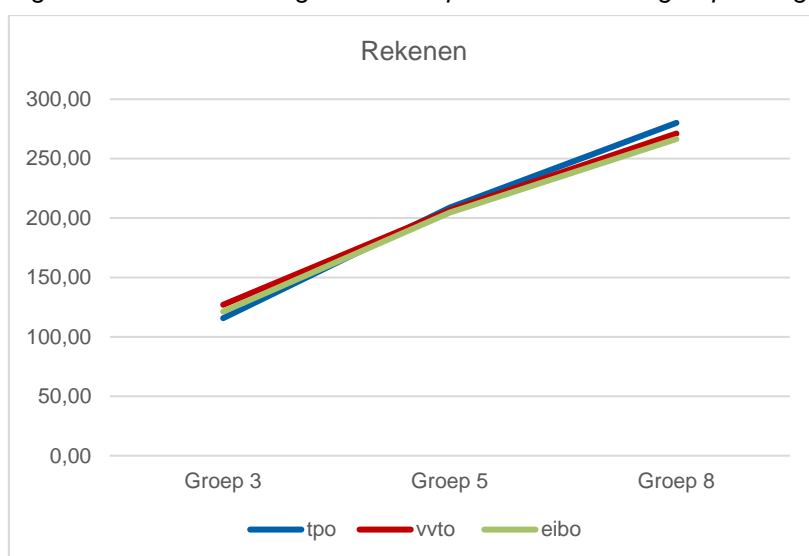
Na toevoeging van controlevariabelen aan het multilevel model blijven de gevonden interactie-effecten (verschillen in ontwikkeling) overeind. Verder wordt in het eindmodel duidelijk dat jongens, leerlingen van wie de ouders een hbo- of wo-opleiding hebben genoten en leerlingen die thuis Nederlands spreken gemiddeld hoger scores op rekenvaardigheid dan meisjes, leerlingen van wie de ouders maximaal een vmbo-opleiding hebben genoten en leerlingen die thuis Engels spreken.

Tabel 4.6 – DiD-analyse toetsscores Rekenen naar schooltype (N=1039)

	Groep 3	Groep 5	Groep 8	Groep 8- groep 3	Groep 8 – groep 5
tpo	115,76	208,84	280,07	164,32**	71,23**
vvto	127,02	206,71	271,10	144,08**	64,38**
Eibo	121,28	204,62	266,52	145,24**	61,90**
DiD tpo-vvto				20,24*	6,85*
DiD tpo-eibo				19,07*	9,33**
DiD vvto-eibo				-1,17	2,48

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

Figuur 4.6 – Ontwikkeling in scores op rekenen tussen groep 3 en groep 8

In Tabel 4.7 zijn de gemiddelde scores op spelling in groep 3, 5 en 8 gepresenteerd voor de leerlingen van de onderscheiden schooltypen. Net als bij rekenvaardigheid geldt bij spelling dat de leerlingen van alle drie de schooltypen gegroeid zijn op deze vaardigheid tussen groep 3 en groep 8 en daarbinnen ook tussen groep 5 en groep 8. De mate van groei is overigens niet verschillend tussen de drie schooltypen.

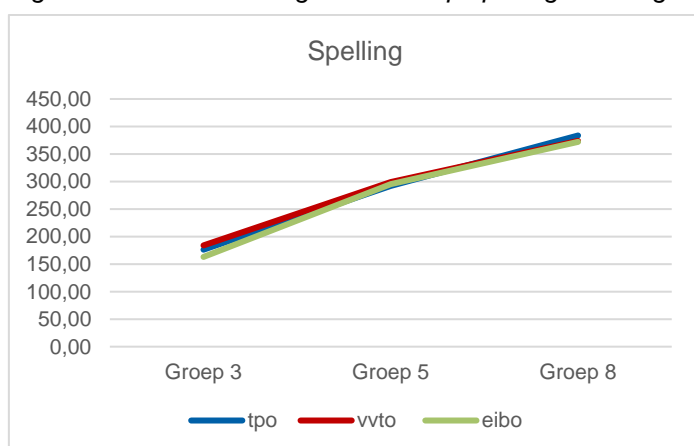
Ook wanneer er controlekenmerken worden opgenomen in het eindmodel blijft het verschil in groei achterwege. Meisjes, jongere leerlingen, leerlingen van wie de ouders minimaal een hbo-opleiding hebben genoten en leerlingen die thuis Nederlands spreken, scoren gemiddeld genomen hoger op Spelling dan jongens, oudere leerlingen, leerlingen van wie de ouders maximaal een vmbo-opleiding hebben genoten en leerlingen die thuis Engels spreken.

Tabel 4.7. DiD-analyse toetscores Spelling naar schooltype (N=991)

	Groep 3	Groep 5	Groep 8	Groep 8- groep 3	Groep 8 – groep 5
tpo	176,23	292,19	383,66	207,44**	91,48**
vvto	183,98	299,07	373,81	189,82**	74,74**
Eibo	163,06	295,43	372,10	209,04**	76,66**
DiD tpo-vvto				17,61	16,74
DiD tpo-eibo				-1,60	14,81
DiD vvto-eibo				-19,21	-1,93

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

Figuur 4.7 – Ontwikkeling in scores op spelling tussen groep 3 en groep 8

In Tabel 4.8 is de (Technische) leesvaardigheid van de leerlingen gepresenteerd. Aan de hand van het behaalde vaardigheidsniveau op de AVI-toets is de vaardigheid teksten lezen geanalyseerd. Uit de resultaten van Tabel 4.8 wordt duidelijk dat alle leerlingen tussen groep 3 en groep 8 én tussen groep 5 en groep 8 zijn gegroeid in leesvaardigheid. Daarbij wordt duidelijk dat vvto-leerlingen tussen groep 3 en groep 8 significant minder sterk gegroeid zijn dan eibo-leerlingen. De groei in leesvaardigheid tussen tpo-leerlingen enerzijds en vvto- en eibo-leerlingen anderzijds is niet verschillend.

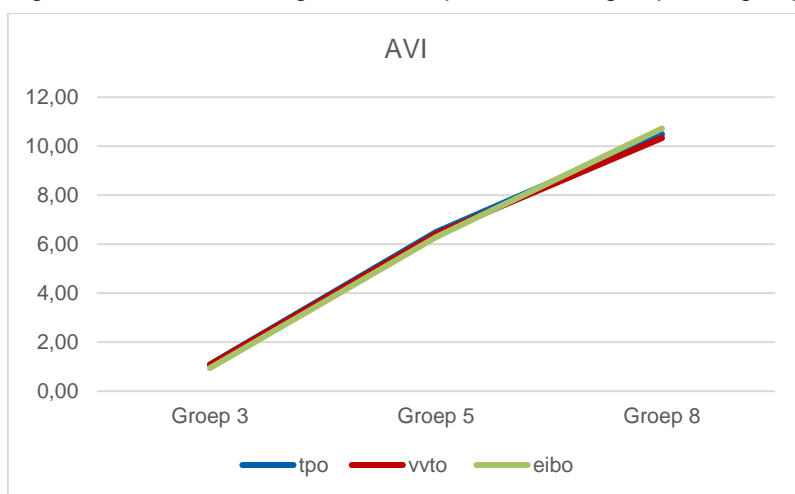
Toevoeging van controlekenmerken aan het multilevel model wijst uit dat meisjes en leerlingen die thuis Nederlands spreken gemiddeld genomen hoger scoren op de vaardigheid teksten lezen dan jongens en leerlingen die thuis Engels of een andere vreemde taal spreken. De eerder gevonden verschillen in groei tussen de schooltypen blijven daarbij bestaan.

Tabel 4.8 – DiD-analyse toetsscores AVI naar schooltype (N=976)

	Groep 3	Groep 5	Groep 8	Groep 8- groep 3	Groep 8 – groep 5
tpo	1,09	6,50	10,49	9,40**	3,99**
vvto	1,08	6,42	10,33	9,25**	3,91**
Eibo	0,94	6,29	10,72	9,78**	4,43**
DiD tpo-vvto				0,14	0,08
DiD tpo-eibo				-0,38	-0,44
DiD vvto-eibo				-0,53*	-0,52

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

Figuur 4.8 – Ontwikkeling in scores op AVI tussen groep 3 en groep 8

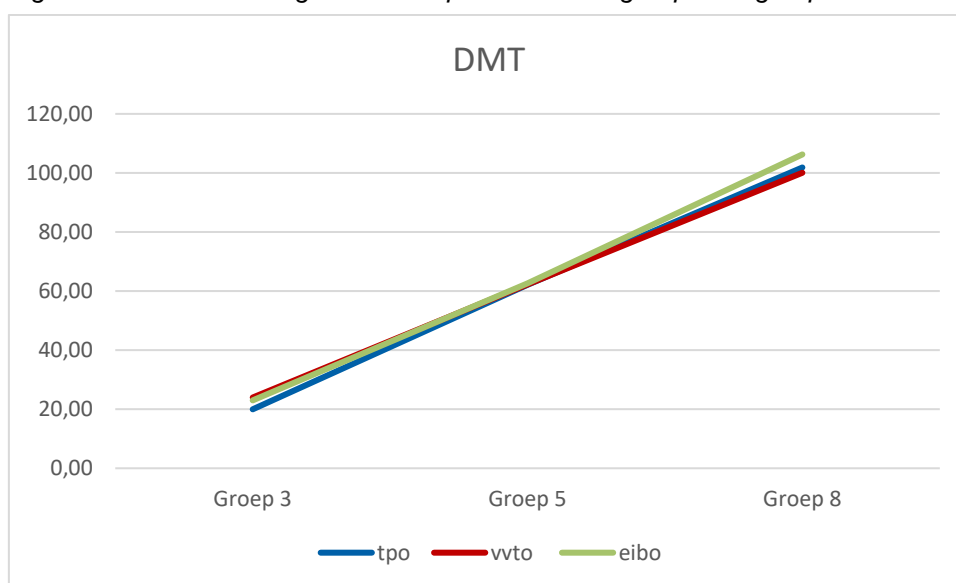
De leesvaardigheid van leerlingen is ook bestudeerd aan de hand van de Drie-Minuten-toets (DMT), een toets voor leessnelheid van woorden. In Tabel 4.9 zijn de gemiddelde toetsscores van de tpo-, vvto- en eibo-leerlingen behaald in groep 3, 5 en 8 weergegeven. Kijken we naar de ontwikkeling, dan zien we ook hier dat leerlingen van alle schooltypen tussen groep 3 en groep 8 en tussen groep 5 en groep 8 significant gegroeid zijn op het gebied van leessnelheid. De mate van ontwikkeling is niet verschillend voor tpo, vvto- en eibo-leerlingen. Dit is ook duidelijk zichtbaar in Figuur 4.9, waar de ontwikkelingslijnen nagenoeg gelijk lopen. Daarnaast is uit de analyse naar voren gekomen dat meisjes en jongere leerlingen gemiddeld genomen hoger scoren op de DMT dan jongens en oudere leerlingen.

Tabel 4.9 – DiD-analyse toetsscores DMT naar schooltype (N=980)

	Groep 3	Groep 5	Groep 8	Groep 8- groep 3	Groep 8 – groep 5
tpo	19,97	62,11	101,86	81,89**	39,75**
vvto	23,96	62,21	100,07	76,11**	37,86**
Eibo	23,00	62,62	106,27	83,28**	43,65**
DiD tpo-vvto				5,78	1,89
DiD tpo-eibo				-1,39	-3,91
DiD vvto-eibo				-7,17	-5,79

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

Figuur 4.9 – Ontwikkeling in scores op DMT tussen groep 3 en groep 8

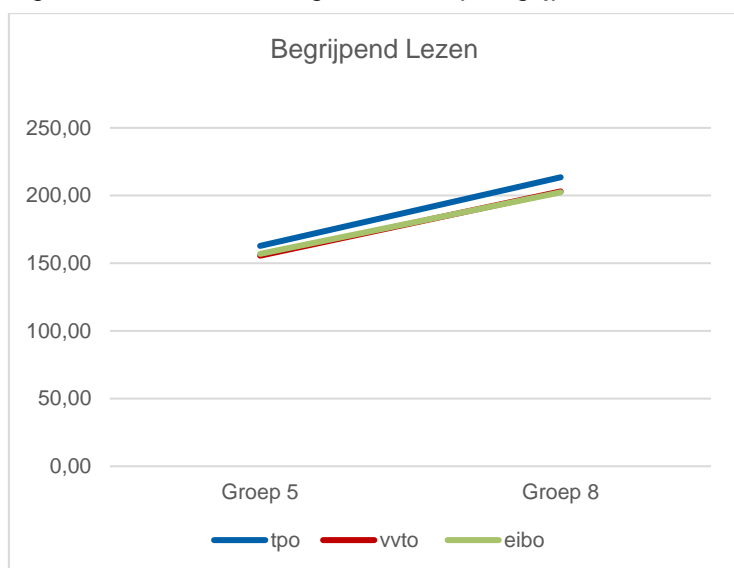
Tot slot is de ontwikkeling in de vaardigheid Begrijpend lezen weergegeven in Tabel 4.10. Deze ontwikkeling kan door vergelijking van gegevens verzameld in de vorige en huidige meting voor het eerst in beeld worden gebracht. Uit de tabel blijkt dat tpo-, vvto- en eibo-leerlingen een aanzienlijke groei hebben doorgemaakt op het gebied van begrijpend lezen. De mate van ontwikkeling is niet significant verschillend tussen de verschillende schooltypen. Na statistische controle voor relevante achtergrondkenmerken in het eindmodel blijkt dat meisjes, leerlingen met hoger opgeleide ouders (hbo, wo) en leerlingen die thuis Nederlands spreken gemiddeld genomen hoger scores op de vaardigheid Begrijpend Lezen.

Tabel 4.10 – DiD-analyse toetsscores Begrijpend Lezen naar schooltype (N=1019)

	Groep 5	Groep 8	Groep 8- groep 5
tpo	162,82	213,51	50,69**
vvto	155,58	203,04	47,46**
eibo	156,92	202,37	45,46**
DiD tpo-vvto			3,24
DiD tpo-eibo			5,24
DiD vvto-eibo			2,00

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

Figuur 4.10 – Ontwikkeling in scores op Begrijpend lezen tussen groep 5 en groep 8

4.3 Invloed van school- en leerkrachtkenmerken op ontwikkeling Engelse taalvaardigheid

In paragraaf 3.5 is beschreven hoe het onderwijs op tpo-scholen wordt vormgegeven. Aan de hand van verschillende kenmerken van de inrichting van het tpo-onderwijs en de leerkrachten die het onderwijs verzorgen is een beeld geschetst van de tpo-scholen. In deze paragraaf wordt nagegaan of deze verschillen tussen tpo-scholen van invloed zijn op de Engelse taalvaardigheid van de leerlingen op deze scholen.

Net als in de voorgaande (tussen)rapportages is een herhaalde metingen multilevel analyse uitgevoerd om de invloed van school- en leerkrachtkenmerken op de Engelse taalvaardigheid van leerlingen op tpo-scholen te onderzoeken. Er zijn multilevel modellen geschat voor zowel receptieve (PPVT en TROG) als productieve (EVT en CELF) deeltaalvaardigheden Engels.

In deze eindrapportage kan een beeld worden gegeven van de effecten van de inrichting van tpo voor de gehele basisschoolperiode van de leerlingen. Voor alle vier metingen (in groep 1, 3, 5 en 8) beschikken we immers over relevante vaardigheidsscores van de leerlingen, maar ook over de inrichting van tpo in deze groepen (middels school- en leerkrachtkenmerken). Zodoende kunnen we de invloed van deze school- en leerkrachtkenmerken op de prestaties van de leerlingen schatten. Overigens betreft het hier vanwege de beperkte omvang van de pilot ook een beperkt aantal observaties (op elke tpo-school een observatie per meetjaar, dus in groep 1, 3, 5 en 8).

In de analyse is eerst het effect van meting, schooltype en enkele achtergrondkenmerken geschat op de vaardigheidsscores. Vervolgens zijn de school- en leerkrachtkenmerken separaat toegevoegd aan de modellen. Dit is gedaan vanwege het kleinere aantal leerlingen (alleen tpo-leerlingen) waarop de analyse is gebaseerd. Op deze manier zijn de geschatte effecten van deze kenmerken niet gecontroleerd voor elkaar. In de modellen worden dezelfde school- en leerkrachtkenmerken opgenomen als in de vorige rapportage. In het derde model is het aantal uren Engels dat de leerlingen van de school per week aangeboden krijgen meegenomen. In het vierde model is nagegaan in hoeverre het ERK-niveau van de leerkracht van invloed is op de Engelse

taalvaardigheid van de tpo-leerlingen. In model 5 is vervolgens het aantal jaren ervaringen dat de leerkracht heeft in het onderwijzen van de Engelse taal geanalyseerd. In model 6 is onderzocht in hoeverre er verschillen bestaan tussen Engels onderwijs van een groepsleerkracht tegenover Engels onderwijs van een vakleerkracht. Tot slot is in model 7 de gemiddelde score op de lesobservaties (verricht door de onderzoekers; zie paragraaf 4.3.4) als variabele toegevoegd aan het model. De volledige modelopbouw van deze analyse voor PPVT, TROG, EVT en CELF is opgenomen in Bijlage 4 (Tabellen 4.7 t/m 4.10).

In Tabel 4.11 zijn de resultaten van de analyse naar de invloed van de school- en leerkrachtkenmerken gepresenteerd, voor de vier verschillende toetsen. In de tabel wordt duidelijk dat naarmate tpo-scholen meer uren in de Engelse taal aanbieden, de scores op receptieve woordenschat en grammatica (PPVT, TROG) hoger zijn. Verder komt naar voren dat het ERK-niveau van de leerkracht van invloed is op de hoogte van de score op de PPVT- en TROG-toets. Leerlingen van scholen met een leerkracht met ten minste een B2-niveau scoren hoger op de PPVT en de TROG dan leerlingen van scholen met een leerkracht met een ERK-niveau lager dan B2¹³.

Naarmate de leerkrachten van de tpo-leerlingen meer jaren ervaring hebben in het onderwijzen in de Engelse taal, scoren de leerlingen hoger op receptieve woordenschat (PPVT) en productieve grammatica (CELF). Tot slot blijkt uit Tabel 4.11 dat leerlingen van scholen waar de lesobservatie hoger is gescoord door de onderzoekers, significant hoger scoren op receptieve en productieve grammatica (TROG, CELF) dan leerlingen van scholen waar de lesobservatie minder goed is beoordeeld.

In de tussenmetingen in groep 3 en groep 5 was ook al gebleken dat naarmate het aantal uren Engels dat leerlingen op tpo-scholen in de Engelse taal onderwezen krijgen hoger is, leerlingen ook hoger scoren. Dit blijkt te gelden voor de gehele basisschoolperiode van de tpo-leerlingen. In de vorige tussenmeting (groep 5) bleek een hogere score op de lesobservatie een voorspeller te zijn voor hogere scores op receptieve woordenschat en grammatica. Nu bij de eindmeting, met een compleet beeld van de gehele schoolloopbaan, blijkt deze score op de lesobservatie significant van invloed te zijn op de Engelse taalvaardigheid van de leerlingen in productieve en receptieve grammatica.

---

¹³ Dit is uitgezonderd leerlingen van scholen met een leerkracht met een C2-niveau. Zij scoren op de PPVT-toets net zo hoog als leerlingen van scholen met een leerkracht met een ERK-niveau lager dan B2.

Tabel 4.11 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse met score op PPTV, TROG, EVT en CELF als afhankelijke variabele (alleen leerlingen op tpo-scholen)

	PPVT	TROG	EVT	CELF
	B	B	B	B
Model 3: <i>Uren Engels</i>	1,320**	0,682**	0,242	0,199
Model 4: <i>ERK-niveau leerkracht</i>				
<B2	ref.	ref.	ref.	ref.
B2	9,237**	7,969**	0,349	1,519
C1	5,865**	5,530**	1,180	0,096
C2	0,220	4,219**	2,110	0,370
Model 5: <i>Leservaring Engels leerkracht</i>	0,180*	-0,008	0,020	0,064*
Model 6: <i>Leerkracht Engels</i>				
Groepsleerkracht	ref.	ref.	ref.	ref.
Vakleerkracht	-2,565	-1,335	1,615	-0,465
Model 7: <i>Score lesobservatie</i>	0,883	4,151**	-1,724	1,900**
N scholen	12	12	12	12
N leerlingen	400	388	399	388
N metingen	1122	1109	919	896

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

N.B. De school- en leerkrachtkenmerken zijn gebaseerd op een beperkt aantal observaties op de tpo-scholen in de meetjaren (groep 1, 3, 5 en 8)

5 Conclusie en discussie

Het flankerend onderzoek naar de pilot tweetalig primair onderwijs (tpo) heeft plaatsgevonden tussen schooljaar 2014/2015 en 2021/2022. Dit longitudinale onderzoek heeft leerlingen in de pilot tpo gevolgd gedurende hun gehele loopbaan in het primair onderwijs. Daarnaast zijn twee groepen leerlingen als controlegroepen gevolgd: leerlingen op scholen die vroeg vreemdetalenonderwijs Engels aanbieden (vvto-scholen) en leerlingen op basisscholen met het reguliere Engels in het basisonderwijs in groep 7 en 8 (eibo-scholen). Er zijn gedurende het onderzoek vier metingen uitgevoerd (in groep 1, 3, 5 en 8). De vierde en laatste meting heeft plaatsgevonden in schooljaar 2021/2022.

De hoofdvraag van het onderzoek luidde als volgt:

Op welke wijze wordt vormgegeven aan tpo en wat is het effect van tpo op de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid?

Deze vraag is voor het gehele onderzoekstraject uiteengelegd in de volgende deelvragen:

1. Wat zijn de effecten van tpo op de Engelse en de Nederlandse taalvaardigheid? Welke verschillen zijn er op relevante deeltaalvaardigheden tussen leerlingen die tpo volgen en leerlingen die dat niet doen?
  - a. Zijn er verschillen tussen scholen en specifieke groepen leerlingen? Welke factoren bieden mogelijk een verklaring voor eventuele positieve of negatieve effecten?
  - b. Welke relatie bestaat er tussen de ontwikkeling van de Engelse en Nederlandse taalvaardigheid? Anders geformuleerd: ontwikkelt het Nederlands van tpo-leerlingen zich op vergelijkbare wijze als het Nederlands van leerlingen die geen tpo volgen?
2. Hoe ontwikkelen zich de verschillende deeltaalvaardigheden van het Engels over de tijd?
3. Wat is het effect van tpo op de rekenvaardigheid?
4. Op welke wijze wordt op de scholen vormgegeven aan tpo, qua opzet, toegankelijkheid, intensiteit en didactische en talige vaardigheden van leerkrachten?
5. Wat zijn de attitudes van de leerlingen, ouders, leerkrachten, schoolleiders en bestuurders ten aanzien van tpo?

In het vervolg van dit hoofdstuk vatten we eerst per onderzoeksvraag de belangrijkste uitkomsten samen. Het hoofdstuk sluit af met conclusies en reflectie.

Dataverzameling vierde meting

- 11 tpo-scholen, 9 vvto-scholen en 9 eibo-scholen namen deel aan de vierde meting. In vergelijking met de startmeting zijn 1 tpo-school en 3 vvto-scholen afgevallen. In totaal 906 leerlingen hebben aan de vierde meting deelgenomen.
- Ruim de helft van de leerlingen in de vierde meting heeft ook aan de drie voorgaande metingen deelgenomen; de overige leerlingen over wie hier wordt gerapporteerd zijn bij een van de vervolgmetingen nieuw ingestroomd.
- Bij de vierde meting is evenals bij de voorgaande metingen op leerling-, ouder-, leerkracht- en lesniveau informatie verzameld.

Vormgeving tpo (onderzoeksvraag 4)

- In groep 8 wordt tussen de 6% en 50% van de onderwijstijd Engels als voertaal gebruikt. Drie van de 11 tpo-scholen bieden minder onderwijs in het Engels aan dan het minimum van 30%.

Op de vvto-scholen wordt in groep 5 tussen 2% en 21% van de onderwijstijd Engels gebruikt. Op de eibo-scholen wordt tussen 2% en 6% van de onderwijstijd Engels gegeven.

- Bij zes van de 11 tpo-scholen lag het aandeel onderwijstijd in het Engels in groep 8 lager dan in groep 5. De coronapandemie en de daaraan gerelateerde lockdowns hebben hier waarschijnlijk een rol in gespeeld. Hoewel de meeste tpo-scholen aangeven dat ze het onderwijs in het Engels zoveel mogelijk hebben laten doorgaan, heeft een aantal scholen tijdens de lockdowns vrijwel geen aandacht besteed aan het Engels en was er over het algemeen weinig aandacht voor de productie van Engels, met name spreken.
- De opzet en vormgeving van tpo is per school verschillend. In deze meting hebben drie scholen gekozen voor een opzet met een aparte leerkracht voor de Engelstalige lessen en activiteiten (OTOL: one teacher one language). Op acht scholen worden alle lessen door dezelfde groepsleerkracht gegeven (OSOL: one situation one language). Hierbij zien we dat het afwisselen van de voertaal net als bij de voorgaande meting flexibel is: er is vrijwel nergens sprake van een volledig vaste verdeling van dagdelen of vakken. Op drie scholen werkten de geobserveerde leerkrachten bij elke meting volgens hetzelfde principe. Bij de andere scholen is er sprake geweest van variatie tussen de metingen.

Achtergrond en attitude leerlingen (onderzoeksvragen 1-a en 5)

- Achtergrondkenmerken en attitude zijn bevestigd met een oudervragenlijst. Voor leerlingen die al eerder aan een of beide metingen meededen, is volstaan met een verkorte variant van deze lijst waarmee stabiel geachte kenmerken niet opnieuw zijn bevestigd.
- De respons op de oudervragenlijst in groep 8 varieerde tussen de schooltypen: tpo-scholen 72%, vvto-scholen 73%, eibo-scholen 57%.
- In het algemeen zijn er weinig leerlingen die het Engels als thuistaal hebben. Binnen de tpo-groep hoort en spreekt zo'n 6-10% van de kinderen voornamelijk Engels. Slechts enkele leerlingen uit de vvto- en eibo-groep horen of spreken thuis het meest Engels.
- Gemiddeld gezien komen leerlingen van tpo-scholen buiten school meer in aanraking met het Engels dan kinderen op vvto- en eibo-scholen en spreken ze ook vaker Engels in de bevestigde situaties.
- Er zijn geen verschillen tussen tpo-, vvto- en eibo-leerlingen in de mate waarin leerlingen thuis via activiteiten zoals social mediagebruik en games in contact komen met het Engels. Voor alle leerlingen geldt dat het om veel tijd gaat, ouders geven hierbij aan dat het om 8 tot 9 uur per week gaat, omgerekend gemiddeld ruim een uur tot bijna anderhalf uur per dag. Meer dan de helft van alle leerlingen in alle groepen geeft hierbij zelf in hun eigen vragenlijst aan dat zij dit soort activiteiten thuis in het Engels op elke dag van de week doen.
- Een groot deel van de ouders van de leerlingen in dit onderzoek is hoogopgeleid. De ouders van tpo-leerlingen zijn over het algemeen vaker hoogopgeleid dan ouders van vvto- en eibo-leerlingen (drie kwart versus de helft van de ouders).
- Van de leerlingen op tpo-scholen vindt bijna een derde van de ouders dat hun kind meer les in het Engels zou mogen krijgen; van de ouders van vvto-leerlingen is bijna de helft deze mening toegedaan. Ruim een derde van de tpo- en vvto-leerlingen zelf zou meer Engels willen in het voortgezet onderwijs; van de eibo-leerlingen wil ruim de helft van de leerlingen meer Engels. Ongeveer één op de negen tpo- en vvto-leerlingen zou minder Engels in het voortgezet onderwijs willen.
- Tpo-leerlingen schatten zelf hun Engelse taalvaardigheid hoger in dan vvto- en eibo-leerlingen en hebben er ook een positiever gevoel bij.

Vaardigheidsniveau van de leerlingen (onderzoeksvraag 1-a)

- Tpo-, vvto- en eibo-leerlingen zijn, net als in de voorgaande metingen, getoetst op twee receptieve vaardigheden Engels, namelijk receptieve woordenschat en receptieve grammatica. Voor alle tpo- en vvto-leerlingen is deze toetsing vanaf de tweede meting aangevuld met toetsen voor productieve woordenschat en productieve grammatica en voor een deel van de leerlingen met een narratieve taak. Vanaf de derde meting in groep 5 is de toetsing van de productieve vaardigheden van tpo- en vvto-leerlingen verder uitgebreid met een toets voor technische leesvaardigheid, een leestaak en een schrijftaak. In groep 8 zijn deze toetsen opnieuw afgenomen, voor het eerst ook bij de eibo-leerlingen.
- Bij receptieve woordenschat en grammatica in het Engels zien we in groep 8 hetzelfde beeld als bij de voorgaande metingen: gemiddeld gezien doen tpo-leerlingen het beter dan vvto- en eibo-leerlingen. Tpo-leerlingen behalen eveneens betere scores op de toets voor productieve woordenschat dan vvto- en eibo-leerlingen en op productieve grammatica doen tpo-leerlingen het beter dan vvto-leerlingen (deze vaardigheid is niet onder eibo-leerlingen gemeten).
- Tpo-leerlingen scoren ook beter op technisch en begrijpend lezen in het Engels dan vvto- en eibo-leerlingen, zo blijkt uit de twee toetsen die deze vaardigheden meten.
- Op het gebied van schrijfvaardigheid scoren tpo-leerlingen op zes van de acht onderzochte aspecten hoger dan eibo-leerlingen en op twee aspecten eveneens hoger dan vvto-leerlingen: ze produceren gemiddeld meer volledig Engelstalige uitingen, de gemiddelde uiting (geteld in Engelse woorden) is langer, ze gebruiken meer Engelse woorden, minder Nederlandse woorden, meer typen Engelse woorden en de lexicale diversiteit van hun schrijfproduct is groter dan bij eibo-leerlingen.
- Tpo-leerlingen scoren in groep 8 ook beter op vertelvaardigheid dan vvto-leerlingen. Op alle zes onderzochte aspecten van de narratieve taak scoren de tpo-leerlingen hoger dan de vvto-leerlingen. Deze uitkomsten bevestigen bevindingen in groep 3 en 5.
- Wat betreft al deze resultaten voor het Engels is er tussen de scholen binnen de (tpo-/vvto-/eibo-) groepen veel variatie, maar ook binnen de scholen, tussen afzonderlijke leerlingen.
- Er zijn Cito LOVS-data over Nederlandse taalvaardigheid (Technisch lezen, Begrijpend Lezen en Spelling) en rekenvaardigheid van alle leerlingen verzameld en geanalyseerd. Tpo-leerlingen scoren gemiddeld genomen hoger dan eibo-leerlingen op spelling en hoger dan vvto- en eibo-leerlingen op begrijpend lezen. Op het gebied van technisch lezen wijken de resultaten van tpo-leerlingen niet af van die van vvto- en eibo-leerlingen. De meerderheid van de leerlingen van alle schooltypen heeft in de eindtoets het streefniveau 2F heeft behaald. Het aandeel met referentieniveau 2F is wat hoger onder tpo-leerlingen dan onder vvto- en eibo-leerlingen.
- Tpo-leerlingen scoren gemiddeld genomen hoger dan vvto- en eibo-leerlingen op rekenen.

Ontwikkeling Engelse taalvaardigheid van de leerlingen (onderzoeksvraag 2)

- Zowel bij tpo-, vvto- als eibo-leerlingen is de receptieve Engelse taalvaardigheid (woordenschat) en de receptieve grammaticale Engelse taalvaardigheid toegenomen tussen groep 1 en groep 8. De toename over de deze gehele schoolperiode is niet verschillend tussen leerlingen van de drie schooltypen. De groei van tpo-leerlingen was tussen groep 1 en 3 wel sterker dan van de andere leerlingen, tussen groep 3 en 5 niet meer en tussen groep 5 en 8 groeit de receptieve Engelse taalvaardigheid van eibo-leerlingen juist sterker dan van tpo-leerlingen. De receptieve grammaticale Engelse taalvaardigheid neemt zowel bij eibo- als vvto-leerlingen sterker toe dan bij tpo-leerlingen. Een waarschijnlijk verklaring hiervoor is dat de eibo groep tussen groep 5 en 8 voor het eerst Engels kreeg. Er is een inhaalslag van vvto- en eibo-

leerlingen geweest, maar deze wordt (deels) verklaard door een plafondeffect voor de receptieve grammatica toets bij tpo-leerlingen.

- Tpo- en vvto-leerlingen zijn gegroeid in de productieve Engelse woordenschat tussen groep 3 en groep 8. De groei tussen groep 3 en 8 was sterker bij tpo-leerlingen dan vvto-leerlingen. Dit wordt verklaard door een sterkere groei tussen groep 3 en 5; tussen groep 5 en 8 is er geen verschil in toename tussen de twee groepen meer. Ook de productieve grammaticale Engelse taalvaardigheid is zowel bij tpo- als vvto-leerlingen toegenomen tussen groep 3 en 8. Over de gehele periode laten vvto-leerlingen een sterkere groei zien dan tpo-leerlingen. Weliswaar was tussen groep 3 en groep 5 de groei van deze vaardigheid sterker bij tpo-leerlingen, maar tussen groep 5 en 8 is de groei juist sterker bij de vvto-leerlingen.
- De leesvaardigheid Engels is gemeten in groep 5 en groep 8. Zowel tpo- als vvto-leerlingen zijn in deze periode gegroeid op deze vaardigheid. Er is geen verschil in groei tussen beide groepen leerlingen.
- *Alleen significante verschillen in de ontwikkeling van Engelse taalvaardigheid, die ook overeind blijven na statistische controle door middel van de opname van relevante achtergrondkenmerken van leerlingen (zoals de thuistaal en het opleidingsniveau van de ouders) in een multilevel analyse zijn in het voorgaande benoemd.*
- Oudere leerlingen en leerlingen van wie een van de ouders Engels als moedertaal heeft en leerlingen bij wie thuis Engels of een andere vreemde taal wordt gesproken, behalen betere resultaten op beide receptieve deelvaardigheden (woordenschat en grammatica) dan jongere leerlingen of leerlingen van wie beide ouders Nederlands als moedertaal hebben en leerlingen bij wie thuis Nederlands wordt gesproken. Aanvullend halen jongens betere resultaten op de receptieve deelvaardigheid woordenschat dan meisjes en leerlingen van wie de hoogstopgeleide ouder een wo-opleiding heeft genoten scoren betere resultaten op de receptieve deelvaardigheid grammatica dan leerlingen van wie de hoogstopgeleide ouder ten hoogste een vmbo-diploma heeft.
- Wat betreft productieve taalvaardigheid zijn een hogere leeftijd, het hebben van ten minste een van de ouders met een hoger opleidingsniveau of Engels als moedertaal en een thuissituatie waarin Engels of een andere vreemde taal wordt gesproken positieve voorspellers. Aanvullend halen jongens betere resultaten op de productieve deelvaardigheid woordenschat dan meisjes.
- Binnen de tpo-scholen zien we dat leerlingen op tpo-scholen die meer uren Engels per week aanbieden, hogere toetscores behalen op de receptieve deeltaalvaardigheden woordenschat en grammatica dan leerlingen op tpo-scholen die een lager aantal uren per week Engels aanbieden.
- Leerlingen van tpo-scholen met een leerkracht met ten minste een B2-niveau scoren hoger op receptieve deeltaalvaardigheden woordenschat en grammatica dan leerlingen van scholen met een leerkracht met een ERK-niveau lager dan B2 (uitgezonderd leerlingen van scholen met een leerkracht met een C2-niveau; zij scoren op receptieve woordenschat net zo hoog als leerlingen van scholen met een leerkracht met een ERK-niveau lager dan B2)
- Naarmate de leerkrachten van de tpo-leerlingen meer jaren ervaring hebben in het onderwijzen in de Engelse taal, scoren de leerlingen hoger op de deelvaardigheden receptieve woordenschat en productieve grammatica. Leerlingen van scholen waar de lesobservatie hoger is gescoord door de onderzoekers, behalen betere prestaties op de deelvaardigheden receptieve en productieve grammatica dan leerlingen van scholen waar de lesobservatie minder goed is beoordeeld. De onderzochte invloed van Engels onderwijs van een groepsleerkracht tegenover een vakleerkracht is niet aanwezig in groep 8.

Relatie tussen tpo en Nederlandse taalvaardigheid en rekenvaardigheid (onderzoeksvragen 1b en 3)

- Leerlingen van alle drie de schooltypen laten tussen groep 3 en groep 8 een groei zien in hun rekenvaardigheid. De groei over deze gehele periode is sterker bij tpo-leerlingen dan vvto- en eibo-leerlingen. Dit wordt verklaard door een sterkere groei tussen groep 5 en groep 8. In de periode daarvoor (groep 3 - groep 5) was er nog geen verschil in groei tussen de schooltypen.
- De Nederlandse taalvaardigheden technisch lezen en spelling laten eveneens bij leerlingen van alle drie de schooltypen een groei tussen groep 3 en groep 8 zien. De sterkte van de groei van deze Nederlandse taalvaardigheden verschilt voor tpo-leerlingen niet van de vvto- en eibo-leerlingen.
- In deze rapportage is voor het eerst de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid begripelijk lezen geanalyseerd. Ook deze vaardigheid neemt toe tussen groep 5 en 8 bij leerlingen van alle drie de schooltypen. De mate van ontwikkeling is niet verschillend tussen de leerlingen van de verschillende schooltypen.
- *Alleen significante verschillen in de ontwikkeling van rekenvaardigheid en Nederlandse taalvaardigheid, die ook overeind blijven na statistische controle door middel van de opname van relevante achtergrondkenmerken van leerlingen (zoals de thuistaal en het opleidingsniveau van de ouders) in een multilevel analyse zijn in het voorgaande benoemd*

Taalvaardigheid, attitude en didactische kenmerken leerkrachten (onderzoeksvragen 4 en 5):

- Er bestaan grote verschillen tussen tpo-leerkrachten wat betreft opleidingsachtergrond, ervaring met lesgeven en het geven van Engelstalige lessen in het primair onderwijs.
- Op acht van de twaalf scholen is de groepsleerkracht degene die het grootste deel van de Engelstalige lessen verzorgt. Op verschillende scholen worden daarnaast vakleerkrachten ingezet, specifiek voor Engels, of voor vakken als gym, ICT en beeldende vorming.
- In principe volgen alle scholen hun reguliere onderwijsprogramma; daarbinnen verandert de voertaal. Daarbij is er extra aandacht voor wereldburgerschap. De meeste leerkrachten proberen tijdens de Engelstalige momenten uitsluitend in het Engels te praten en schakelen alleen over naar het Nederlands wanneer een leerling cruciale uitleg dreigt te missen of bij onveilige sociaal-emotionele situaties.
- De geobserveerde tpo-lessen waren in de meeste gevallen didactisch sterk, en rijk aan input en interactie.
- Alle leerkrachten hebben een positieve attitude tegenover tpo: ze geven aan volledig achter tpo te staan, en zijn met plezier tpo-leerkracht. Enkele leerkrachten vinden het soms moeilijk om de Engelstalige lessen te geven.
- De meeste leerkrachten beschikken over een behoorlijk tot uitstekend Engels taalvaardigheidsniveau (minimaal de beoogde B2-norm). Eén leerkracht voldoet volgens de observatiebeoordeling nog niet aan de beoogde B2-norm, zij werden ingeschat op B1. In de meeste gevallen is geen sprake van een discrepantie tussen de zelfinschatting op basis van de ik-kan-uitspraken, de zelfbenoemde status van native, near-native of non-native speaker, en de ERK-inschatting op basis van de observatie.
- In deze laatste meting is zichtbaar dat lezen en schrijven in het Engels op de meeste scholen een duidelijke plaats heeft ingenomen. Veel leerkrachten besteden meerdere keren per week expliciet aandacht aan één of beide vaardigheden.

Discussie

Tpo-leerlingen behalen in groep 8 op vrijwel alle Engelse taalvaardigheidstoetsen betere resultaten dan vvto- en eibo-leerlingen, ook wanneer in de analyses rekening werd gehouden met het opleidingsniveau van de ouders en de thuistaal van de leerlingen in de verschillende onderwijstypen. Deze voorsprong hebben ze vooral in de eerste jaren van de basisschool opgedaan. De groei van de Engelse receptieve taalvaardigheid van tpo-leerlingen was tot groep 3 sterker dan die van vvto- en eibo-leerlingen en de groei van de Engelse productieve vaardigheid was tot groep 5 sterker (vanaf groep 3 gemeten). In de periode tussen groep 5 en groep 8 is er een inhaalslag van vvto- en eibo-leerlingen in de Engels taalvaardigheid en ontwikkelen zij zich net zo snel als tpo-leerlingen.

Tpo-leerlingen behalen in groep 8 eveneens betere resultaten dan vvto- en eibo-leerlingen op rekenvaardigheid. De groei van hun rekenvaardigheid was tussen groep 3 en 8 sterker dan bij vvto- en eibo-leerlingen, ook wanneer in de analyses rekening werd gehouden met het opleidingsniveau van de ouders en de thuistaal van de leerlingen in de verschillende onderwijstypen. Wat betreft de Nederlandse taalvaardigheid begrijpend lezen behalen tpo-leerlingen in groep 8 betere resultaten dan vvto- en eibo-leerlingen; de resultaten van technisch lezen zijn voor leerlingen van de verschillende schooltypen vergelijkbaar. De groei gedurende de basisschoolperiode van de beide Nederlandse taalvaardigheden begrijpend en technisch lezen is voor tpo-leerlingen vergelijkbaar met de ontwikkeling van vvto- en eibo-leerlingen en blijft nergens achter.

Kortom, we zien aan het begin van de basisschoolperiode een positief effect van tpo op de ontwikkeling van de Engelse taalvaardigheid van leerlingen. Tussen groep 5 en 8, als alle leerlingen Engels krijgen, ook in de eibo-scholen, verdwijnt dit effect. Tpo heeft geen negatief effect op de Nederlandse taalontwikkeling en wat betreft de rekenvaardigheid zien we tot aan groep 8 juist een positief effect op de ontwikkeling. Deze effecten op de vaardigheidsontwikkeling doen zich voor, los van een eventueel hoger opleidingsniveau van de ouders of een Nederlandstalige/Engelstalige/anderstalige thuisomgeving.

Verder heeft het onderzoek in de lessen een indicatie gegeven van wat ertoe doet in het tpo-onderwijs. Meer uren Engels per week, een leerkracht met ten minste een B2-niveau, meer jaren ervaring in het onderwijzen in de Engelse taal en didactisch sterke lessen dragen bij aan een sterke ontwikkeling van de Engelse taalvaardigheid van de tpo-leerlingen. Belangrijke nuancering hierbij is wel dat dit een kleinschalig onderzoek betrof bij 11 tpo-scholen en het ging om een momentopname in de klas.

In eventueel vervolgonderzoek zouden de observaties van de tweetalige lessen uitgebreid kunnen worden naar meer verschillende docenten en lessen. Verder kunnen de resultaten van de laatste meting in de toekomst nog nader geïnterpreteerd worden in relatie tot het Peilingsonderzoek Engels in groep 8 van de basisschool. Dit geldt met name voor de taak voor begrijpend lezen in het Engels uit het Peilingsonderzoek, die voor een deel in vergelijkbare vorm bij de leerlingen in het FoTo-onderzoek is afgenomen. Ook kan mogelijk een relatie gelegd worden met de opzet van het volgende Peilingsonderzoek Engels (gepland voor schooljaar 2025-2026). Tot slot zou vervolgonderzoek onder de leerlingen van de tpo-, vvto- en eibo-scholen uit het FoTo-onderzoek meer inzicht kunnen geven in de verder school- en taalontwikkeling van deze leerlingen, om te zien hoe de waargenomen verschillen tussen tpo en de overige twee groepen op met name Engelse taalvaardigheid zich blijven ontwikkelen

Literatuur

- Broek, E. van den, Graaff, R. de, Unsworth, S., & Zee, V. van der (2014). *Voorstudie Pilot Tweetalig Primair Onderwijs*. Groningen: GION.
- Cirino, P., Pollard-Durodola, S., Foorman, B., Carlson C., & Francis, D. (2007). Teacher characteristics, classroom instruction, and student literacy and language outcomes in bilingual kindergarten. *The Elementary School Journal*, 107(4), 341-364.
- Council of Europe (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erkel, M. van, Peters, N., Mulder, L., & Philipsen, K. (2013). *Kwaliteitstandaard vvto*. Tilburg: AO Consult.
- Europees Platform (2009). *Modellenboekje vvto Engels*. Haarlem: Europees Platform.
- Fasoglio, D., Jong, K. de, Trimbos, B., Tuin, D., Beeker, A. (2015). *Taalprofielen 2015. Herziene versie van Taalprofielen 2004*. Enschede: SLO
- Gagarina, N., Klop, D., Kunnari, S., Tantele, K., Välimaa, T., Balciuniene, I., Bohnacker, U., & Walter, J. (2012). Multilingual Assessment for Narratives (MAIN). *ZAS Papers in Linguistics*, 56.
- Gagarina, N., Klop, D., Kunnari, S., Tantele, K., Välimaa, T., Bohnacker, U., & Walters, J. (2019). MAIN: Multilingual Assessment for Narratives—Revised. *ZAS Papers in Linguistics*, 63, 20-20.
- Integrate Ireland Language and Training (2006). *Primary School Assessment Kit (PSAK)*. Dublin: IILT.
- MacWhinney, B. (2000). *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk*. 3rd Edition. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Nederlandse Taalunie (2008). *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen*.
- Pianta, R.C., La Paro, K.M., & Hamre, B.K. (2008). *Classroom Assessment Scoring System (CLASS)*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.
- Unsworth, S., Persson, L., Prins, T., & Bot, K. de (2012). *Eindverslag FLiPP*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen /Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Unsworth, S., Persson, L., Prins, T., & Bot, K. de (2015). An investigation of factors affecting early foreign language learning in the Netherlands. *Applied Linguistics*, 36 (5), 527-548. doi: 10.1093/applin/amt052
- Wierenga, J.M. (2014). *Engels als instructietaal in het basisonderwijs. Een kwalitatief onderzoek naar verbale interactie tijdens Engelse en Nederlandse instructie* (Masterthesis). Onderwijskunde, Faculteit Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Wierenga, J., Schaaf, M. van der, & Graaff, R. de (2014). Verbale dominantie tijdens Engelstalige en Nederlandstalige lessen in het basisonderwijs. *Levende Talen Tijdschrift*, 4, 3-14.

Bijlage 1

Tabel 1.1 – Gerealiseerde steekproef van scholen en leerlingen, per meting, naar schooltype

	Meting 1				Meting 2				Meting 3				Meting 4			
	tpo	vvto	eibo	Totaal	tpo	vvto	eibo	Totaal	Tpo	vvto	eibo	Totaal	Tpo*	Vvto**	eibo	Totaal
n scholen	12	12	9	33	12	11	9	32	12	11	9	32	11	9	9	29
n leerlingen	330	356	322	1008	376	335	312	1023	348	327	301	976	308	302	296	906
waarvan leerlingen die ook aanwezig waren in de startmeting					263	230	231	724	212	196	204	612	148	168	176	492
Waarvan leerlingen die ook aanwezig waren in de tweede meting (tussenmeting 1)									283	274	264	821	200	233	226	659
Waarvan leerlingen die ook aanwezig waren in de derde meting (tussenmeting 2)													245	267	256	768
Waarvan leerlingen die ook aanwezig waren in de start- en tussenmeting 1									208	193	195	596				
Waarvan leerlingen die ook aanwezig waren in de start, tussenmeting 1 en tussenmeting 2													146	165	171	482
range leerlingen per school (min.-max.)	6-58	8-52	25-46		8-115	8-53	24-53		7-129	8-76	19-82		7-56		19-49	
gemiddeld aantal leerlingen per school	28	30	36		31	30	35		35	30	32		36	32	35	

Tabel 1.2 - Aantal minuten Engels in groep 1, 3 en 5 per week, absoluut en relatief ten opzichte van de totale onderwijstijd, naar schooltype (gemiddelden en %)

School	Eerste meting (groep 1)		Tweede meting (groep 3)		Derde meting (groep 5)		vierde meting (groep 8)	
	p/w minuten	p/w % van 1500min	p/w minuten	p/w minuten	p/w % van 1500min	p/w % van 1500min	p/w minuten	p/w % van 1500min
tpo	532	36%	364	24%	423	28%	446	30%
tpo_1	600	40%	900	60%	680	45%	600	40%
tpo_2	750	50%	515	34%	600	40%	600	40%
tpo_3	660	44%	540	36%	300	20%	750	50%
tpo_4	630	42%	405	27%	540	36%	480	32%
tpo_5	600	40%			_14		480	32%
tpo_6	420	28%	240	16%	465	31%	480	32%
tpo_7	600	40%	525	35%	780	52%	720	48%
tpo_8	420	28%	420	28%	_15		-	-
tpo_9	375	25%	285	19%	150	10%	210	14%
tpo_10	480	32%	510	34%	495	33%	375	25%
tpo_11	600	30%	525	35%	570	38%	540	36%
tpo_12	450	35%	345	23%	225	15%	90	6%
vvto	75	5%	124	8%	129	9%	151	10%
vvto_1	75	5%	60	4%	90	6%	-	
vvto_2	55	4%	90	6%	60	4%	30	2%
vvto_3	60	4%	-	-	-	-	-	
vvto_4	60	4%	195	13%	240	16%	230	15%
vvto_5	180	12%	185	12%	175	12%	210	14%
vvto_6	60	4%	60	4%	90	6%	90	6%
vvto_7	120	8%	120	8%	120	8%	90	6%
vvto_8	60	4%	30	2%	75	5%	# ¹⁶	
vvto_9	60	4%	180	12%	135	9%	65	4%
vvto_10	60	4%	_17		75	5%	95	6%
vvto_11	90	6%	90	6%	150	10%	310	21%
vvto_12	30	2%	30	2%	100	7%	#	
vvto_13							#	
eibo	-	-	-	-	-	-	55	4%
eibo_1								
eibo_2							30	2%
eibo_3							60	4%
eibo_4							45	3%
eibo_5							90	6%
eibo_6							60	4%
eibo_7							60	4%
eibo_8								
eibo_9							60	4%

¹⁴ Bij deze school is er in de tpo-klas de gehele dag zowel een Engelssprekende als een Nederlandssprekende leerkracht aanwezig. De leerlingen krijgen voortdurend zowel het Nederlands als het Engels aangeboden. Dit maakt het lastig om een gemiddeld aantal minuten Engels per week aan te geven. In de onderbouw is de verdeling naar schatting 50% Nederlands, 50% Engels, in de middenbouw verschuift dit naar 30 à 40% Engels, met name vanwege de aandacht voor lezen in het Nederlands.

¹⁵ Bij deze school zijn ze in groep 5 met minimale tijdsbesteding aan het Engels begonnen. De tpo-coördinator van deze school kan niet inschatten hoeveel minuten er gemiddeld per week in het Engels wordt onderwezen in groep 5, al is het minder dan in groep 4. In groep 4 werd er ± 6 uur (24%) per week in het Engels onderwezen.

¹⁶ Vvto8 en vvto12 zijn gefuseerd na meting 3. Bij de eindmeting neemt deze school deel als vvto13. De school heeft bij de eindmeting geen informatie aangeleverd over het aantal minuten Engels per week in groep 8.

¹⁷ Deze school had bij de tweede meting geen informatie aangeleverd over het aantal minuten Engels per week in groep 3.

Tabel 1.3 - Engelse taalvaardigheid

PPVT						TROG			
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N	Gem.	Standaard-deviatie	Min-Max	N
Tpo		138,0	26,6	62-220	300	72,5	8,9	24-80	280
	1	144,3	21,7	102-178	16	76,5	3,1	69-80	16
	2	143,7	16,4	98-178	21	76,3	2,7	68-80	21
	3	175,1	31,1	125-214	7	75,3	2,7	72-79	6
	4	132,7	23,4	91-179	25	73,5	4,3	67-80	25
	5	139,5	19,5	85-170	39	74,1	5,2	54-80	38
	6	132,8	24,3	69-172	56	73,2	6,3	49-79	50
	7	145,8	19,7	103-194	26	75,5	3,9	63-80	26
	8								
	9	126,2	30,6	73-204	52	66,3	13,8	33-80	51
	10	151,5	14,5	129-175	13	76,6	1,3	75-79	9
	11	151,9	28,6	66-189	24	72,8	10,6	30-80	20
12	128,1	34,4	62-220	21	67,6	14,0	24-80	18	

PPVT						TROG			
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-Max	N	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N
Vvto		121,9	29,1	32-205	297	67,3	12,8	20-80	283
	1								
	2	116,0	30,3	49-168	20	64,8	12,9	24-76	19
	4	125,3	26,2	62-166	23	69,2	8,4	41-78	22
	5	108,2	30,2	32-180	48	64,5	15,2	23-80	46
	6	124,5	25,4	74-191	22	64,6	14,0	26-80	21
	7	131,4	26,3	96-181	14	65,4	14,8	33-79	14
	8								
	9	128,2	28,7	48-205	47	69,9	12,7	26-80	46
	10	123,4	22,0	69-168	47	70,8	7,4	45-79	43
	11	134,3	30,5	68-196	43	69,9	8,0	41-80	39
	12								
	13	110,5	30,6	56-189	33	62,4	17,4	20-80	33

PPVT						TROG			
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-Max	N	Gem.	Standaard-deviatie	Min-Max	N
eibo		116,5	29,8	19-197	274	60,4	17,5	11-80	263
	1	131,6	31,8	83-184	22	69,9	7,2	58-80	18
	2	123,5	26,5	77-184	42	62,0	17,7	21-79	42
	3	88,9	30,8	43-159	23	49,2	21,4	11-78	22
	4	115,8	28,2	58-169	38	59,5	15,8	33-80	37
	5	113,3	30,0	70-169	27	56,4	19,2	19-80	27
	6	117,8	37,3	19-186	19	61,3	18,4	24-79	17
	7	130,5	28,5	61-197	24	71,5	6,9	49-79	24
	8	114,1	25,6	65-160	39	55,1	19,6	20-79	39
	9	113,0	22,0	54-154	40	62,2	15,1	23-76	37

EVT						CELF			
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N	Gem.	Standaard-deviatie	Min-Max	N
Tpo		40,1	21,2	0-117	299	25,4	5,1	4-32	280
	1	47,8	18,4	10-86	16	27,7	2,9	22-32	16
	2	41,0	15,3	15-80	21	27,0	2,8	22-31	21
	3	73,1	22,9	29-99	7	30,0	1,4	28-32	6
	4	36,0	18,4	10-81	25	24,6	4,1	13-31	25
	5	41,6	17,5	5-77	39	26,0	4,2	13-32	38
	6	37,7	19,0	6-87	56	25,1	4,9	10-31	50
	7	43,3	18,7	11-90	26	27,1	1,8	23-32	26
	8								
	9	28,1	21,9	0-95	52	22,2	6,7	7-32	51
	10	52,2	10,6	37-74	13	27,9	1,2	26-30	9
	11	52,9	20,9	7-91	23	26,9	5,2	9-32	20
	12	35,4	26,2	0-117	21	25,3	7,0	4-32	18

EVT						CELF			
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N
Vvto		29,2	18,5	0-95	297	22,4	6,1	2-32	282
	1								
	2	24,2	17,2	4-59	20	19,7	8,1	4-28	
	3								
	4	33,1	18,2	0-69	23	23,6	5,7	8-32	
	5	26,2	18,5	0-73	48	21,6	7,0	5-32	
	6	21,7	17,2	3-70	22	20,6	5,4	11-29	
	7	31,4	19,9	5-68	14	22,6	4,9	16-29	
	8				0				
	9	33,5	16,9	2-68	47	23,1	5,5	2-31	
	10	25,2	16,3	4-64	47	23,9	4,5	9-30	
	11	40,7	18,0	5-95	43	24,6	4,6	12-32	
	12				0				
	13	22,1	18,2	0-63	33	19,4	7,4	2-31	

EVT						CELLF			
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N
eibo		21,5	19,1	0-82	274	-	-	-	-
	1	27,4	20,7	3-68	22				
	2	23,6	19,5	1-69	42				
	3	9,3	7,9	0-38	23				
	4	18,3	19,8	0-81	38				
	5	21,4	17,2	2-55	27				
	6	24,9	21,8	0-75	19				
	7	35,4	18,6	6-82	24				
	8	18,3	19,2	0-77	39				
	9	19,3	16,5	2-70	40				

OMT					
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N
Tpo		82,8	22,2	1-114	280
	1	94,4	18,7	44-114	16
	2	93,5	14,0	64-113	21
	3	102,2	12,1	82-112	6
	4	74,2	25,9	5-114	25
	5	75,2	25,5	1-114	38
	6	86,9	19,3	8-143	50
	7	87,0	17,0	55-114	26
	8				0
	9	73,9	20,3	18-114	51
	10	94,1	20,4	59-113	9
	11	88,4	25,4	17-114	20
	12	77,0	19,9	29-110	18

OMT					
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N
Vvto		74,3	21,4	6-114	283
	1				
	2	66,8	19,8	24-110	19
	4	74,1	16,2	35-105	22
	5	68,6	23,2	21-105	46
	6	74,7	16,6	49-104	21
	7	68,3	23,4	26-110	14
	8				
	9	80,5	18,1	34-113	46
	10	77,9	19,1	6-112	43
	11	83,4	20,3	24-114	39
	12				
	13	65,2	26,7	9-111	33

OMT					
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N
eibo		66,2	22,5	12-114	263
	1	71,7	16,6	42 -97	18
	2	64,4	19,7	24-112	42
	3	52,1	23,2	12-112	22
	4	66,9	23,3	23-114	37
	5	60,7	22,8	21-112	27
	6	63,9	24,6	22-113	17
	7	86,3	14,2	45-107	24
	8	60,5	20,6	21-104	39
	9	71,4	22,9	14-111	37

Leestaak – deel 1 (PSAK)						Leestaak- deel 2 (Peil.Engels)			
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N
tpo		16,4	1,2	11-18	258	14,0	2,8	3-17	260
	1	16,0	0,7	15-17	14	15,3	2,1	10-17	15
	2	16,1	0,9	13-17	20	14,5	2,7	9-17	20
	3	17,3	0,5	17-18	7	16,4	0,5	16-17	7
	4	16,2	0,9	15-18	18	13,5	2,1	9-16	18
	5	16,6	1,0	14-18	36	14,0	2,9	7-17	33
	6	17,0	1,0	15-18	44	13,8	2,5	8-17	45
	7	16,7	1,3	13-18	21	15,3	1,9	8-17	24
	8				0				
	9	15,7	1,4	11-17	47	12,0	3,4	3-17	44
	10	16,7	1,1	14-18	12	15,8	1,5	12-17	11
	11	17,1	0,5	16-18	18	14,3	2,8	6-17	20
	12	15,9	1,7	11-18	21	13,6	2,9	7-17	23

Leestaak – deel 1 (PSAK)						Leestaak- deel 2 (Peil.Engels)			
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N
vvto		15,9	1,5	7-18	265	13,0	3,1	4-17	261
	1								
	2	15,9	1,3	11-17	20	13,6	2,5	9-17	20
	3								
	4	16,0	1,5	12-18	22	12,6	3,5	4-17	21
	5	15,9	1,9	8-18	35	12,6	3,1	6-17	34
	6	15,7	1,1	13-17	18	12,7	3,5	7-17	19
	7	16,2	1,6	12-18	13	12,8	3,4	7-17	12
	8								
	9	15,7	2,0	7-18	44	13,3	3,1	7-17	43
	10	16,5	0,9	14-18	44	13,3	2,7	6-17	41
	11	16,1	1,0	14-18	39	13,3	3,2	5-17	40
	12								
	13	15,1	1,4	12-17	30	12,5	3,1	5-17	31

		Leestaak – deel 1 (PSAK)				Leestaak - deel 2 (Peil.Engels)			
Type	School	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N	Gem.	Standaard-deviatie	Min-max	N
eibo		15,8	1,6	6-18	277	12,3	3,5	2-17	266
	1	16,4	1,4	13-18	22	12,9	3,9	3-17	22
	2	15,6	1,6	9-18	44	11,8	3,8	2-17	42
	3	15,4	1,9	11-18	21	8,8	2,8	4-13	14
	4	15,3	2,0	6-18	41	12,3	3,5	6-17	39
	5	15,9	1,2	12-18	27	11,7	3,2	6-17	27
	6	15,9	1,4	14-18	18	12,6	3,3	7-17	17
	7	16,1	1,5	11-18	29	14,5	2,6	6-17	30
	8	15,6	1,6	12-18	37	11,5	3,3	5-17	39
	9	16,3	1,5	11-18	38	13,3	3,2	5-17	36

Tabel 1.4 - Cito-LOVS toetsresultaten

Type	School	Technisch Lezen (DMT) 3.0				Rekenen/Wiskunde				Spelling			
		Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
Tpo		102,5	19,0	25-150	207	281,4	26,6	155-380	266	382,9	37,9	201-480	212
1		109,2	16,0	77-142	17	288,8	16,0	263-324	17	395,1	37,9	362-480	17
2		99,1	17,7	66-149	21	272,0	21,8	217-308	21	403,8	42,2	343-480	21
3						286,1	16,9	262-310	7	388,4	20,1	357-409	7
4						265,8	27,3	205-308	25				
5													
6		103,3	16,8	25-124	55	289,2	19,2	238-335	55	390,9	33,8	299-480	55
7						287,7	25,3	220-330	26	374,3	35,4	298-428	26
8													
9		104,0	18,7	55-148	50	285,0	22,7	239-339	51	380,5	29,4	310-425	25
10		96,4	26,6	52-150	16	274,3	26,8	215-307	16	369,8	55,8	201-428	13
11		104,8	19,4	52-133	26	284,8	20,3	244-321	26	379,8	32,7	316-449	26
12		97,0	20,7	64-132	22	267,0	49,6	155-380	22	356,1	36,5	299-428	22

Type	School	Technisch Lezen (AVI)				Begrijpend Lezen			
		Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
Tpo		10,4	1,3	5-11	195	219,5	66,7	93-1190	266
1		11,0	0,0	11-11	17	230,5	31,6	182-316	17
2		10,9	0,7	8-11	21	212,8	26,9	175-279	21
3		11,0	0,0	11-11	7	225,7	11,4	204-237	7
4		10,4	1,4	7-11	25	204,4	23,5	148-247	25
5									
6		10,7	1,1	5-11	36	224,5	21,7	190-294	55
7		10,0	1,3	7-11	25	229,3	23,5	190-279	26
8									
9						240,5	139,5	160-1190	51
10		9,9	1,9	5-11	16	200,4	32,6	115-253	16
11		10,7	0,8	7-11	26	209,0	20,3	174-247	26
12		9,8	1,8	6-11	22	185,9	36,6	93-247	22

Type	School	Technisch lezen (DMT) 3.0				Rekenen/Wiskunde				Spelling			
		Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
vvto		99,9	18,3	49-147	179	270,5	28,1	199-337	202	373,3	42,3	264-519	132
1													
2		94,0	19,1	49-128	22	260,0	21,6	205-296	22	366,3	28,5	302-428	22
4		99,8	15,9	73-137	23	267,9	27,6	199-319	23				
5													
6		112,6	16,1	76-141	22	289,8	12,4	263-308	22				
7													
8													
9		104,6	16,8	65-147	47	274,7	32,5	202-337	47	384,7	43,4	316-519	47
10		100,6	17,7	56-134	24	276,1	26,5	211-323	48	382,7	39,3	308-457	24
11		90,6	17,4	55-123	41	255,4	25,3	210-308	40	357,6	44,9	264-480	39
12													

		Technisch lezen (AVI)				Begrijpend Lezen			
Type	School	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
vwto		10,3	1,3	4-11	168	206,4	30,9	125-374	201
	1								
	2	10,3	0,9	9-11	22	196,5	21,5	151-233	22
	4	10,2	1,2	7-11	23	199,6	25,8	148-253	23
	5	9,9	1,5	7-11	17				
	6	10,9	0,5	9-11	22	214,9	12,6	186-247	22
	7								
	8								
	9	10,7	0,8	6-11	47	217,5	39,0	125-374	47
	10					211,7	31,3	148-294	48
	11	9,8	1,8	4-11	37	191,1	26,3	128-242	39
	12								
	13								

		Technisch Lezen (DMT) 3.0				Rekenen/Wiskunde				Spelling			
type	school	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
eibo		105,8	32,3	11-208	249	269,6	24,6	185-352	252	373,2	33,7	239-480	251
	1												
	2	84,7	18,9	44-125	49	266,6	23,5	185-319	49	377,0	45,1	239-480	49
	3	93,1	14,8	64-121	23	259,9	22,2	224-300	23	365,3	25,5	306-417	23
	4	99,6	15,4	57-124	42	271,9	25,3	211-336	41	370,7	27,1	327-428	40
	5	89,5	22,6	11-129	28	264,6	20,5	230-298	28	366,6	26,6	315-444	28
	6												
	7	105,8	17,7	74-50	32	275,3	30,2	196-352	32	374,6	32,5	325-480	32
	8	161,4	33,8	89-208	35	268,4	22,5	222-307	39	368,0	28,4	271-409	39
	9	108,0	24,0	48-159	40	276,5	24,3	208-314	40	383,8	36,3	239-428	40

		Technisch Lezen (AVI)				Begrijpend Lezen			
type	school	Gem.	Sd	Min-Max	N	Gem.	Sd	Min-Max	N
eibo		10,7	0,8	7-11	193	203,4	26,3	131-307	252
	1								
	2	10,7	0,9	7-11	49	200,5	30,2	146-295	48
	3	10,9	0,4	9-11	23	191,7	26,6	131-237	23
	4	10,7	0,9	7-11	42	202,8	26,1	149-260	42
	5	11,0	0,2	10-11	28	203,9	29,9	156-307	28
	6								
	7	10,6	0,9	7-11	32	213,1	21,0	175-260	32
	8	10,8	0,7	8-11	19	202,6	23,1	152-260	39
	9					206,8	24,3	167-279	40

Bijlage 2

Tabel 2.1 - Correlaties tussen scores op de PPVT, TROG, EVT, CELF, OMT, Leestaak en Spelling, Woordenschat, Technisch Lezen (AVI), Technische Lezen (DMT), Rekenen/Wiskunde en Begrijpend Lezen in totaal

Totaal	PPVT	TROG	EVT	CELF	OMT	Leestaak deel 1	Leestaak deel 2	Rekenen/ wiskunde	Woorden- schat 3.0	Spelling	AVI	DMT 3.0	Begrij- pend Lezen
PPVT (n items correct)	1	.647**	.781**	.730**	.617**	.361**	.554**	.303**	.162 ¹	.194**	.070	-.020	.159**
TROG (n items correct)		1	.612**	.763**	.600**	.389**	.613**	.291**	.208**	.245**	.057	-.026	.173**
EVT (n items correct)			1	.712**	.619**	.341**	.542**	.232**	.078	.159**	.011	-.062	.129**
CELF (n items correct)				1	.649**	.422**	.585**	.233**	.015	.273**	.189**	.063	.148**
OMT (n items correct)					1	.328**	.619**	.289**	.104	.429**	.250**	.275	.151**
Leestaak deel 1 (n items correct)						1							
Leestaak deel 2 (n items correct)							1						
Rekenen/Wiskunde (vaardigheidsscore)								1					
Woordenschat 3.0 (vaardigheidsscore)									1				
Spelling (vaardigheidsscore)										1			
AVI (vaardigheidsniveau)											1		
DMT 3.0 (vaardigheidsscore)												1	
Begrijpend Lezen (vaardigheidsscore)													1

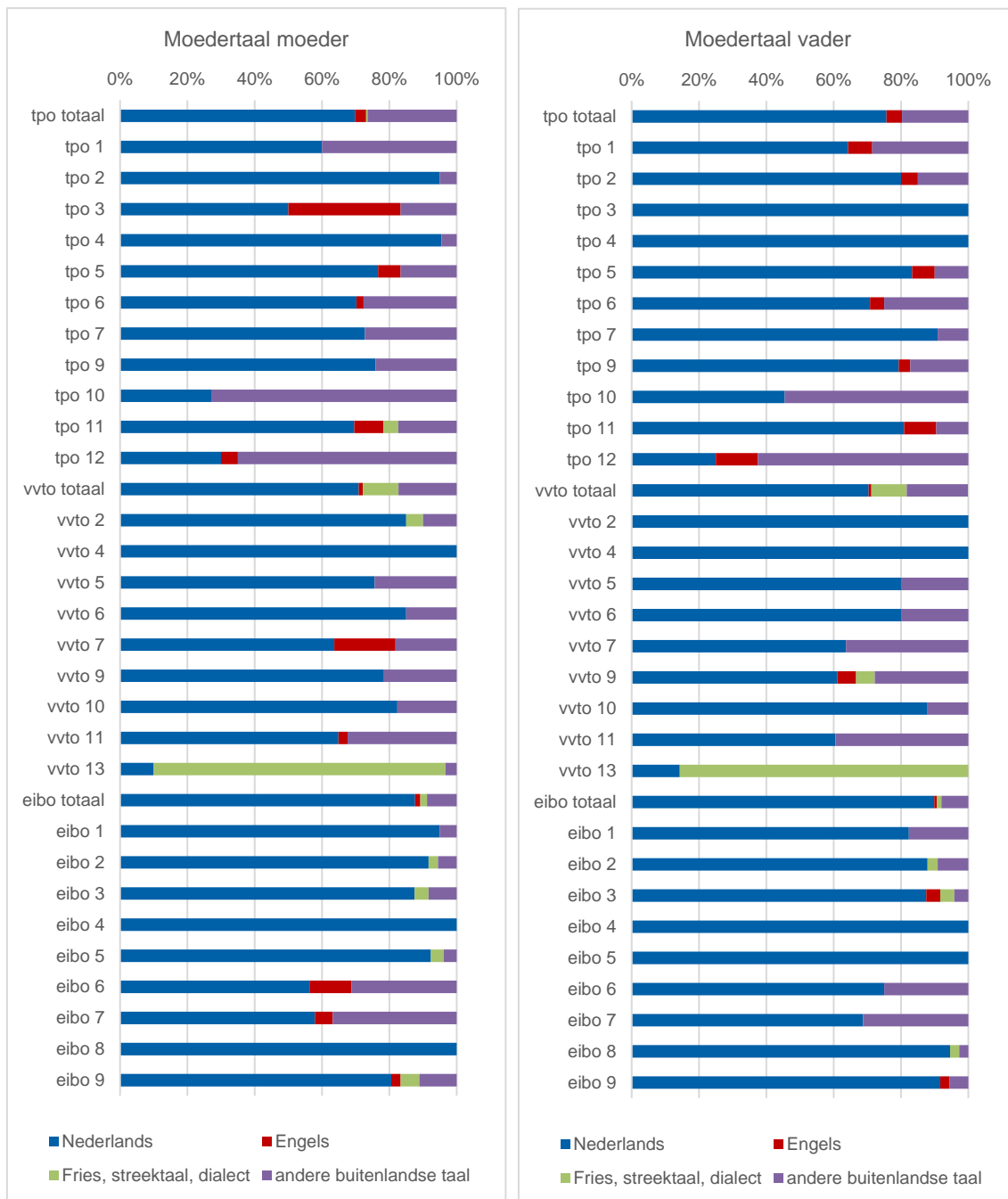
** p < 0.01, * p < .01, ¹ p < .05

Sterkte correlatie: <0.3 niet/nauwelijks; 0.3-0.7 zwak tot matig; **>0.7 (zeer) sterk (dikgedrukt)**.

Bijlage 3

Overige resultaten oudervragenlijsten

Tabel 3. 1 - Moedertaal ouders

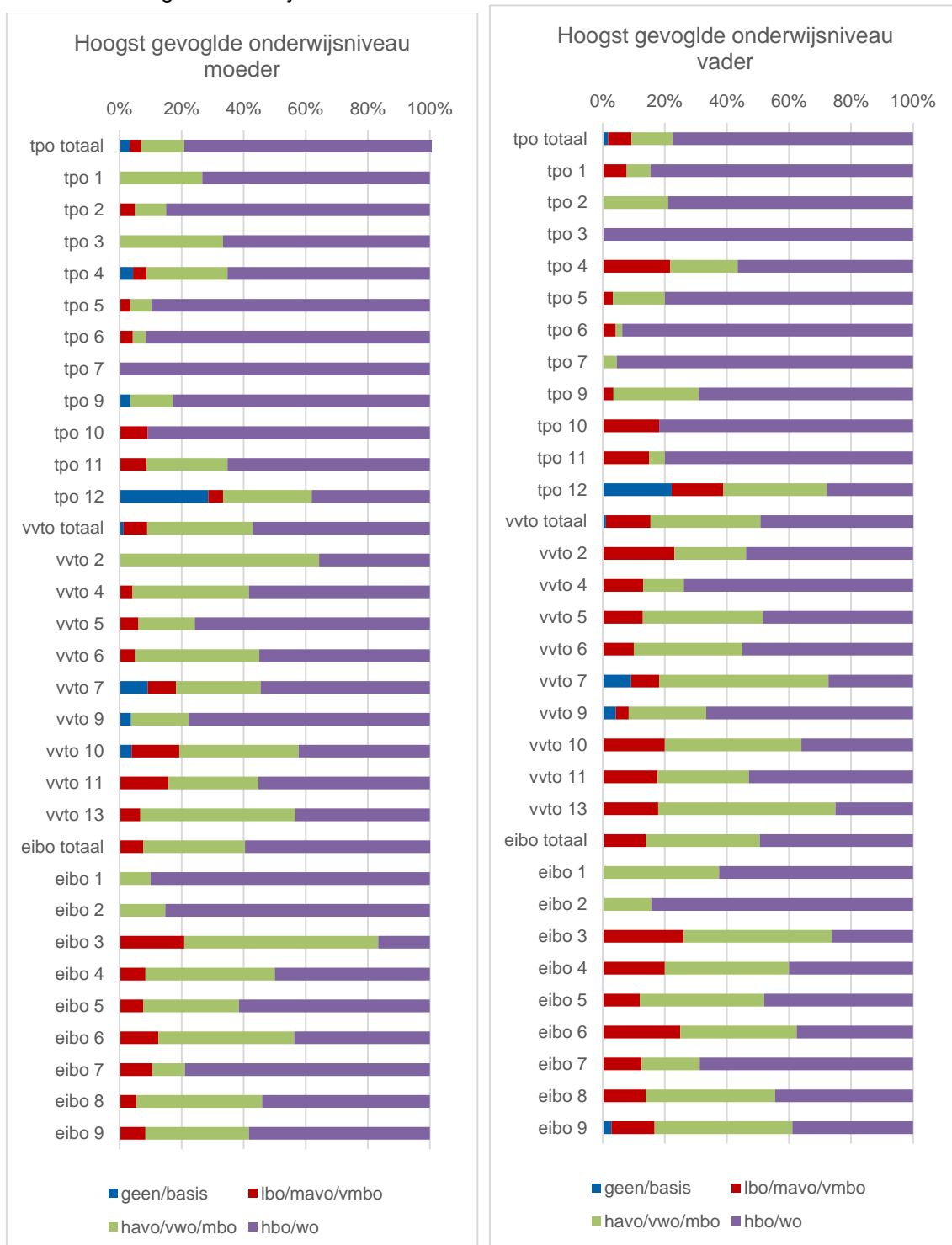

Tabel 3.2 – Absoluut aantal ouders (percentage tussen haakjes) dat aangeeft dat het kind het meest Engels **hoort van of spreekt met** vijf typen gesprekspartners, naar schooltype en daarbinnen uitgesplitst naar school.¹⁸

type	school	horen					spreken				
		moeder	vader	broers of zussen	andere gezinsleden	vriendjes of vriendinnetjes	moeder	vader	broers of zussen	andere gezinsleden	vriendjes of vriendinnetjes
tpo		15 (7)	16 (8)	20 (10)	12 (6)	12 (6)	16 (8)	14 (7)	17 (8)	14 (7)	12 (6)
	1	2 (13)	3 (20)	1 (7)	2 (14)	1 (7)	1 (7)	2 (14)	1 (8)	2 (15)	
	2	2 (11)	2 (11)	1 (5)	2 (10)		2 (11)	2 (11)	1 (5)	2 (11)	
	3	1 (17)		3 (50)	1 (17)	4 (67)	3 (50)	2 (33)	3 (50)	2 (33)	4 (67)
	4										1 (7)
	5	2 (8)	2 (8)	1 (4)	1 (4)		2 (8)	2 (8)	1 (4)	2 (8)	
	6	3 (6)	4 (8)	6 (12)	3 (7)	1 (2)	3 (6)	3 (6)	5 (10)	3 (7)	
	7	1 (9)					1 (9)				
	8										
	9	1 (3)	2 (5)	3 (8)	1 (3)		1 (3)	2 (5)	3 (8)	1 (3)	
	10			1 (10)		2 (25)					4 (50)
	11	1 (6)	1 (6)	3 (19)	1 (6)	2 (13)	2 (13)		2 (12)	1 (6)	2 (13)
	12	2 (22)	2 (25)	1 (13)	1 (13)	2 (25)	1 (14)	1 (14)	1 (14)	1 (14)	1 (14)
vvto		3 (2)	3 (2)	3 (2)	5 (3)	4 (2)	14 (7)	2 (1)	2 (1)	5 (3)	4 (2)
	1										
	2										
	4								1 (8)		1 (8)
	5				1 (3)	1 (3)				1 (3)	1 (3)
	6	1 (5)									
	7				2 (22)					2 (25)	
	8										
	9		2 (7)	1 (3)	1 (3)			2 (7)		1 (3)	
	10	1 (3)			1 (3)		1 (3)			1 (3)	
	11	1 (3)	1 (3)	2 (8)		3 (12)	1 (3)		1 (4)		2 (7)
	12										
	13										
eibo		1 (1)	4 (3)	2 (1)	2 (1)	5 (3)	3 (2)	3 (2)	3 (2)	4 (2)	4 (3)
	1										
	2		1 (5)			1 (5)		1 (5)	1 (5)		1 (5)
	3					1 (6)					1 (6)
	4		1 (5)								
	5					1 (5)					
	6	1 (8)	1 (8)	1 (8)	1 (8)	1 (8)	1 (8)	1 (8)	2 (15)	1 (8)	1 (8)
	7				1 (6)	1 (5)	2 (12)	1 (6)			1 (5)
	8										
	9		1 (8)	1 (8)							

¹⁸ Wanneer een cel in de tabel leeg is, heeft geen enkele ouder van een school aangegeven dat het kind in deze situatie het meest Engels hoort of spreekt.

Tabel 3.3 - Hoogste onderwijsniveau ouders

Bijlage 4

4.1 Ontwikkeling in Engelse taalvaardigheid PPVT, TROG, EVT en CELF (Multivariaat)

Tabel 4.1– Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse op PPVT-toets (aantal goed (ruwe score)) als afhankelijke variabele

PPVT	Model 1 B	Model 2 B	Model 3 B	Model 4 B	Model 5 B	Model 6 B
Intercept	76,077	26,809 **	43,174 **	39,274 **	37,091 **	30,442 **
<i>Meting</i>						
Groep 1		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 3		28,029 **	28,040 **	28,730 **	36,195 **	36,108 **
Groep 5		53,657 **	53,679 **	54,434 **	63,668 **	63,939 **
Groep 8		100,276 **	100,307 **	101,126 **	104,930 **	105,653 **
<i>Schooltype</i>						
Tpo			ref.	ref.	ref.	ref.
Vvto			-21,942 **	-15,833 **	-14,030 **	-10,374 **
Eibo			-30,903 **	-27,466 **	-21,992 **	-17,269 **
<i>Interactie tussen meting en schooltype</i>						
Groep 3 * vvto					-8,592 **	-9,056 **
Groep 3 * eibo					-14,749 **	-14,834 **
Groep 5 * vvto					-12,156 **	-13,650 **
Groep 5 * eibo					-15,536 **	-16,041 *
Groep 8 * vvto					-8,243 *	-10,202
Groep 8 * eibo					-3,463	-4,552
Meisje						-6,338 **
Leeftijd						5,161 **
<i>Opleidingsniveau ouders</i>						
Po/vmbo						ref.
Havo/vwo/mbo						2,071
Hbo						2,455
Wo						8,087 *
<i>Moedertaal ouders</i>						
Niet-Engels						ref.
Engels						14,899 **
<i>Thuistaal</i>						
Nederlands						ref.
Engels						18,246 **
Anders						5,111 **
Variantie tussen scholen	253 **	226 **	43 **	4	8	1
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	0 #	272 **	272 **	276 **	277 **	233 **
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	1812 **	278 **	278 **	258 **	257 **	257 **
Variantie regressieparameter groep 3				18 #	0	2
Variantie regressieparameter groep 5				0 #	17 #	12 #
Variantie regressieparameter groep 8				0 #	50 #	49 #
-2 log likelihood	33668	29022	28977	28894	28848	28721
N scholen	31	31	31	31	31	31
N leerlingen	1078	1078	1078	1078	1078	1078
N metingen	3248	3248	3248	3248	3248	3248

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

: redundante variantieparameter

Tabel 4.2 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse op TROG-toets als afhankelijke variabele

TROG	Model 1 B	Model 2 B	Model 3 B	Model 4 B	Model 5 B	Model 6 B
Intercept	40,665	13,888 **	25,382 **	16,831 **	20,289 **	14,308 **
<i>Meting</i>						
Groep 1		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 3		14,735 **	14,732 **	16,182 **	24,351 **	24,213 **
Groep 5		30,333 **	30,339 **	31,901 **	41,195 **	41,137 **
Groep 8		54,182 **	54,196 **	54,277 **	52,955 **	53,026 **
<i>Schooltype</i>						
Tpo			ref.	ref.	ref.	ref.
Vvto			-14,641 **	-4,549 **	-10,370 **	-8,539 **
Eibo			-22,617 **	-7,393 **	-11,912 **	-9,475 **
<i>Interactie tussen meting en schooltype</i>						
Groep 3 * vvto					-8,047 **	-8,064 **
Groep 3 * eibo					-19,230 **	-19,147 **
Groep 5 * vvto					-11,088 **	-11,306 **
Groep 5 * eibo					-19,806 **	-19,846 **
Groep 8 * vvto					3,519	3,217
Groep 8 * eibo					-0,731	-0,958
Meisje						-0,767
Leeftijd						3,102 **
<i>Opleidingsniveau ouders</i>						
Po/vmbo						ref.
Havo/vwo/mbo						1,528
Hbo						2,517
Wo						5,617 **
<i>Moedertaal ouders</i>						
Niet-Engels						ref.
Engels						6,168 **
<i>Thuistaal</i>						
Nederlands						ref.
Engels						10,352 **
Anders						4,003 **
Variantie tussen scholen	116 **	105 **	16 **	6	6	3
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	0 #	71 **	71 **	76 **	77 **	67 **
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	558 **	119 **	119 **	96 **	96 **	96 **
Variantie regressieparameter groep 3				52	1	2
Variantie regressieparameter groep 5				8 **	7 #	6 #
Variantie regressieparameter groep 8				0 #	10 #	10
-2 log likelihood	29359	25496	25440	25102	25003	24901
N scholen	31	31	31	31	31	31
N leerlingen	1060	1060	1060	1060	1060	1060
N metingen	3194	3194	3194	3194	3194	3194

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

: redundante variantieparameter

Tabel 4.3 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse op EVT-toets als afhankelijke variabele

EVT	Model 1 B	Model 2 B	Model 3 B	Model 4 B	Model 5 B	Model 6 B
Intercept	23,144	13,320	20,417	18,311	18,261	10,245
<i>Meting</i>						
Groep 3		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 5		5,856 **	5,866 **	6,092 **	8,352 **	8,042 **
Groep 8		22,485 **	22,502 **	22,203 **	25,563 **	25,830 **
<i>Schooltype</i>						
Tpo			ref.	ref.	ref.	ref.
Vvto			-14,439 **	-11,012 **	-11,147 **	-9,027
<i>Interactie tussen meting en schooltype</i>						
Groep 5 * vvto					-4,105 **	-3,916 **
Groep 8 * vvto					-5,191 *	-5,744 *
Meisje						-1,828 *
Leeftijd						2,175 **
<i>Opleidingsniveau ouders</i>						
Po/vmbo						ref.
Havo/vwo/mbo						5,213
Hbo						4,196
Wo						7,642 **
<i>Moedertaal ouders</i>						
Niet-Engels						ref.
Engels						11,618 **
<i>Thuis taal</i>						
Nederlands						ref.
Engels						12,471 **
Anders						3,680 **
Variantie tussen scholen	89 **	88 **	33 **	17	18 *	10 *
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	61 **	117 **	117 **	115 **	117 **	94 **
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	226 **	92 **	92 **	90 **	88 **	90 **
Variantie regressieparameter groep 5				19 **	0 #	0 #
Variantie regressieparameter groep 8				0 #	27	24
-2 log likelihood	15273	14321	14300	14319	14269	14164
N leerlingen	756	756	756	756	756	756
N metingen	1797	1797	1797	1797	1797	1797

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

: redundante variantieparameter

Tabel 4.4 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse op CELF-toets als afhankelijke variabele

CELF	Model 1 B	Model 2 B	Model 3 B	Model 4 B	Model 5 B	Model 6 B
Intercept	14,160	6,220	9,699	7,545	9,771	4,190
<i>Meting</i>						
Groep 3		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 5		5,479 **	5,483 **	5,774 **	6,819 **	6,809 **
Groep 8		18,097 **	18,110 **	17,786 **	16,359 **	16,457 **
<i>Schooltype</i>						
Tpo			ref.	ref.	ref.	ref.
Vvto			-7,091 **	-2,528 **	-7,085 **	-6,137 **
<i>Interactie tussen meting en schooltype</i>						
Groep 5 * vvto					-2,266 **	-2,285 **
Groep 8 * vvto					2,921 **	2,709 **
Meisje						0,047
Leeftijd						1,143 *
<i>Opleidingsniveau ouders</i>						
Po/vmbo						ref.
Havo/vwo/mbo						3,775 **
Hbo						3,125 **
Wo						5,396 **
<i>Moedertaal ouders</i>						
Niet-Engels						ref.
Engels						5,271 **
<i>Thuis taal</i>						
Nederlands						ref.
Engels						3,899 **
Anders						2,034 **
Variantie tussen scholen	21 **	18 **	5 **	10 *	5 *	3 *
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	0 #	21 **	16 **	22 **	22 **	18 **
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	90 **	16 **	21 **	14 **	14 **	14 **
Variantie regressieparameter groep 5					1	1
Variantie regressieparameter groep 8					1	1 #
-2 log likelihood	12926	10933	10907	10779	10760	10652
N scholen	22	22	22	22	22	22
N leerlingen	740	740	740	740	740	740
N metingen	1754	1754	1754	1754	1754	1754

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

: redundante variantieparameter

Tabel 4.5 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse op OMT-toets als afhankelijke variabele

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	B	B	B	B	B	B
Intercept	54,543 **	33,858 **	41,538 **	41,693 **	42,504 **	31,026 **
<i>Meting</i>						
Groep 5		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 8		44,843 **	44,853 **	44,813 **	42,579 **	43,048 **
<i>Schooltype</i>						
Tpo			ref.	ref.	ref.	ref.
Vvto			-15,393 **	-15,698 **	-17,336 **	-14,188 **
<i>Interactie tussen meting en schooltype</i>						
Groep 8 * vvto					4,448 *	3,941
Meisje						-2,290
Leeftijd						-1,419
<i>Opleidingsniveau ouders</i>						
Po/vmbo						ref.
Havo/vwo/mbo						6,557
Hbo						6,235
Wo						12,795 **
<i>Moedertaal ouders</i>						
Niet-Engels						ref.
Engels						5,289
<i>Thuistaal</i>						
Nederlands						ref.
Engels						11,676 **
Anders						7,542 **
Variantie tussen scholen	117 **	100 **	41 *	44 *	45 *	29 *
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	0 #	281 **	280 **	285 **	285 **	261 **
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	881 **	132 **	132 **	124 **	124 **	124 **
Variantie regressieparameter groep 8				18	11	11
-2 log likelihood	11732	10519	10501	10488	10485	10429
N scholen	22	22	22	22	22	22
N leerlingen	736	736	736	736	736	736
N metingen	1215	1215	1215	1215	1215	1215

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

: redundante variantieparameter

Tabel 4.6 – Multilevel analyse met vaardigheidsscores Rekenen, Spelling, AVI, DMT en Begrijpend lezen als afhankelijke variabelen

	Rekenen-Wiskunde B	Spelling B	AVI B	DMT B	Begrijpend Lezen B
Intercept	109,915	152,621	0,924	19,026	147,771
<i>Meting</i>					
Groep 3	ref.	ref.	ref.	ref.	nvt
Groep 5	93,215 **	123,267 **	5,393 **	42,021 **	ref.
Groep 8	165,231 **	214,931 **	9,485 **	83,006 **	51,821 **
<i>Schooltype</i>					
Tpo	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Vvto	13,922	10,584	0,189	6,083 **	-3,040
Eibo	7,583	-4,364	-0,082	4,589 *	-4,375
<i>Interactie tussen meting en schooltype</i>					
Groep 5 * vvto	-13,621	2,286	-0,104	-3,359	
Groep 5 * eibo	-9,883	10,771	-0,093	-2,307	
Groep 8 * vvto	-21,204 *	-14,767	-0,226	-6,405	-4,291
Groep 8 * eibo	-19,697 *	-3,376	0,373	0,616	-5,593
Meisje	-6,229 **	8,206 **	0,276 **	3,542 **	9,301 **
Leeftijd	-3,259	-13,757 **	-0,114	-4,731 **	-3,359
<i>Opleidingsniveau ouders</i>					
Po/vmbo	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Havo/vwo/mbo	2,093	5,075	-0,264	-5,009	3,205
Hbo	10,814 *	14,975 *	0,001	-0,256	11,311 *
Wo	15,303 **	21,720 **	0,409	2,627	21,241 **
<i>Moedertaal ouders</i>					
Niet-Engels	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels	-3,732	2,492	0,153	-4,001	1,303
<i>Thuistaal</i>					
Nederlands	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels	-13,416 **	-22,050 **	-0,735 *	-3,331	-13,480 **
Anders	-0,600	-6,227	-0,288 *	-0,714	-7,528 **
Variantie tussen scholen	334 **	923	0	8	127
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	436 **	806 **	1 **	171 **	361 **
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	246 **	893 **	2 **	143 **	345 **
Variantie regressieparameter groep 5	299 **	726	0 #	51 *	Nvt
Variantie regressieparameter groep 8	311 **	1084	0 #	181 **	44 *
-2 log likelihood	20867	18064	6925	15287	14629
N scholen	30	30 30	31	30	30
N leerlingen	1039	991	976	980	1019
N metingen	2293	1771	1827	1804	1569

** : significant bij $p < 0,01$; * : significant bij $p < 0,05$

: redundante variantieparameter

Tabel 4.7 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse met score op PPVT (ruwe score) als afhankelijke variabele (alleen tpo-leerlingen)

	Model 1 B	Model 2 B	Model 3 B	Model 4 B	Model 5 B	Model 6 B	Model 7 B
Intercept	86,640 ***	23,213 ***	22,894 ***	18,884 ***	23,710 ***	23,596 ***	23,169 ***
<i>Meting</i>							
Groep 1		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 3		35,841 ***	34,599 ***	36,529 ***	35,260 ***	36,459 ***	35,913 ***
Groep 5		59,951 ***	59,387 ***	60,263 ***	59,390 ***	59,670 ***	59,896 ***
Groep 8		100,602 ***	98,791 ***	101,973 ***	99,979 ***	101,118 ***	100,631 ***
<i>Meisje</i>		-8,225 ***	-8,042 ***	-8,257 ***	-8,169 ***	-8,182 ***	-8,233 ***
<i>Leeftijd</i>		11,139 ***	11,049 ***	11,131 ***	11,135 ***	11,200 ***	11,122 ***
<i>Opleidingsniveau ouders</i>							
Po/vmbo		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Havo/vwo/mbo		9,404	8,527	9,670	9,067	9,298	9,470
Hbo		12,735 **	11,605 *	13,381 **	12,478 **	12,599 **	12,795 **
Wo		18,577 ***	17,636 ***	19,538 ***	18,243 ***	18,428 ***	18,605 ***
<i>Moedertaal ouders</i>							
Niet-Engels		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		15,994 ***	15,964 ***	15,903 ***	15,799 ***	15,984 ***	16,024 ***
<i>Thuistaal</i>							
Nederlands		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		15,724 ***	15,764 ***	15,984 ***	16,075 ***	15,674 ***	15,699 ***
Anders		5,660 **	5,852 **	5,320 **	5,712 **	5,672 **	5,697 **
<i>Attitude Engels leren kind</i>		6,404 ***		6,208 ***	6,301 ***	6,379 ***	6,374 ***
<i>Uren Engels</i>			1,320 ***	1,320			
<i>Inschatting ERK-niveau FoTo</i>							
<B2				ref.			
B2				9,237 ***			
C1				5,865 ***			
C2				0,220			
<i>Leservaring Engels Leerkracht</i>					0,180 **		
<i>Onderwijzer Engels</i>							
groepsleerkracht						ref.	
vakleerkracht						-2,565	
<i>score Lesobservatie</i>							0,883
Variante tussen scholen	514 **	33 *	12	29	39	34 *	33 *
Variante binnen scholen tussen leerlingen	0 #	213 ***	213 ***	219 ***	216 ***	215 ***	214 ***
Variante binnen leerlingen tussen metingen	1650 ***	169 ***	168 ***	164 ***	167 ***	168 ***	169 ***
-2 log likelihood	9862	8177	8164	8162	8172	8174	8177
N scholen	12	12	12	12	12	12	12
N leerlingen	400	400	400	400	400	400	400
N metingen	1122	1122	1122	1122	1122	1122	1122

***: significant bij p<0,01; **: significant bij p<0,05; *: significant bij p<0,10
#: redundante variantieparameter

Tabel 4.8 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse met score op TROG als afhankelijke variabele (alleen tpo-leerlingen)

	Model 1 B	Model 2 B	Model 3 B	Model 4 B	Model 5 B	Model 6 B	Model 7 B
Intercept	48,954 ***	9,282 **	9,126 ***	3,368	9,269 **	9,452 ***	9,061 **
<i>Meting</i>							
Groep 1		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 3		22,228 ***	21,543 ***	23,142 ***	22,254 ***	22,544 ***	22,574 ***
Groep 5		38,299 ***	37,998 ***	39,651 ***	38,321 ***	38,158 ***	38,065 ***
Groep 8		53,108 ***	52,180 ***	53,936 ***	53,134 ***	53,356 ***	53,256 ***
<i>Meisje</i>		-0,609	-0,568	-0,619	-0,610	-0,591	-0,664
<i>Leeftijd</i>		3,330 **	3,264 **	3,195 **	3,332 **	3,354 **	3,177 **
<i>Opleidingsniveau ouders</i>							
Po/vmbo		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Havo/vwo/mbo		7,297 **	6,998 *	7,381 **	7,309 **	7,260 **	7,506 **
Hbo		8,471 **	8,032 **	8,686 **	8,478 **	8,425 **	8,661 **
Wo		12,624 ***	12,280 ***	13,110 ***	12,631 ***	12,570 ***	12,759 ***
<i>Moedertaal ouders</i>							
Niet-Engels		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		5,415 *	5,299 *	5,364 *	5,419 *	5,409 *	5,575 *
<i>Thuistaal</i>							
Nederlands		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		7,397 ***	7,370 ***	7,563 ***	7,384 ***	7,375 ***	7,308 ***
Anders		4,129 ***	4,221 ***	4,141 ***	4,126 ***	4,144 ***	4,334 ***
<i>Attitude Engels leren kind</i>		3,291 ***	3,322 ***	3,153 ***	3,293 ***	3,284 ***	3,185 ***
<i>Uren Engels</i>			0,682 ***				
<i>Inschatting ERK-niveau FoTo</i>							
<B2				ref.			
B2				7,969 ***			
C1				5,530 ***			
C2				4,219 ***			
<i>Leservaring Engels Leerkracht</i>					-0,008		
<i>Onderwijzer Engels</i>							
groepsleerkracht						ref.	
vakleerkracht						-1,335	
<i>score Lesobservatie</i>							4,151 ***
Variante tussen scholen	144 **	20 **	12 *	11 *	20 **	20 **	18 **
Variante binnen scholen tussen leerlingen	0 #	53 ***	53 ***	53 ***	53 **	53 ***	53 ***
Variante binnen leerlingen tussen metingen	493 ***	87 ***	87 ***	85 ***	87 ***	87 ***	85 ***
-2 log likelihood	8613	7289	7282	7269	7289	7288	7270
N scholen	12	12	12	12	12	12	12
N leerlingen	388	388	388	388	388	388	388
N metingen	1109	1109	1109	1109	1109	1109	1109

***: significant bij p<0,01; **: significant bij p<0,05; *: significant bij p<0,10

#: redundante variantieparameter

Tabel 4.9 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse met score op EVT als afhankelijke variabele (alleen tpo-leerlingen)

	Model 1 B	Model 2 B	Model 3 B	Model 4 B	Model 5 B	Model 6 B	Model 7 B
Intercept	30,966 ***	10,648 **	10,333 **	9,359 **	10,665 **	10,058 **	10,674 **
<i>Meting</i>							
Groep 3		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 5		6,691 ***	6,805 ***	7,129 ***	6,701 ***	7,257 ***	6,951 ***
Groep 8		21,565 ***	21,486 ***	21,301 ***	21,577 ***	21,666 ***	21,675 ***
<i>Meisje</i>		-3,059 **	-3,038 **	-3,061 **	-3,057 **	-3,074 **	-3,031 **
<i>Leeftijd</i>		4,554 ***	4,538 ***	4,535 ***	4,547 ***	4,518 ***	4,519 ***
<i>Opleidingsniveau ouders</i>							
Po/vmbo		ref	ref	ref	ref	ref	ref
Havo/vwo/mbo		4,087	4,014	4,064	4,067	4,135	3,973
Hbo		7,210 *	7,085 *	7,150 *	7,196 *	7,246 *	7,091 *
Wo		10,070 **	9,973 **	10,022 **	10,054 **	10,115 **	10,017 **
<i>Moedertaal ouders</i>							
Niet-Engels		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		5,561	5,552	5,637	5,574	5,512	5,531
<i>Thuis taal</i>							
Nederlands		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		12,471 ***	12,462 ***	12,486 ***	12,491 ***	12,518 ***	12,492 ***
Anders		4,550 ***	4,533 ***	4,631 ***	4,560 ***	4,561 ***	4,497 ***
<i>Attitude Engels leren kind</i>		5,915 ***	5,933 ***	5,889 ***	5,902 ***	5,952 ***	5,965 ***
<i>Uren Engels</i>			0,242				
<i>Inschatting ERK-niveau FoTo</i>							
<B2				ref.			
B2				0,349			
C1				1,180			
C2				2,110			
<i>Leservaring Engels Leerkracht</i>					0,020		
<i>Onderwijzer Engels</i>							
groepsleerkracht						ref	
vakleerkracht						1,615	
<i>score Lesobservatie</i>							-1,724
Variantie tussen scholen	94 **	30 **	26 *	27 *	30 **	30 **	30 **
Variantie binnen scholen tussen leerlingen	83 ***	71 ***	71 ***	71 ***	71 ***	71 ***	71 ***
Variantie binnen leerlingen tussen metingen	216 ***	93 ***	93 ***	93 ***	93 ***	93 ***	93 ***
-2 log likelihood	6437	5917	5917	5914	5917	5915	5915
N scholen	12	12	12	12	12	12	12
N leerlingen	399	399	399	399	399	399	399
N metingen	919	919	919	919	919	919	919

***: significant bij p<0,01; **: significant bij p<0,05; *: significant bij p<0,10

#: redundante variantieparameter

Tabel 4.10 – Resultaten herhaalde metingen multilevel analyse met score op CELF als afhankelijke variabele (alleen tpo-leerlingen)

	Model 1 B	Model 2 B	Model 3 B	Model 4 B	Model 5 B	Model 6 B	Model 7 B
Intercept	17,762 ***	5,341 ***	5,091 ***	4,729 **	5,389 ***	5,509 ***	5,275 ***
<i>Meting</i>							
Groep 3		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Groep 5		6,073 ***	6,173 ***	6,013 ***	6,102 ***	5,912 ***	5,794 ***
Groep 8		15,518 ***	15,466 ***	15,470 ***	15,541 ***	15,483 ***	15,420 ***
<i>Meisje</i>		-0,482	-0,459	-0,495	-0,473	-0,476	-0,522
<i>Leeftijd</i>		1,442 **	1,424 **	1,421 **	1,412 **	1,450 **	1,461 **
<i>Opleidingsniveau ouders</i>							
Po/vmbo		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Havo/vwo/mbo		3,302 *	3,201 *	3,338 *	3,246 *	3,289 *	3,436 *
Hbo		3,061 *	2,945 *	3,159 *	3,024 *	3,050 *	3,209 *
Wo		5,177 ***	5,109 ***	5,304 ***	5,125 ***	5,161 ***	5,256 ***
<i>Moedertaal ouders</i>							
Niet-Engels		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		3,372 **	3,352 **	3,327 **	3,413 **	3,385 **	3,443 **
<i>Thuistaal</i>							
Nederlands		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Engels		4,223 ***	4,210 ***	4,239 ***	4,295 ***	4,211 ***	4,196 ***
Anders		1,853 **	1,860 **	1,814 **	1,896 ***	1,854 **	1,935 ***
<i>Attitude Engels leren kind</i>		2,216 ***	2,219 ***	2,193 ***	2,171 ***	2,205 **	2,149 ****
<i>Uren Engels</i>			0,199 *				
<i>Inschatting ERK-niveau FoTo</i>							
<B2				ref.			
B2				1,519			
C1				0,096			
C2				0,370			
<i>Leservaring Engels Leerkracht</i>					0,064 **		
<i>Onderwijzer Engels</i>							
groepsleerkracht						ref.	
vakleerkracht						-0,465	
<i>score Lesobservatie</i>							1,900 ***
Variante tussen scholen	23 **	5 **	4 *	5 *	5 **	5 **	5 *
Variante binnen scholen tussen leerlingen	4	14 ***	14 ***	14 ***	14 **	14 **	14 ***
Variante binnen leerlingen tussen metingen	68 ***	12 ***	12 ***	12 ***	12 **	12 **	11 ***
-2 log likelihood	5259	4350	4347	4346	4345	4349	4330
N scholen	12	12	12	12	12	12	12
N leerlingen	388	388	388	388	388	388	388
N metingen	896	896	896	896	896	896	896

***: significant bij p<0,01; **: significant bij p<0,05; *: significant bij p<0,10

#: redundante variantieparameter

Bijlage 5

Samenvatting lesobservaties en interviews Groep 8

Rick de Graaff, Angela Radić

Universiteit Utrecht, 2022

School TPO A

Datum observatie: 14.06.2022

Datum interview: 14.06.2022

Deze les ging met name over het kaften van boeken. De leerkracht heeft geen vragenlijst ingevuld, en het interview was erg kort. De leerkracht is van mening dat er meer moedertaalsprekers tpo moet lesgeven. De leerkracht heeft een methode van verhaaltjes schrijven bij plaatjes en probeert dit erg bij de leerlingen te stimuleren. Ook gaf de leerkracht aan alle materialen tijdens een CLIL les zelf te maken.

Lesbeschrijving

Onderwerp/thema:

- Voorbereiden voor de middelbare school

Lesdoelen:

- Boeken leren kaften

Lesactiviteiten:

- De les begon met het kaften van boeken, ter voorbereiding van de middelbare school. De instructies waren in het Engels. De les was erg gericht op het kaften van boeken en andere creatieve activiteiten, en er werd geen theorie of lesstof besproken.

Gebruikte leermiddelen:

- Boeken en kaftpapier

School TPO B

Datum observatie: 22.06.2022

Datum interview: 22.06.2022

Deze leerkracht geeft al 7 jaar les in het basisonderwijs, waarvan 1 in het Engels basisonderwijs. Deze leerkracht heeft de pabo afgerond en gaf aan een extra opleiding of cursus te willen doen voor de Engelse taal/didactiek. Dit komt doordat de leerkracht geen Engelse opleiding heeft gedaan. Opvallend is dat de leerkracht een duidelijke houding tegenover het TPO had. Daarmee bedoelt de leerkracht dat niet zomaar elke leerkracht een tpo leerkracht kan worden – de leerkracht moet affiniteit hebben met de Engelse taal. De leerkracht gaf aan dat dit erg lastig is door het lerarentekort. De leerkracht heeft zelf een erg creatieve manier van lesgeven: spelletjes, quiz, Kahoots, enzovoort. Ook gaf de leerkracht aan dat tpo niet ten koste mag gaan van de Nederlandse taalvaardigheid bij leerkracht. De leerkracht uitte zorgen over de attitudes van de leerlingen die zichzelf soms 'beter' lijken te voelen t.o.v kinderen die geen tpo volgen. Zij geeft aan: "We merken hier op school dat tpo nadelen heeft voor het Nederlands. Dat is een erg groot punt voor ons. We hebben veel kinderen hier die perfect Engels kunnen, maar hun Nederlands is belabberd. Gaan we dat gewoon accepteren want we zijn nou eenmaal een tpo school? Maar voor het kind zou het soms beter zijn als het op een volledig Nederlandstalige school zou zitten. Dus een lastig missie/visie punt voor ons als school."

Lesbeschrijving

Onderwerp/thema:

- Feestdagen en maanden

Lesdoelen:

- *"Ik had een papier voor ze gemaakt met punten die ze in hun presentatie moesten hebben, dus een soort checklist. Het doel was dat die punten terugkwamen in de presentatie als een verhaal. Afsluiting van een thematische lessenserie."*

Lesactiviteiten:

- De leerlingen moesten een presentatie geven over vieringen per maand

Gebruikte leermiddelen:

- Digibord; checklist

School TPO C

Datum observatie: 14.06.2022

Datum interview: 14.06.2022

Deze leerkracht geeft al 7 jaar les in het basisonderwijs, waarvan 6.5 jaar in het Engels basisonderwijs. De leerkracht heeft de volgende cursussen al gevolgd, maar staat wel open voor meer om "mijn werk beter te kunnen doen":

De leerkracht gebruikte erg veel Engels en er was weinig interactie in het Nederlands. De leerkracht had veel aandacht voor de leerlingen en liep veel rond door de klas voor vragen, opmerkingen, of onduidelijkheden. De leerkracht gaf aan om op C2 te zitten, en dat kwam ook terug in de geobserveerde les. De leerkracht had een duidelijke lichaamsstaal en stemklank. De leerlingen deden goed mee maar waren afgeleid doordat de les werd opgenomen.

Over taalvaardigheidseisen aan leerkrachten zegt deze leerkracht: "Ik denk dat het vooral belangrijk is dat er een minimumniveau moet zijn van eigen vaardigheid en bereidheid om te leren en fouten te maken, vooral durven om te doen, dan dat je zegt 'dit niveau.'"

Lesbeschrijving

Onderwerp/thema:

- feiten en meningen

Lesdoelen:

- werken aan wanneer iets objectief is, feit of een mening. De leerlingen zijn zelf bezig met project en dan vind ik het belangrijk dat we een onderscheid maken tussen de soorten informatie.

Lesactiviteiten:

- Begonnen met kort uitleggen over welke werkvormen we gingen gebruiken, dus dat het weer ging over objectief en subjectief.
- Bij de Round table als opdracht gegeven dat 1 groepje zoveel mogelijk feitelijk informatie opschrijft over zoogdieren, de andere over insecten, net zoals subjectieve meningen.
- Toen hebben gekeken naar de antwoorden die opgeschreven zijn per groepje en zo konden deduceren wat de vraag is geweest waar elk groepje aan heeft gewerkt.
- Daarna hebben ze een stukje tekst geschreven.
- Afgesloten met een spelletje, dan krijgen ze een letter, en paar seconden om na te denken over een woord dat begint met die letter.

Gebruikte leermiddelen:

- Vragen op papier

School TPO D

Datum observatie: opgestuurd via mail in juni, 2022

Datum interview: 07.06.2022

Deze leerkracht geeft al 22 jaar les, waarvan 10 jaar Engels les in het basisonderwijs. De leerkracht geeft aan dat "wanneer het eigen niveau van Engels verbetert, dan verbetert de kwaliteit van de Engelse lessen ook." Daarom staat de leerkracht open voor aanvullende cursussen en opleiding voor de Engelse taal en didactiek. De leerkracht geeft aan: Ik moet wel eerlijk zijn dat ik in het complete plaatje nog wel te kort kom en daar wil ik in verbeteren." De leerkracht concludeert de vragenlijst daarom ook met het volgende: "Ik vind het leuk om Engels te geven en ik sta ook achter de keuze van de school, echter denk ik dat we een stap terug moeten zetten om samen weer te bouwen aan goed tpo onderwijs. Ik heb zelf sterke behoefte aan ondersteuning in de vorm van een coach. Iemand die meekijkt, meedenkt en feedback geeft op de werkvloer."

Lesbeschrijving

Onderwerp/thema:

- Round table

Lesdoelen:

- Als we een les doen met Big English, dan pakken we gewoon de les van de modules en volgen die. Alleen is het daarmee wel lastiger om verschillende niveaus goed te ondersteunen.

Lesactiviteiten:

- We zitten nog niet waarin we onze lessen zo kunnen geven en daar hebben we ook mee geoefend en we merken dat de niveauverschillen nog te groot zijn, we hebben wel projecten lopen voor extra uitdaging.
- CLIL geeft een mooie aanzet tot differentiatie en uitdaging. Ze beginnen in het Nederlands en gaan dan langzaam over in het Engels. We laten ze ook het taalgebruik stimuleren om met elkaar te praten en elkaar te helpen en ondersteunen en we zijn nog bezig met oefenen en zoeken naar hoe dat allemaal uitpakt.

Gebruikte leermiddelen:

- nvt

School TPO F

Datum observatie: 09.06.2022

Datum interview: 09.06.2022

Deze leerkracht is een moedertaalspreker Engels. Deze leerkracht geeft al 16 jaar Engels les in het basisonderwijs (van de totale 16 jaar). Daarvoor heeft de leerkracht 8 jaar lang op een basisschool lesgegeven in Amerika. De leerkracht heeft ook 3 jaar op een internationale afdeling in Nederland lesgegeven voordat de leerkracht naar de Nederlandse afdeling ging op de school. De leerkracht gaf aan open te staan voor een extra cursus of opleiding omdat de leerkracht zoveel mogelijk wil leren over de beste technieken voor taalleerders. Opvallend is dat de leerkracht veel actuele vraagstukken bespreekt en probeert te onderwijzen. De onderwerpen in de geobserveerde les waren de meest actuele en uitdagende alle scholen. Dit kan mede komen doordat de leerkracht aangaf alles zelf te hebben ontworpen. De les was daardoor ook meer een discussieles of debat-les, en de leerkracht gaf aan deze stijl vaker te hanteren.

Lesbeschrijving

Onderwerp/thema:

- War: What has been happening/why is it happening (Russia/Ukraine)? Why do people/countries fight?

Lesdoelen:

- Kritisch nadenken, meningen vormen en meedoen aan discussies
- Schrijven: opzet maken voor uiteindelijke schrijfpdracht

Lesactiviteiten:

- De leerlingen keken een video (*One Decision Can Change Your Life*). Er werd een klassikaal gesprek gestimuleerd door de vorm van een quiz: elke leerling kreeg 1 kans om de vraag (*Why do people fight war?*) te beantwoorden. Zo werd de spreekvaardigheid van de leerlingen gestimuleerd. De leerkracht typte de antwoorden in een Word document dat op het Digiboard werd geprojecteerd.
- De leerlingen kregen een vel: aan de ene kant stond er een tabel waarin de leerlingen redenen moesten opschrijven waarom een oorlog moet/niet moet worden gevoerd. Dit moest steeds in 1 woord gebeuren en met tekeningen erbij.

Gebruikte leermiddelen:

- De les begon met een herhaling over oorlogen die de leerlingen hebben besproken. De leerkracht gaf aan erg tevreden te zijn met het niveau van de leerlingen met betrekking tot Engelse lees, kijk- en leesvaardigheid. De les zette voort met een video over een quiz.
- Digiboard
- YouTube
- Netflix

School TPO G

Datum observatie: 30.05.2022

Datum interview: 30.05.2022

Deze leerkracht, tevens TPO-coördinator van deze school, is een moedertaalspreker Engels en geeft al 40 jaar les. Deze leerkracht heeft 20 jaar op een internationale school gewerkt. De leerkracht geeft aan een solide basis te hebben van ideeën voor lessen, cursussen, en meer. Opvallend is dat de leerkracht aangaf geen moedertaalsprekers van Engels nodig te hebben in hun team: "In my team, I don't need native speakers [...] Someone with a very good English level can teach English as a second language [...] it is important to repeat the words, that children are talking. More people should talk more than teach."

Lesbeschrijving

Onderwerp/Thema:

- Landmark, Statue of Liberty

Lesdoelen:

- Het eerste deel: luisteren en vragen beantwoorden
- Het tweede deel: leren over *the Statue of Liberty*

Lesactiviteiten:

- De les is begonnen met een introductie van nieuwe woorden die met het algemene thema te maken hadden (*statue, rectangular, unique*). Ook werden homofonen gevraagd aan de leerlingen (*write <> right, their <> they're*). De leerlingen waren verdeeld in groepjes en zaten zo ook in opstelling (4 á 5 leerlingen per tafel). Ze kregen een blad met een vraag en schreven hun antwoorden op een gezamenlijk papier op, wat vervolgens de klas rondging.

Gebruikte leermiddelen:

- De leerlingen kregen een blad met een vraag over de tekst die ze hadden gelezen. Op een apart vel moesten ze antwoorden opschrijven en vertellen wat ze uit de tekst hebben gevonden. Vervolgens moesten ze een vraag verzinnen bij de antwoorden van de medeleerlingen.
- Puzzel van een bekende *landmark*: de leerlingen kregen een puzzel en moesten raden welk land er werd afgebeeld. Ze moesten de puzzel afmaken en daarna met hun partner of in groepjes 3 dingen schrijven die ze weten bij hun bekende *landmark*.
- Er werden teksten opgehangen rond het klaslokaal met antwoorden dat bij een tekst pasten.

School TPO I

Datum observatie: 13.06.2022

Datum interview: 13.06.2022

Deze leerkracht heeft een hoog niveau van Engels en liet dat ook merken tijdens zowel het interview als de geobserveerde les. De leerkracht geeft 3 jaar les waarvan alle 3 de jaren Engels les in het basisonderwijs. De leerkracht heeft veel stage gelopen op internationale scholen en beschikt over een C1 diploma. De leerkracht gaf aan graag een C2 diploma te willen behalen, maar de kosten ervan zijn hoog vindt de leerkracht. Opvallend is, dat de leerkracht veel verschillende doeleinden probeert te incorporeren in de lessen, zoals: technologie, presentaties, spellingtoetsen. De leerkracht gaf aan meer tijd te willen hebben in het Engels, maar helaas is dat rooster-technisch niet mogelijk geweest. Ook vind de leerkracht de verschillen tussen haarzelf en de collega's soms erg groot: "Met collega's vind ik het lastig om in gesprek te gaan over Engels omdat de verschillen heel erg groot zijn. Er wordt weinig met mijn suggesties gedaan, omdat niet iedereen op hetzelfde niveau is." De leerkracht betreurt dit, en legt de nadruk op het ERK niveau van de leraar. Zo vindt de leerkracht een niveau van B2 voor een TPO leerkracht niet genoeg.

Lesbeschrijving

Onderwerp/thema:

- Technologie

Lesdoelen:

- Gesprekken voeren in het Engels aan de hand van 3 vragen. In de gesprekken maken ze gebruik van 'use to' en 'used to' en de leerlingen moesten elkaar kritiek/commentaar geven op elkaar.

Lesactiviteiten:

- De les begon met een herhaling over 'use to' en 'used to', met name het verschil daartussen en wanneer ze worden gebruikt.
- De leerlingen moesten in groepjes zinnen formuleren over de voor- en nadelen van technologie in de toekomst, het heden en het verleden. Dit ter voorbereiding van hun presentatie.

Gebruikte leermiddelen:

- Geschreven leermiddelen:
- Digiboard met presentatie over theorie en lesstof

School TPO J

Datum observatie: 08.07.2022

Datum interview: n.v.t

Met deze leerkracht is geen interview afgenomen, maar de leerkracht heeft wel de vragenlijst ingevuld. Ook is diens les bijgewoond. Deze leerkracht werkt al 13 jaar in het basisonderwijs en geeft ook alle 13 jaar Engels les in het basisonderwijs, zowel als vvto als in tpo. De leerkracht heeft lesgegeven op vele internationale scholen. Zelf heeft de leerkracht ook op een Engelse school gezeten en is een moedertaalspreker van Engels. De leerkracht geeft enkel Engels les. De leerkracht staat ook open om een cursus of opleiding te volgen omdat de leerkracht aangaf meer te weten willen komen hoe tweetaligheid te incorporeren in het basisonderwijs.

Lesbeschrijving

- De les die was geobserveerd, was een van de laatste oefeningen voor de uiteindelijke musical. Er werd veel gerepeteerd, en dit gebeurde volledig in het Engels. Zowel de instructies van de leerkracht als de leerlingen zelf gebruikten alleen maar Engels.
- Doordat deze les een musical les was, zijn niet alle punten uit het observatieformulier van toepassing
- De leerkracht heeft geen interview gegeven

School TPO K

Datum observatie: 23.06.2022

Datum interview: 23.06.2022

Deze leerkracht geeft nu 3 jaar les in het basisonderwijs, en heeft daarvoor 2 jaar lesgegeven in het voortgezet schoolonderwijs (vso). Deze leerkracht staat open voor een aanvullende opleiding of cursus voor de Engelse taal en didactiek, omdat deze leerkracht heeft aangegeven verder haar vaardigheden te willen ontwikkelen. Deze leerkracht stimuleert het gebruik van Engels onder de leerlingen door niet in te gaan op vragen die in het Nederlands worden gesteld. Deze leerkracht is van mening dat een TPO leerkracht een sterk niveau over Engels moet beschikken.

Lesbeschrijving

Onderwerp/thema:

- Art and colours

Lesdoelen:

"I can describe famous paintings, their shape, colour and patterns"

Lesactiviteiten:

Aantal kernwoorden opgeschreven die ze moesten kunnen beschrijven.

Informatie daarop aangeboden en daarna de schilderijen beschrijven die ze op het bord hadden gezien.

Ook nog op het digibord een vakje 'language support' die de leerlingen hoorden te ondersteunen in hun antwoorden.

Gebruikte leermiddelen:

- Powerpoint, quizzes, werkbladen, schriften, whiteboard

School TPO L

Datum observatie: 08.06.2022

Datum interview: 08.06.2022

Deze leerkracht geeft al 18 jaar les in het basisonderwijs en 16 jaar Engels les in het basisonderwijs. De leerkracht gaf aan bezig te zijn met het behalen van een C2 diploma, vooral omdat zij haar actieve woordenschat verder wil ontwikkelen. Dat bleek ook toen de leerkracht moeilijke Engelse woorden aan het toelichten was in het Nederlands. Alhoewel de leerkracht onzeker is over de vocabulaire, gaf de leerkracht aan geen aanvullende opleiding te willen doen voor de Engelse taal of didactiek. Uit de scores van de vragenlijst en observatie komt ook naar voren dat de didactische vaardigheden van deze leerkracht sterk zijn. Zelf heeft de leerkracht ook tweetalig onderwijs gevolgd op de middelbare school. Opvallend bij deze leerkracht was dat er niet veel feedback werd gegeven op de leerlingen, maar dit had geen negatief effect op de interactie. De leerkracht gaf aan erg trots te zijn op de leerlingen en is van mening dat de leerlingen de school verlaten met een B1 niveau Engels.

Lesbeschrijving

Onderwerp/thema:

- Holidays

Lesdoelen:

- Het doel was dat de leerlingen hun mening kunnen geven over voordelen en nadelen van toeristische attracties en bezienswaardigheden.
- Begrijpen wat *ecotourism* betekent en over verschillende plekken in de wereld.

Lesactiviteiten:

- Nadenken over nadelen van toerisme, maar ook denken over de oplossingen.
- Discussiëren met elkaar
- Presenteren aan de klas
- Lezen van een tekst.

Gebruikte leermiddelen:

- Op het digibord werd een Powerpoint presentatie getoond
- Vellen papier waarop de leerlingen een mindmap moesten maken
- Opdrachtenvel met een omschrijving van een toeristische plek: de leerlingen moesten opschrijven wat de voordelen en nadelen waren van de toeristische plekken in elk land
- Een wereldkaart op het digiboord waar de leerlingen konden aanwijzen waar de landen waren die ze gingen bespreken.
- Aan het einde van de les moesten de leerlingen hun gevonden voordelen en nadelen presenteren. Eerst lazen de leerlingen voor wat er op hun opdrachtenvel stond, en daarna moesten ze het in eigen woorden omschrijven.

Bijlage 6

Oudervragenlijst

Naam kind :

Naam school :

Leerlingnummer :

Oudervragenlijst tpo

Beste ouders of verzorgers,

Op de school van uw kind wordt *Tweetalig Primair Onderwijs* (tpo) gegeven. Dat betekent dat er al vanaf groep 1 tijdens 30 tot 50% van de onderwijstijd Engels wordt gebruikt. Om na te gaan wat hiervan het effect is, wordt sinds een aantal jaren onderzoek uitgevoerd door de universiteiten van Nijmegen en Utrecht. Dit schooljaar vindt de laatste ronde van het onderzoek plaats, in groep 8.

Vast onderdeel van het onderzoek is een vragenlijst voor ouders, over uw kind en zijn/haar achtergrond. De informatie die wij via deze vragenlijst verzamelen is van zeer groot belang voor het onderzoek. Wij verzoeken u daarom vriendelijk om deze vragen zo volledig mogelijk te beantwoorden. Alle antwoorden worden anoniem verwerkt en vertrouwelijk behandeld.

De coördinatie van het onderzoek is in handen van KBA Nijmegen. Mocht iets niet helemaal duidelijk zijn, dan kunt u ons telefonisch bereiken onder nummer 024-204 2507 of een e-mail sturen aan b.leest@kbanijmegen.nl.

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer tien minuten.

Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop **binnen één week** weer inleveren bij de leerkracht van uw kind?

Het is ook mogelijk om de vragenlijst online in te vullen. Ga dan naar onderstaande website en vul uw code in:

www.kbanijmegen.nl/foto

Uw code: @ @ @ @ @

Alvast onze hartelijke dank!

Invulinstructie: kruis het antwoord van uw keuze aan.

1. Welke ouders of verzorgers zijn er in uw gezin?

Eén antwoord kiezen

☐	1	beide ouders (of verzorgers)
☐	2	alleen moeder (of verzorgster)
☐	3	alleen vader (of verzorger)
☐	4	anders, namelijk .....

2. Wie vult deze vragenlijst in?

Eén antwoord kiezen

☐	1	moeder (of verzorgster) van het kind
☐	2	vader (of verzorger) van het kind

Deel 1: Contact met het Engels buiten school

3. Hoeveel minuten per week besteedt uw kind **thuis** gemiddeld genomen aan ...
Invullen en telkens één antwoord kiezen

	Aantal minuten <i>per week</i>	Dit gebeurt ...	
(Grotendeels) Engelstalige spelletjes of apps op de computer, tablet of smartphone	<input type="text"/> min/wk	☐ 1	n.v.t.
		☐ 2	meestal op 1 dag
		☐ 3	meestal op meerdere dagen per week
		☐ 4	vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's voor <i>Engelstalige</i> kinderen (bv. Newsround, Horrible Histories of andere CBBC of Engelstalige Disney programma's zoals Phineas and Ferb)	<input type="text"/> min/wk	☐ 1	n.v.t.
		☐ 2	meestal op 1 dag
		☐ 3	meestal op meerdere dagen per week
		☐ 4	vrijwel iedere dag
Engelstalige tv-programma's, met of zonder ondertiteling (bv. series, films of documentaires)	<input type="text"/> min/wk	☐ 1	n.v.t.
		☐ 2	meestal op 1 dag
		☐ 3	meestal op meerdere dagen per week
		☐ 4	vrijwel iedere dag
Engelstalige filmpjes en muziek via o.a. TikTok, YouTube en Instagram	<input type="text"/> min/wk	☐ 1	n.v.t.
		☐ 2	meestal op 1 dag
		☐ 3	meestal op meerdere dagen per week
		☐ 4	vrijwel iedere dag
Het maken van huiswerkopdrachten of oefeningen in het Engels die bij de lessen van school horen	<input type="text"/> min/wk	☐ 1	n.v.t.
		☐ 2	meestal op 1 dag
		☐ 3	meestal op meerdere dagen per week
		☐ 4	vrijwel iedere dag

Deel 2: Thuis taal en mogelijkheden om Engels te spreken

4. Welke taal **hoort** uw kind het meest ...
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
van uzelf?	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
van uw partner?	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
van broers of zussen?	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
van andere gezinsleden?	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
van vriendjes of vriendinnetjes?	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>

Als uw kind thuis een buitenlandse taal hoort, om welke taal (of talen) gaat het?

5. Welke taal **spreekt** uw kind het meest ...
Per regel steeds één antwoord kiezen

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	n.v.t.
met uzelf?	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
met uw partner?	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
met broers of zussen?	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
met andere gezinsleden?	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
met vriendjes of vriendinnetjes?	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>

6. Heeft uw kind wel eens contact met mensen buiten het gezin die geen Nederlands, maar wel Engels spreken? Spreekt uw kind zelf dan ook Engels?
Kies het juiste antwoord (nee of ja) en vul het aantal weken in.

	contact		weken per jaar	kind spreekt zelf dan ook Engels	
	ja	nee		ja	nee
thuis	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input style="width: 100px;" type="text"/>	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
tijdens vakantie in het buitenland	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input style="width: 100px;" type="text"/>	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
bij bezoek aan familie en vrienden (in Nederland of het buitenland)	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input style="width: 100px;" type="text"/>	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
in andere situaties, namelijk	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input style="width: 100px;" type="text"/>	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
.....					
.....					

Deel 3: De betrokkenheid van uw kind bij het leren van Engels

7. Komen de volgende gebeurtenissen thuis regelmatig voor, dat wil zeggen gemiddeld minimaal één keer per week?

	ja	nee
uw kind vertelt over de schooldag	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
uw kind vertelt over de lessen die in het Engels plaatsvinden	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
uw kind laat zien wat het geleerd heeft tijdens de lessen in het Engels	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
uw kind oefent thuis Engels	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
uw kind vraagt om te helpen met Engels	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>

8. Wat vindt uw kind van het leren van het Engels?

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
uw kind wil graag Engels leren	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
uw kind is er trots op dat het Engels leert	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
uw kind vindt Engels leren moeilijk	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
uw kind vindt het leuk om Engels te spreken	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>
uw kind voelt zich onzeker over het spreken van Engels	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text" value="9"/>

Deel 4: Uw mening over het tweetalig primair onderwijs (tpo)

9. Wat vindt u van het tweetalig primair onderwijs (tpo)?

Met tpo bedoelen we het onderwijs dat op deze school wordt gegeven: vanaf groep 1 30 tot 50% per week in het Engels.

	helemaal mee oneens	mee oneens	niet oneens, niet eens	mee eens	helemaal mee eens
tpo is nuttig voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
tpo is nuttig voor kinderen van alle achtergronden	1	2	3	4	9
tpo is geschikt voor kinderen met een meertalige achtergrond	1	2	3	4	9
tpo is nuttig voor kinderen in de bovenbouw	1	2	3	4	9
tpo is leuk voor kinderen	1	2	3	4	9
tpo is te moeilijk voor kinderen in de onderbouw	1	2	3	4	9
tpo helpt om het Engels later beter te beheersen	1	2	3	4	9
tpo heeft een negatieve invloed op het vak rekenen	1	2	3	4	9
tpo heeft een positieve invloed op het vak taal	1	2	3	4	9
tpo heeft een positieve invloed op de houding tegenover andere culturen	1	2	3	4	9
tpo heeft geen invloed op iemands latere mogelijkheden op de arbeidsmarkt	1	2	3	4	9
in de toekomst zal een goede beheersing van het Engels net zo belangrijk zijn als een goede beheersing van het Nederlands	1	2	3	4	9
hoe eerder vreemdetalenonderwijs begint, hoe beter	1	2	3	4	9
ik ben tevreden over het tpo-onderwijs op deze school	1	2	3	4	9

10. Wat vindt u van de hoeveelheid Engels die uw kind op school krijgt?

Eén antwoord kiezen

1	mijn kind krijgt <u>voldoende</u> les in het Engels
2	mijn kind zou <u>meer</u> les in het Engels mogen krijgen
3	mijn kind krijgt <u>te veel</u> les in het Engels

11. Waarom heeft u gekozen voor een tpo-school of tpo-klas?
Meerdere antwoorden mogelijk

1	mijn kind ging al naar deze school
2	deze school is de dichtstbijzijnde school
3	ik wil dat mijn kind zo vroeg mogelijk Engels leert
4	ik vind meertaligheid belangrijk
5	andere reden, namelijk: <input type="text"/>

Deel 5: Uw eigen achtergrond

Als er geen partner is, kunt u de betreffende vragen overslaan

12. In welke land zijn u, uw partner en uw kind geboren?

uzelf:	<input type="text"/>
uw partner:	<input type="text"/>
uw kind:	<input type="text"/>

13. Wonen u, uw partner en uw kind altijd al in Nederland? Als u niet altijd in Nederland hebt gewoond, hoeveel jaar woont u nu dan in Nederland?

	ja, altijd al	nee, het aantal jaar in Nederland is....
uzelf	☐	<input type="text"/> jaar
uw partner	☐	<input type="text"/> jaar
uw kind	☐	<input type="text"/> jaar

14. Wat is het **hoogste** onderwijsniveau dat u heeft gevolgd?

	uzelf	uw partner
geen onderwijs gevolgd	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
basisonderwijs	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
lager beroepsonderwijs (LBO / VBO / VMBO-beroepsgericht)	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
MAVO / VMBO-theoretisch / VMBO-gemengd	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
HAVO / VWO	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
middelbaar beroepsonderwijs (MBO)	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
hoger beroepsonderwijs (HBO)	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>
wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>

15. Wat is uw moedertaal (of moedertalen)? En wat die van uw partner?

Als u en/of uw partner een buitenlandse taal als moedertaal hebben, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal
uzelf	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text"/>
uw partner	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text"/>

16. Welke taal spreken u en uw partner het meest met elkaar?

Als u of uw partner meestal een buitenlandse taal spreken, welke is dat dan?

	Nederlands	Engels	Fries, streektaal, dialect	andere buitenlandse taal (of talen)	welke buitenlandse taal
partners onderling	<input type="text" value="1"/>	<input type="text" value="2"/>	<input type="text" value="3"/>	<input type="text" value="4"/>	<input type="text"/>

17. In welke mate beheersen u en uw partner de **Nederlandse** taal?
*Het gaat hier **niet** om Fries, streektalen of dialecten. Per regel steeds één antwoord kiezen*

Uzelf	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

Uw partner	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

18. In welke mate beheersen u en uw partner de **Engelse** taal?

Uzelf	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

Uw partner	niet of zeer slecht	slecht	redelijk	goed	zeer goed
verstaan/begrijpen	1	2	3	4	9
spreken	1	2	3	4	9
lezen	1	2	3	4	9
schrijven	1	2	3	4	9

19. Moet u voor u werk soms Engels gebruiken? Zo ja, hoe vaak?

	dagelijks	wekelijks	maandelijks	nooit	n.v.t./werk niet
uzelf	1	2	3	4	9
uw partner	1	2	3	4	9

Deel 6: Naar het voortgezet onderwijs

20. Gaat uw kind straks naar het tweetalig voortgezet onderwijs (tto), waar 30 tot 50% van het onderwijs in het Engels wordt gegeven, of naar het internationaal voortgezet onderwijs?

Als nog niet duidelijk is of uw kind geplaatst kan worden, ga dan uit van de school van eerste voorkeur.

Eén antwoord kiezen

1	mijn kind gaat naar het tweetalig voortgezet onderwijs
2	mijn kind gaat naar het internationaal voortgezet onderwijs
3	mijn kind gaat <u>niet</u> naar het tweetalig voortgezet onderwijs of internationaal voortgezet onderwijs
4	ik weet niet of mijn kind naar het tweetalig voortgezet onderwijs of internationaal voortgezet onderwijs gaat

21. In de toekomst willen we graag blijven onderzoeken hoe het in het voortgezet onderwijs verder gaat met de kinderen die tpo hebben gedaan: behalen zij betere resultaten bij Engels, en voor Nederlands?

Mogen we u in het vervolg nog eens benaderen met een korte vragenlijst?

1	Ja, mijn e-mailadres is:
2	Nee

Dit is het einde van de vragenlijst. Nogmaals hartelijk dank voor het invullen. Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde envelop aan de leerkracht van uw kind geven?

Naam: _____

School: _____

Deze vragen gaan over Engels leren.

Kies bij elke vraag het antwoord dat het beste bij jou past. Er zijn geen foute antwoorden.

Voorbeeldvraag:

	klopt niet	klopt soms	klopt
1. Ik vind gym leuk.	☐	☐	☐

Hieronder volgen een paar vragen over Engels leren. Kruis je antwoord aan in het vakje.

	klopt niet	klopt soms	klopt
1. Ik wil graag Engels leren.	☐	☐	☐
2. Ik vind het <u>niet leuk</u> om Engels te praten.	☐	☐	☐
3. Ik vind het <u>leuk</u> dat we op school zoveel Engels krijgen.	☐	☐	☐
4. Ik ben er trots op dat ik Engels leer.	☐	☐	☐
5. Ik vind het <u>niet leuk</u> dat vakken zoals rekenen of aardrijkskunde in het Engels zijn.	☐	☐	☐
6. Omdat ik Engels leer kan ik met meer mensen praten.	☐	☐	☐
7. Ik leer over hoe mensen uit andere landen denken.	☐	☐	☐
8. Ik voel me onzeker als ik Engels praat.	☐	☐	☐
9. Ik vind het spannend om Engels te praten.	☐	☐	☐
10. Ik vind het moeilijk dat vakken zoals rekenen of aardrijkskunde in het Engels zijn.	☐	☐	☐
11. Ik vind Engels leren makkelijk.	☐	☐	☐
12. Ik vind dat ik goed Engels kan <u>praten</u> .	☐	☐	☐
13. Ik vind dat ik goed Engels kan <u>lezen</u> .	☐	☐	☐
14. Ik vind dat ik goed Engels kan <u>schrijven</u> .	☐	☐	☐
15. Ik vind dat ik goed Engels kan <u>verstaan</u> .	☐	☐	☐

Hieronder volgen een paar vragen over wat je thuis met Engels doet. Kruis je antwoord aan in het vakje.

	Nooit	Op 1 dag per week	Op meerdere dagen per week	Elke dag
1. Ik speel thuis Engelstalige spelletjes of apps op de computer, tablet of smartphone	☐	☐	☐	☐
2. Ik kijk naar Engelstalige tv-programma's <u>zonder</u> ondertiteling, bijvoorbeeld op tv, Netflix of Disney+	☐	☐	☐	☐
Zo ja, welke programma's kijk jij? Schrijf hier drie voorbeelden op:	1. 2. 3.			
3. Ik kijk naar Engelstalige tv-programma's <u>met</u> Nederlandse ondertiteling, bijvoorbeeld op tv, Netflix of Disney+	☐	☐	☐	☐
Zo ja, welke programma's kijk jij? Schrijf hier drie voorbeelden op:	1. 2. 3.			
4. Ik kijk en luister naar Engelstalige filmpjes en muziek via o.a. TikTok, YouTube en Instagram	☐	☐	☐	☐
5. Ik doe thuis huiswerk of oefeningen in het Engels	☐	☐	☐	☐

Zet een cirkel om jouw antwoord:

Ik had op de basisschool graag **minder** / **evenveel** / **meer** Engels gehad.

Volgend jaar als ik op de middelbare school zit wil ik graag **minder** / **evenveel** / **meer** Engels hebben.

Ik wil graag naar een middelbare school met tweetalig onderwijs (Engels en Nederlands): **ja** / **nee**

Hieronder volgen een paar stellingen over dingen die je in het Engels kan. Geef bij elke zin aan of je dit kan of nog niet.

	Ja	Nog niet
1. Ik kan simpele dingen begrijpen in een gesprek over familie en het dagelijks leven.	☐	☐
2. Ik kan woorden en zinnen verstaan in een gesprek over school en hobby's.	☐	☐
3. Ik kan de hoofdzaken begrijpen van Engelstalige filmpjes op internet.	☐	☐
4. Ik kan borden en posters met eenvoudige woorden en zinnen begrijpen.	☐	☐
5. Ik kan korte, eenvoudige e-mails, sms-berichten en WhatsApp berichten lezen.	☐	☐
6. Ik kan beschrijvingen van gebeurtenissen en gevoelens in brieven, e-mails of chats begrijpen	☐	☐
7. Ik kan een vakantiekaart, e-mail, chat of WhatsApp bericht schrijven in het Engels.	☐	☐
8. Ik kan aantekeningen maken in het Engels.	☐	☐
9. Ik kan een tekst schrijven over bijvoorbeeld mijn huis, sport of hobby's.	☐	☐
10. Ik kan eenvoudige vragen stellen en korte antwoorden geven.	☐	☐
11. Ik kan in eenvoudige woorden en zinnen vertellen over mijn familie of omgeving.	☐	☐
12. Ik kan mijn mening in het Engels geven en daarbij een uitleg geven.	☐	☐

Dit was het einde van de vragenlijst. Bedankt voor het invullen!